

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ahmet Ertuğrul ÇALIM**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI**

Hatay-2012

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ahmet Ertuğrul ÇALIM**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI**

Hatay-2012

ONAY

Ahmet Ertuğrul ÇALIM tarafından hazırlanan “**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile **İŞLETME ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

09/ 07 /2012

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI (Tez Danışmanı - Başkan)	
Doç. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR (Üye)	
Yrd. Doç. Dr. Gülhan SUADIYE (Üye)	

Ahmet Ertuğrul ÇALIM tarafından hazırlanan “**Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Belirleyen Faktörler**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Prof. Dr. Yakup BULUT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılığını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu faktörleri belirlerken, sonuçların tüm mevduat bankalarına ışık tutmasını sağlayabilmek için farklı sermaye yapılarına sahip ve sektörün lokomotifi pozisyonunda olan bankalar üzerinde çalışılmıştır. Ayrıca çalışmadan sağlıklı sonuçlar elde edebilmek için uzun zaman aralığını kapsayan veri seti kullanılmıştır.

Tez çalışmam süresince gösterdiği tüm anlayış, destek ve yardımları için danışman hocam Sayın Doç. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın uygulama kısmında sağlamış olduğu katkılardan dolayı değerli hocam Doç. Dr. Ali ACARAVCI'ya ve düzenleme kısmındaki yardımları için değerli arkadaşım Öğr. Gör. Yusuf Işık'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatıma başladığım ilk günden bugüne kadar hakkı ödenemez emekleri için aileme sonsuz teşekkür ederim. Her zaman en büyük destekçim olan eşim Öğr. Gör. Hatice ÇALIM'a ve canım kızıma sevgilerimi sunarım.

Ahmet Ertuğrul ÇALIM

TEMMUZ 2012

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Ahmet Ertuğrul ÇALIM

İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012

Danışman: Doç. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI

ÖZET

Finansal sistemin en önemli parçası olan bankacılık sektörünün kârlılığı, ekonominin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılığını belirleyen bankaya özgü (içsel) ve makroekonomik (dışsal) faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, bankacılık sektörünü temsilen 1998 ile 2011 yılları arasında faaliyet gösteren en büyük aktif büyüklüğüne sahip kamu, özel ve yabancı sermayeli 3 mevduat bankasının verileri kullanılmıştır. Veriler üç aylık bilanço ve gelir tablolarından alınmıştır. Analiz yöntemi olarak zaman serileri analizi kullanılmıştır. Çalışmada bankaların karlılık ölçütü olarak aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı alınmıştır. Karlılık üzerinde etkisi olduğu düşünülen bankaya özgü değişkenler olarak; toplam krediler/toplam aktifler, toplam mevduat/toplam aktifler, likit aktifler/toplam aktifler, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler, ücret ve komisyon gideri/toplam aktifler, aktif büyüklüğün logaritması ve özsermaye/toplam aktifler oranı seçilmiştir. Çalışmanın makroekonomik değişkenlerini ise; reel gayri safi yurtiçi hâsıla, enflasyon oranı, reel döviz kuru ve reel faiz oranı oluşturmaktadır. Sonuçlar, farklı sermaye yapılarına sahip ticari bankaların karlılık performanslarının daha çok bankaya özgü değişkenlerden etkilendiğini göstermiştir. Makroekonomik faktörlerden ise sadece, reel gayri safi yurtiçi hâsıla ile reel döviz kuru karlılık üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca, Türk bankacılık sisteminde yaşanan 2001 yılı ekonomik krizinin tüm bankaları olumsuz etkilediği görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELELER

Banka Karlılığı, Banka Performansı, Mevduat Bankaları, Net Faiz Marjı, Zaman Serileri Analizi.

**FACTORS THAT AFFECT PROFITABILITY
IN THE TURKISH BANKING SECTOR**

Master's Thesis, Ahmet Ertuğrul ÇALIM

Business Department, 2012

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI

ABSTRACT

The profitability of banking sector, the most important institution of financial system, bears an unquestionable factor for the future of the economy. The objective of this study is to determine the bank specific and macroeconomic factors that affect the profitability of deposit money banks in Turkish banking system. In this study, the data of the three state-owned, privately-owned and foreign banks which had the biggest assets and active between 1998 and 2011 were used. The data were collected from 3-monthly balance sheet and statement of income. Time series analysis was used as analysis method. In the study, return of asset, return of equity and net interest margin were used as proxy for profitability of banks. The bank specific determinants, which were thought to have effects on profitability are total credits/total assets, total deposits/total assets, total liquid assets/total assets, total wage and commission incomes/ total assets, total wage and commission expenses/total assets, the logarithm of total assets and total equity/total assets. The macroeconomic determinants of the study are real gross domestic product, inflation rate, real exchange rate and real interest rate. The findings show that the banks' profitability mostly affected by the bank specific determinants. From among the macroeconomic factors, only the real gross domestic product and real exchange rate have been effective on the profitability. In addition, that the 2001 economic crisis has had an enormous negative effect on all Turkish Banking system has been observed.

KEY WORDS

Profitability of Banking, Banking Performance, Deposit Banks, The Net Interest Margin, Time Series Analysis.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER	II
ABSTRACT AND KEYWORDS	III
TABLolar LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEM VE BANKACILIK KAVRAMI

1.1. Finansal Sistem Kavramı	3
1.2. Finansal Sistemin Gelişimi	5
1.2.1. Finansal Kurumların Çeşitliliği	6
1.2.2. Finansal Araçların Çeşitliliği	8
1.2.3. Finansal Derinleşmenin Ölçümü	8
1.3. Bankacılık Kavramı	10
1.3.1. Bankaların Ekonomideki İşlevleri.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	15
2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bankacılık	15
2.1.2. Cumhuriyet Döneminden Sonra Bankacılık	18
2.1.2.1. Ulusal Bankacılık Dönemi	18
2.1.2.2. Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem	18
2.1.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem	19
2.1.2.4. Planlı Dönem	20
2.1.2.5. Serbestleşme Dönemi	22
2.1.2.6. Yeniden Yapılanma Dönemi	25

2.2.	Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar	28
2.2.1.	Mevduat Bankaları (Ticari Bankalar)	29
2.2.1.1.	Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	32
2.2.1.2.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	35
2.2.1.3.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	36
2.2.1.4.	Mevduat (Ticari) Bankalarının Fonksiyonları	37
2.2.1.4.1.	Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu	37
2.2.1.4.2.	Hizmet Fonksiyonu	38
2.2.1.4.3.	Fon Sağlama Fonksiyonu	39
2.2.1.4.4.	Fon Kullanma Fonksiyonu	40
2.2.2.	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	41
2.2.2.1.	Kalkınma Bankaları	41
2.2.2.2.	Yatırım Bankaları	42
2.2.3.	Katılım Bankaları	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARDA RİSKLER VE PERFORMANS ÖLÇÜTLERİ

3.1.	Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Riskler	47
3.1.1.	Enflasyon Riski	47
3.1.2.	Bilanço Riski	48
3.1.3.	Sermaye Yeterliliği Riski	48
3.1.4.	Kredi Riski	52
3.1.5.	Piyasa Riski	54
3.1.6.	Operasyonel Risk	54
3.1.7.	Faiz Oranı Riski	55
3.1.8.	Likidite Riski	57
3.1.9.	Kur (Kambiyo Riski)	58
3.1.10.	Menkul Kıymet Riski	59

3.2.	Bankacılık Sektöründe Karlılığın Ölçülmesi	60
3.2.1.	Net Faiz Marjı	61
3.2.2.	Aktif Karlılığı	64
3.2.3.	Özkaynak Karlılığı	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN KARLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1.	Uluslararası Alanda Yapılan Çalışmalar	67
4.2.	Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	79

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

5.1.	Araştırmanın Amacı ve Önemi	89
5.2.	Model ve Veri Seti	89
5.3.	Araştırma Yöntemi	91
5.3.1.	Durağanlık Analizi	92
5.3.2.	Johansen Eşbütünleşme Analizi	93
5.4.	Araştırmanın Bulguları	94
5.4.1.	Birim Kök Test Sonuçları	94
5.4.2.	Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları	98
5.5.	Ekonometrik Sonuçların Değerlendirilmesi	102
	SONUÇ VE ÖNERİLER	107
	KAYNAKÇA	109

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 : Türk Finans Sektöründe Faaliyet Gösteren Finansal Kurumlar	6
Tablo 1.2 : Türk Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü	7
Tablo 1.3 : Finansal Varlıklar Toplamının GSYİH İçerisindeki Payı	10
Tablo 2.1 : Planlı Dönemde Banka ve Şube Sayıları	21
Tablo 2.2 : Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar	29
Tablo 2.3 : Türkiye’de Mevduat Bankalarının Banka Şube ve Personel Sayıları	31
Tablo 2.4 : Türkiye’de 1868 - 1988 Yılları Arasında Kurulan Kamu Bankaları	33
Tablo 2.5 : Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Banka Şube ve Personel Sayıları	41
Tablo 2.6 : Katılım Bankalarının Banka Şube ve Personel Sayıları	44
Tablo 3.1 : Bankaların Gruplar Bazında Sermaye Yeterlilik Rasyoları	51
Tablo 3.2 : Türk Bankalarının Gelir ve Giderleri	64
Tablo 3.3 : Bankacılık Sektöründe Aktif Karlılık Oranları	65
Tablo 3.4 : Bankacılık Sektöründe Özsermaye Karlılık Oranları	66
Tablo 4.1 : Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Uluslararası Çalışmalar	77
Tablo 4.2. : Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Türkiyede Yapılan Çalışmalar	87
Tablo 5.1 : Ekonometrik Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımları ve Veri Kaynakları	90
Tablo 5.2 : ADF Birim Kök Testleri (Banka 1 - 3 Aylık Seriler)	95
Tablo 5.3 : ADF Birim Kök Testleri (Banka 2 - 3 Aylık Seriler)	96
Tablo 5.4 : ADF Birim Kök Testleri (Banka 3 - 3 Aylık Seriler)	97
Tablo 5.5 : Eşbütünleşme Test Modelleri	98
Tablo 5.6 : Banka 1 İçin Eşbütünleşme Test Sonuçları	99
Tablo 5.7 : Banka 2 İçin Eşbütünleşme Test Sonuçları	100
Tablo 5.8 : Banka 3 İçin Eşbütünleşme Test Sonuçları	101
Tablo 5.9 : Eşbütünleşme Test Sonuçlarının Karşılaştırılması	102

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented Dickey Fuller (Genişletilmiş Birim Kök Testi)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Bank for International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
DTH	Döviz Tevdiat Hesabı
EFT	Elektronik Fon Transferi
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IFS	International Financial Statistics (Uluslararası Mali İstatistikler)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAP	Kamu Aydınlatma Platformu
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
MB	Merkez Bankası
NFM	Net Faiz Marjı
OECD	Organization of European Economic Co-operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
PP	Philips Perron
ROA	Return of Assets (Aktif Karlılığı)
ROE	Return of Equity (Özsermaye Karlılığı)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SYR	Sermaye Yeterliliği Rasyosu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi

GİRİŞ

Türk bankacılık sektörü, geçmişten günümüze kadar yaşanan birçok siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiştir. 1980'li yılların başından itibaren benimsenen liberal politikalarla birlikte bankacılık sektörü çok önemli yapısal değişikliklere uğramıştır. Seçici kredi politikalarının kaldırılması, mevduat ve kredi faizlerinin serbest olması, kredi kartlarının kullanımı ve döviz transferlerinin serbest bırakılması gibi politikalar bankaların önemini artmasını sağlamıştır. Özellikle 2001 yılında yaşanan mali kriz sonrasında alınan önlemler ile birlikte fon bankalarının sistem içerisindeki rekabet bozucu etkileri azaltılmış, bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş ve bankaların mali tablolarında önemli ölçüde şeffaflık sağlanmıştır. Böylece Türk bankacılık sistemi daha iyi bir alt yapıya kavuşmuş ve bankacılık sektörü mali sistemin dolayısıyla da ekonominin en dinamik ve aktif sektörü olmuştur. Ülkemizde, finansal sektörün bilanço büyüklüğünün dağılımına bakıldığında, sektör aktiflerinin %88,8'ini, bankacılık sektörünün oluşturduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren kamu, özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının karlılığını etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu bağlamda, bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır. Değişkenler, bankaya özgü ve makroekonomik olarak iki kısma ayrılmıştır. Bankaya özgü değişkenler, bankanın kendi içerisinde alacağı kararlarla şekillenen finansal tablolardaki verilerden elde edilmektedir ve bankanın performansını yansıtmaktadır. Makroekonomik değişkenler ise, bankanın kontrolü dışında gerçekleşen bulunduğu ülkeye veya uluslararası ekonomik çevreye ait ekonomik veriler ve küresel gelişmelerdir. Bankaların finansal tabloları çok iyi olsa da ulusal veya uluslararası ekonomik çevrede yaşanacak bir bozulma banka karlılıklarını doğrudan etkilemektedir.

Türkiye'deki kamu, özel ve yabancı sermayeli ticari bankaların, Ocak 1998-Aralık 2011 dönemlerinde karlılığını belirleyen faktörlerin incelendiği bu çalışma beş ana bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, genel hatlarıyla finansal sistem ve bankacılık kavramları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişiminden bahsedilmiş ve gelmiş olduğu son durum değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, bankacılık sektöründe karlılığı etkileyebileceği düşünülen risk faktörleri anlatılmıştır. Dördüncü bölümde,

bankaların karlılıklarını etkileyen değişkenleri saptamayı hedefleyen, ulusal ve uluslararası alanda yapılmış çalışmalar ayrıntılı olarak özetlenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Türk mevduat bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörler ekonometrik analiz uygulanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bankalara ait finansal veriler zaman serileri analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve analiz sonuçları ile bu sonuçlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FINANSAL SİSTEM VE BANKACILIK KAVRAMI

1.1. Finansal Sistem Kavramı

Finansal yapı, finansal kurumlardan ve araçlardan oluşan modern ekonominin en önemli unsurlarından birisidir. Tüm finansal sistemlerde, finansal kurumlar aracılığıyla, oldukça karmaşık ve uzmanlaşmış ekonomik birimler, bağımsız bir şekilde temel işlevlerini yerine getirirler. Finansal yapı aracılığı vasıtasıyla borç vermek isteyenlerle, fon gereksinimine ihtiyaç duyanlar bir araya gelerek ekonomik etkinliği artırır. Finansal sistemin aracılığı ile tasarruf elde edenler örgütlenmiş ve kurumsallaşmış piyasalarda en uygun yatırım araçlarını seçerek, bu tercihlerinin parasal karşılığını elde ederler (Kocaman, 2004: 1).

Finansal sistemin temel görevi; sahip oldukları atıl fonları borç vermek isteyenler ile finansal kaynak arayanlar arasında bir köprü oluşturarak likidite ve para yaratmak, ödeme sistemi geliştirmek ve yatırımcıların portföy tercihlerine farklı seçenekler sunmak şeklinde özetlenebilir (Madura, 2010: 3).

Ekonomilerin işleyişinde önemli etkisi olan finansal sistemin temel unsurları; fon arz edenler, fon talep edenler, finansal araçlar, finansal araçlar ve yasal düzenlemeler şeklinde sıralanabilir. Bu temel unsurlar finansal sistemin ana çatisını oluşturmaktadır (Uludağ ve Erişah, 1999: 114).

Finansal sistemin temel unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Afşar, 2006: 5):

- **Fon arz edenler;** gelirlerinden daha az harcama yapan ya da gelirlerinin bir kısmının kullanımından vazgeçen tasarrufla bulunan ekonomik birimlerdir.
- **Fon talep edenler;** gelirlerinden daha fazla harcamada bulunan fon açığı olan ekonomik birimlerdir.
- **Finansal araçlar;** sistem içinde fonların arz edenlerden talep edenlere doğru aktarılması sürecinde muhtemel gecikmeleri önlemek ve fon akışını çabuklaştırmak gibi çeşitli fonksiyonları yerine getirirken fon talep edenlerle fon arz edenler arasında bir nevi köprü görevi görmektedirler.
- **Finansal araçlar;** fon arz edenlerin devrettikleri fonları karşılığında fon talep edenlerden çeşitli belgeler istemektedirler. Bu belgelere finansal araç denilmektedir.

- **Yasal düzenlemeler;** finansal sistemin sağlıklı çalışmasının kurallar, denetim ve yaptırımlar gibi üç temel belirleyicisi bulunmaktadır. Sistemin işleyişini düzenlemek ve ortaya çıkacak sorunların çözümünde yararlanılmak üzere çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Devlet ekonomi politikaları doğrultusunda hazırladığı kanun ve yönetmeliklerle finansal sistemin hukuki çerçevesini belirlemekte, işleyişini düzenlemekte ve denetleme kurumları aracılığı ile piyasaları denetim altında tutmaktadır.

Finansal sistemlerde yatırımların finansmanında iki farklı finansman modeli bir arada kullanılmaktadır. Bu finansman modellerinin birincisinde, bankacılık sistemi etkin bir rol üstlenirken ikinci modelde ise, sermaye piyasaları ön planda bulunmakta ve asli işlevleri üstlenmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde fonların toplanması ve dağıtılmasında birinci model olan bankacılık sistemi ağırlıklı ve etkin bir rol oynamaktadır. Ekonomilerde yeterli miktarda sermaye birikimini elde etmek ve ekonomik gelişmeyi sağlayabilmek için, ekonomik birimleri gereksiz tüketimden uzaklaştırıp, birikim yapmaya özendirerek ve bu birikimlerin verimli yatırımlara dönüştürülmesini sağlayacak finansal pazarlara ihtiyaç duyulmaktadır. Kullanılabilir fon miktarının artırılması ve bu fonların yatırım alanlarına en hızlı şekilde ve minimum maliyetle aktarılabilmesi, finansal pazarların gelişmesine ve özellikle de sağlıklı çalışmasıyla doğru orantılıdır. Finansal pazarları çok fazla işlerlik kazanmayan ülkelerde, gelir fazlaları sınırlı kalmakla birlikte bu fazlalıklar genellikle taşınmaz mallara, altına ve dövizle bağlanmakta, üretim yapılan yatırım alanlarında kullanılmamaktadır. Dolayısıyla bu ülkeler hızlı ve dengeli bir kalkınmayı sağlamak da zorlanmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2007: 16).

Yatırımcılar finansal piyasalardaki fonlarını kendileri yönetebileceği gibi uzmanlaşmış ve lisanslı olan bir aracı kurumdan yardım alarak da yönetebilirler. Finansal kurumların piyasalardaki temel görevi fon ihtiyacı olan kesimin fon gereksinimini karşılamaktır. Başka bir deyişle fon almak isteyenler ile fon vermek isteyenler taraflar arasında bir köprü vazifesi görmektir. Bu süreçte tarafların yalnızca bir araya getirilmesi sağlanmaz, karşılıklı uzlaşmaya varılması için pazarlık sürecinin başarıyla yönetilmesine katkıda bulunulur. Böylece her iki taraf da, aracı kurumun olmadığı bir anlaşmaya kıyasla daha iyi şartlara sahip olurlar. Finansal piyasalarda uzman bir aracı kurum yardımı olmadan yönetilen fonlar zaman zaman ciddi zararlar görebilmektedir. Finans piyasalarında faaliyet gösteren aracı

kurumların çeşitliliğinin fazla olması, fon arz edenlerin ve fon talep edenlerin sayısının artmasına neden olacak ve bu artış çok daha fazla miktarda talep edilen fonun karşılanabilmesine imkân sağlayacaktır. Bu nedenle, finansal kurumların çeşitliliği, finansal piyasalardaki derinleşmenin bir göstergesi olarak büyük önem taşımaktadır (Kocaman, 2004: 10).

1.2. Finansal Sistemin Gelişimi

Bir ülkenin finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi, o ülkenin ulusal ve uluslararası tasarrufları finansal piyasalarda yatırım yapmak üzere ne derece harekete geçirebildiğine bakılarak ölçülmektedir. Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyini bu şekilde ölçen ve derinleşme göstergesi olarak adlandırılan ölçüm, esas olarak mali varlıkların gayri safi milli hâsılaya oranı ile M2Y para arzı büyüklüğünün gayri safi milli hâsılaya oranıdır. Küreselleşen dünyada bir ülkenin ekonomik büyümesini bulunduğu seviyeden daha ilerilere taşıyabilmesi için, finansal serbestleşme ve finansal derinleşme büyük önem arz etmektedir. Çünkü finansal serbestleşmenin sonucu olarak, bankacılık sektörü ile sermaye piyasası arasında aracılık yapan birçok kurum ortaya çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda finans piyasalarındaki derinleşmeyi beraberinde getirmektedir. Finansal derinleşme, finans sektöründe yaratılan fonların, reel kesime aktarılma oranını ifade etmektedir. Bu oran yükseldikçe finansal derinleşme yüksek olacak ve bu da ekonomik büyüme oranını artıracaktır. Finansal derinleşme oranının düşük olması ise, reel sektördeki kaynak yetersizliğinden dolayı ekonomik büyümenin istenilen seviyede olamayacağını göstermektedir. Ekonomik büyümenin sağlanması içinse ülkedeki ekonomik istikrar da önemli bir unsur olmaktadır. Ekonomik istikrarın olmadığı belirsizliklerin hâkim olduğu ekonomilerde, yatırımcılar uzun dönemde önlerini göremedikleri için elde edecekleri kazanç miktarlarını da önceden tahmin edemezler. Bu yüzden finans sektöründeki yatırımcılar sahip oldukları fonları reel sektöre aktarmaz ve üretime dönüştürmezler (Oksay, 2000: 3).

Bir ülkenin finans piyasalarındaki derinliğin boyutunu tam olarak anlayabilmek için o ülkenin finans piyasalarındaki finansal kurumların ve finansal araçların çeşitliliğine bakılarak finansal derinliğinin ölçülmesi gerekmektedir.

1.2.1. Finansal Kurumların Çeşitliliği

Finans piyasalarında işlem yapmaya yetkili kurumların sayı ve çeşitliliğinin artması, fon arz ve talebinin artmasını dolayısıyla da finansal ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadır. Temel amaçları fon ihtiyacı olan kesimin fon gereksinimini karşılamak olan finansal aracı kurumlar mevduat kabul eden aracı kurumlar ve mevduat kabul etmeyen aracı kurumlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Canbaş ve Doğukanlı, 2007: 160):

Mevduat kabul eden finansal kurumlar; fon talep edenlerle fon arz edenlerin büyük bir kısmını karşı karşıya getiren ve satın alma gücü yaratan finansal kurumlardır. Bu parasal sistem aracılarını merkez bankaları, ticari bankalar ve katılım bankaları oluştururlar. Bu sistemdeki aracılardan temel görevleri, küçük birikimlerin ekonomi dışında atıl kalmasını önleyerek, birikimlerin artmasına ve kullanılabilir duruma gelmesine olanak sağlamaktır. Aynı zamanda kayıtsal para yaratarak ekonomideki yatırılabilir fonları artmasına da katkıda bulunurlar. Bu kurumlar gerçek kişilere, firmalara, diğer finansal kurumlara, devlete ve dış dünyaya açtıkları kredinin büyük bir bölümünü, bankanın kendi parası ile finanse ederler.

Mevduat kabul etmeyen finansal kurumlar; kendileri satın alma gücü yaratmaksızın, topladıkları fonları ödünç veren ya da farklı yatırım araçlarına yönlendiren kurumlardır. Bir finansal sistemde özellikle mevduat kabul etmeyen finansal aracı kurumların büyümesi ve güçlenmesi o finansal sistemin derinleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 1.1 Türk Finans Sektöründe Faaliyet Gösteren Finansal Kurumlar

Adet	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bankalar	51	50	59	49	49	49	48
Finansal Kiralama Şirketleri	84	81	68	50	47	35	33
Faktöring Şirketleri	88	86	86	81	78	76	76
Tüketici Finansmanı	9	9	9	10	10	11	11
Varlık Yönetimi	4	5	5	7	7	7	9
Finansal Holding Şirketleri	0	0	0	3	3	3	3
Sigortacılık	46	47	51	62	55	57	58
Menkul Kıymet Aracı Kuruluşları	101	100	104	104	103	103	102
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	26	30	33	34	33	31	29
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	10	11	13	14	14	18	23
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları	2	2	2	2	2	2	2
Portföy Yönetim Şirketleri	19	19	19	23	23	28	29
Toplam Kuruluş Sayısı	440	440	440	439	424	420	423

Kaynak: BDDK, 2011/22

Mali sistemde toplanan fonların büyük bir kısmı bankalar tarafından toplanmakta ve fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullanılmaktadır. Fona ihtiyaç duyan şirketler, fon ihtiyaçlarını sermaye piyasalarından değil genellikle bankalardan kredi yoluyla karşılamaktadır. Banka dışı mali kurumları, bankalardan ayıran en belirgin özellik banka dışı mali kurumların kaydi para yaratamamalarıdır (Parasız, 2000: 219).

Tablo 1.2.'de Türk finans sektöründe faaliyet gösteren finansal kuruluşların 2002 ile 2011 yılları arasındaki aktif büyüklükleri verilmiştir.

Tablo 1.2. Türk Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TCMB	74,1	76,5	74,7	90,1	104,4	106,6	113,5	110,0	128,5	149,9
Bankalar	212,7	249,7	306,4	406,9	499,7	581,6	732,5	834,0	1006,0	1213,7
Finansal	3,8	5,0	6,7	6,1	10,0	13,7	17,1	14,6	15,7	18,3
Kiralama										
Şirketleri										
Faktöring	2,1	2,9	4,1	5,3	6,3	7,4	7,8	10,4	14,5	15,3
Şirketleri										
Tüketici	0,5	0,8	1,5	2,5	3,4	3,9	4,7	4,5	6,0	8,0
Finansman										
Şirketleri										
Varlık	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	0,2	0,4	0,4	0,6	0,8
Yönetim										
Şirketleri										
Sigorta	5,4	7,5	9,8	14,4	17,4	22,1	26,5	31,8	35,1	38,3
Şirketleri										
Yatırım ve	-	0,0	0,3	1,2	2,8	4,6	6,0	9,1	12,0	13,4
Emeklilik										
Fonları										
Men. Kıy.	1,0	1,3	1,0	2,6	2,7	3,8	4,2	5,2	7,5	8,7
Aracı Kur.										
Men. Kıy.	0,1	0,2	0,3	0,5	0,5	0,7	0,6	0,7	0,8	0,7
Yat. Ortak.										
Men. Kıy.	9,3	19,9	24,4	29,4	22,0	26,4	24,0	29,6	33,2	33,2
Yat. Fon.										
Gayri Men.	1,1	1,2	1,4	2,2	2,5	4,1	4,3	4,7	17,2	19,1
Yat. Ortak.										
Gir. Serm.	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
Yat. Ortak.										
Portföy	5,8	17,8	24,5	30,2	26,0	31,2	30,7	40,0	46,9	40,2
Yönetim										
Şirketleri										
Toplam	315,9	382,8	455,2	591,5	697,8	806,5	972,4	1095,2	1.324,2	1.559,8

Kaynak: BDDK, 2011/23

2011 yılı itibarıyla, Türk finans sektörünün aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre yaklaşık %27,7 oranında artarak 1.559,8 milyar TL düzeyine ulaşmıştır. Sektör süreç içinde bankacılık ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Merkez Bankası (MB)

varlıkları hariç 2011 yılında sektörün toplam aktiflerinin yüzde 77,8'ni bankacılık sektörü varlıkları oluşturmaktadır. Aslında bu yapının kendi içerisindeki gelişimine bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) da dâhil Türk finansal sisteminin yaklaşık olarak %90'lık kısmını bankacılık sistemi temsil etmektedir (BDDK, 2011: 17).

1.2.2. Finansal Araçların Çeşitliliği

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren aracı kurumların çeşitliliğinin fazla olması, fon arz ve talebinin artmasına ve çok daha fazla fon talebinin karşılanabilmesine yol açacağı gibi, bir ülkenin finansal piyasalarındaki finansal araçların da çok çeşitli olması aynı sonucu doğuracaktır. Bu nedenle, finansal derinleşmenin önemli bir göstergesi olarak, finansal kurumların çeşitliliği gibi, finansal araçların çeşitliliği de büyük önem arz etmektedir. Finansal araçlar para piyasasında işlem gören finansal araçlar ve sermaye piyasasında işlem gören finansal araçlar olmak üzere ikiye ayrılır (Oksay, 2000: 7);

Para piyasası araçları kısa vadeli menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasalardır. Kısa vadeli olması sebebiyle bu piyasada alınıp satılan borçlanma araçlarında fiyat dalgalanmaları daha düşüktür. Dolayısıyla para piyasasında işlem gören menkul kıymetler düşük risk taşımaktadır. Para piyasalarında işlem gören başlıca finansal araçlar; hazine bonosu, finansman bonosu, repo/ters repo, varlığa dayalı menkul kıymet, banka bonoları, banka getirili bonolar ve yatırım fonu katılım payları'dır.

Sermaye piyasası araçları bir yıl ve daha uzun vadeye sahip borç ve ortaklık ifade eden araçlardır. Bu araçlardaki fiyat dalgalanmaları para piyasası araçlarına göre oldukça fazladır. Bu yüzden oldukça riskli araçlar olarak değerlendirilirler. Sermaye piyasalarında işlem gören başlıca finansal araçlar; hisse senetleri, özel sektör tahvilleri, devlet tahvilleri, kar ve zarar ortaklığı belgesi, katılma intifa senedi, eurobond ve gelir ortaklığı senedir.

1.2.3. Finansal Derinleşmenin Ölçümü

Bir ülkedeki finansal gelişme düzeyinin ortaya konulmasında tek bir göstergesi baz almak çok uygun değildir. Bu amaçla birçok göstergeden oluşan bileşimi kullanmak daha sağlıklı olmaktadır. Çünkü bu gösterge finansal gelişme

sürecinde mevcut durumu yansıtmaktan uzaklaştığı zaman başka bir gösterge mevcut durumu daha iyi açıklar duruma gelebilmektedir (Afşar, 2006: 25).

M1 para arzı (dolaşımdaki para ile vadesiz mevduatların toplamı) veya M2 para arzı (M1 para arzı ile vadeli mevduatların toplamı) gibi finansal derinleşmenin geleneksel ölçümleri, finansal sistemdeki büyümenin eksik hesaplanmasına sebep olmaktadır. Çünkü M1 ve M2 para arzları menkul kıymet piyasalarındaki gelişmeleri ve döviz tevdiat hesaplarını dikkate almamaktadır. Piyasadaki döviz tevdiat hesaplarını da dikkate alan M2Y para arzı (M2 para arzı ile DTH toplamı) büyüklüğünün GSMH'ya oranı ile toplam finansal aktiflerin GSMH'ya oranına odaklanmak derinleşme ölçümünde olaya farklı bir bakış açısı kazandıracaktır (Oksay, 2000: 8-10).

Finansal derinleşme seviyesini sağlıklı bir şekilde ölçebilmek için, menkul kıymet piyasalarının finansal piyasalar içindeki payı da bir diğer önemli göstergedir. Mali kesim, fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki dengeyi kurmak ve ekonomik birimler arasındaki en uygun dağılımı sağlamak suretiyle mevcut kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasında önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Gelişmiş piyasalara sahip birçok ülkede, toplam menkul stoklar gayri safi milli hâsıla seviyesini önemli oranda aşmıştır. Mali sektörün sıgılığı nedeniyle, kamu sektörü açığı piyasadan karşılanmaya çalışılmakta ve bunun sonucunda özel kuruluşlar için kaynak bulmak zorlaşmakta ve faizler de yükselmektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'ye baktığımızda finansal piyasaların gelişimi sadece mali sektöre girişlerin teşvik edilmesini amaçlayan politikalarla değil daha çok kamu sektöründe duyulan finansman ihtiyacını kapatmaya yönelik politikalarla şekillenmiştir. Reform programıyla kamu sektöründeki açıkların azaltılarak en düşük seviyeye indirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu süreçte kamu açıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan enflasyonist baskının da asgari seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır. Kamu sektörüne sürekli olarak bir mali disiplinin kazandırılması için açıkların rekabetçi oranlarla ve finansal piyasalar yoluyla finanse edilmesi gerektiği de düşünülmüştür. Ancak 1980 ile 1990 yılları arasında izlenen ekonomik politikalar kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılmasında beklenen sonuçları vermekte önemli ölçüde yetersiz kalmıştır (TCMB, 1998: 134).

Türk finans piyasalarında faaliyet gösteren finansal kurumların çeşitliliğinin yeterli olmamasının yanısıra, finansal araç çeşitliliğinin de az olması, banka dışı alt sektörde faaliyet gösteren finans kurumlarının yeterince etkili olmayışı ve sunmuş oldukları ürün çeşitliliğinin az olması, piyasaların derinleşmesini tamamlamadığını gösteren önemli bir öncü göstergedir (Targan, 1996: 10).

Türk finansal sistemindeki finansal kurumların ve araçların çeşitliliği ile finansal derinleşmenin boyutu hakkında daha iyi yorum yapabilmek için Tablo 1.3.'de Türk finansal sistemi bazı gelişmiş veya gelişmekte olan ülke sistemleri ile kıyaslanmıştır.

Tablo 1.3. Finansal Varlıklar Toplamının Gsyih İçerisindeki Payı (%)

Ülkeler	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ABD	865,8	890,3	930,9	957,3	867,4	811,9
Japonya	1184,8	1128,4	1162,4	1178,8	1252,6	1163,9
Almanya	718,0	659,3	745,1	761,1	594,7	601,5
Çin	463,3	454,5	480,0	594,8	485,7	505,8
Türkiye	131,3	132,8	131,5	146,4	128,1	140,7

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Mart 2010

Türkiye'de 2009 yılında finansal varlıkların GSYİH'ya oranı yaklaşık olarak % 141 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı için öncülüğü Japonya yapmaktadır. Japonya'nın finansal varlıkları toplamının gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı yaklaşık olarak % 1164 düzeyindedir. Japonya bu açıdan bakıldığında ABD'nin önüne geçerek ilk sırada yer almaktadır. Yine 2009 yılı için bakıldığında Türkiye'den sonra en düşük orana sahip ülke olan Çin'in finansal varlıklarının GSYİH' ya oranı ise yaklaşık olarak % 506'dır. Bu oran Türkiye'nin bulunmuş olduğu seviyelerin yaklaşık olarak 4 kat üzerindedir. Gelişmiş ülkelere göre oldukça küçük ve sığ kalan Türk finansal sektörü henüz büyüme aşamasındadır.

1.3. Bankacılık Kavramı

Bankacılığın tam ve her türlü bankacılık faaliyetlerini içeren bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bunun en önemli nedenlerinden biri, değişen ekonomik ve teknolojik koşullara uygun olarak bankacılığın da sürekli ve hızlı bir değişim içinde olmasıdır. Bu nedenle de yaşanan her dönemde oluşan teknik ve ekonomik gelişmeler bankacılığa yeni bir yön vermiştir. Sonuç olarak oluşan her yeni yapı yeni bir tanım gerektirdiği için ortak ve kalıcı bir tanım yapmak güçleşmiştir.

Bankalar, küçük farklılıklar olsa da farklı şekillerde tanımlanabilir. Bankalar için yapılan farklı tanımlamaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

Bankalar, borç alarak ve mevduat gibi diğer kalemleri kullanarak fon sağlarlar, daha sonra bu fonları menkul kıymet almakta ve kredi vermekte kullanırlar. Kullandırmış oldukları bu kredilere de yükümlülükleri karşılığında ödedikleri faizden daha yüksek bir faiz oranı uygulayarak kar elde etmeye çalışırlar (Göçmen, 2004: 298).

Bankalar, likidite ve sermaye ihtiyacını göz önünde tutarak, mevduat kabul eden, fon toplayan ve bu kaynakları şahıslara ve devlete kredi olarak aktararak elde ettiği kârı en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen finansal araçlardır (Takan, 2001: 2).

Bankalar, para, kredi ve sermaye konularına giren her türlü işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal işletmelerin veya bireysel müşterilerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu olarak seçen ekonomik birimlerdir (Geylan, 1985: 17).

Banka, prensip olarak talep edildiğinde ya da ihbarlı olarak geri ödenebilen mevduat şeklinde fon toplayıp ödünç ve açık kredi şeklinde avans veren, senet iskonto eden ve pazarlanabilir menkul değerler gibi temelde finansal aktifleri elinde tutan bir finansal araçtır. Para alırken uyguladığı fiyat (faiz) ile satarken uyguladığı fiyat arasındaki fark, kar kaynağını oluşturur. Modern bankacılık, halktan toplanan paraların (mevduatın) işletmelere kredi olarak verilmesi esasına dayanır. Böylece bankalar tasarrufların yatırımlara kanalize olmasını sağlayan önemli bir köprü oluşturur (Bacak, 2007: 4).

Finansal sistemin en önemli parçasını oluşturan bankalar, müşterilerden topladıkları fonları kredi biçiminde kaynak ihtiyacı olanlara belirli bir süre için ve belirli bir getiri karşılığında veren kurumlardır. Yapılan bu işlemde bankanın en önemli fonksiyonu, kredi alan tarafın ödeyememe riskini tamamen üstlenmesidir. Banka bu riski üstlenirken borçlunun ödeme gücüne ilişkin bilgileri ve riskleri borç vermeden önce kapsamlı şekilde değerlendirmek durumdadır. Bankanın bir diğer önemli özelliği de para yaratmasıdır. Kredilerin mevduat yaratması, bankaya toplamış olduğundan daha fazla fon dağıtma olanağını sağlar. Böylesine birbirine bağlı sistematik bir düzende ödeme araçlarının yönetimi ve para yaratımı bankalar arasında mutlak suretle sağlam bir güven ilişkisini gerektirir. Söz konusu bu güven Merkez Bankası güvencesi altında sağlanarak, borç ve alacakların dolaşımı ve takası ile sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişi garanti altına alınır (Aksoy, 1998: 12-13).

1.3.1. Bankaların Ekonomideki İşlevleri

Türkiye’de ticari bankalarının gelişimi ile finans sektörünün gelişimi arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Finansal sistemin temel yapı taşı oluşturulan mevduat bankalarının ekonomideki işlevleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- **Finansal Aracılık:** Bankaların temel işlevi aracılık etmektir. Tasarruf sahipleriyle, sermaye ihtiyacı duyanlar arasında köprü kurarak ekonomideki tasarrufları yeniden şekillendirmektir. Bir başka ifadeyle tüketim tarafında meydana gelen kaynak fazlalığını kâr güdüsüyle ve belirlemiş olduğu ölçütlere göre üretime kanalize etmektir. Böylece tasarruflar üretime dönüşmeye başlayacak, bankalar da aracılık fonksiyonunu yerine getirmiş olacaktır. Ancak 2000’li yıllarda Türkiye’deki bankalar bağlı oldukları grubun veya holdingin şirketlerini fonlamak ve kamu kesiminin açığını finanse etmek için Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) satın almak zorunda kalmışlardır. Risksiz yüksek kazanç sağlayan DİBS’ler bankalar için cazip bir gelir kaynağı haline gelmiş ve bankaları asli fonksiyonlarından uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla bankalar, özel kesim yatırımlar için kaynak bulmakta sıkıntı yaşamaya başlamışlardır (Günel, 2001: 31-32).
- **Kaynaklara Akıcılık Sağlamak:** Bankalar farklı vadelerde ve miktarlarda kaynak toplamakta ve bu kaynakları yine farklı süre ve miktarlarda kredi olarak vermektedir. Bu sayede, fonların vadelerini değiştirmelerinin yanında, ihtiyacı kadar fon bulabileceğinden emin olan yatırımcıların da daha büyük yatırım kararı almalarına vesile olmaktadır. Özetle bankalar fon fazlası olan kişi ve kuruluşlardan fon açığı olanlara kaynak aktarılması yoluyla, fonlara akıcılık sağlarlar. Fonların böylesine yer değiştirdiği piyasada bir yandan paranın atıl kalması önlenirken diğer yandan da yeni yatırımlar için kaynak sağlanmış olur (Sayılğan, 2003: 25).
- **Kısa Süreli Fonları, Uzun Süreli Fonlara Dönüştürme:** Bankalar, topladıkları kısa süreli ve düşük yoğunluktaki fonları, ekonomide uzun süreli ve büyük ölçekli fonlar haline dönüştürmekte, yatırımların finansmanı için olanak sağlamaktadırlar. Şirketler yatırımlarını gerçekleştirirken önlerini görmek konusunda sıkıntı yaşayabilirler. Bu sorunun çözümlerinden birisi alacakları kredilerin uzun vadeli ve sürekli olmasıdır. Kısa vadeli krediler sadece küçük ölçekli yatırımların yapılmasına imkân sağlamaktadır. Ekonominin gelişmesi için gerekli olan uzun vadeli krediler ancak bankalar

tarafından sağlanabilmektedir. Yapılacak yatırımlar için alınan kredilerin uzun vadeli olmasının yanında sürekli olması da yatırımcı için önem arz etmektedir. Çünkü genelde yatırımlar uzun vadeye yayılmış ve uzun vadede büyük fonlar gerektirmektedir. Bu nedenden ötürü şirketlerin krediyi bulmakta zorlanmaması, alınan kredilerin süreklilik taşıması gerekmektedir. Bankaların bu fonksiyonu ekonominin canlanması ve istikrarı açısından en önemli görevlerinden biridir (Pürsünlerli, 1997: 46).

- ***Kaynak Kullanımını İyileştirme:*** Bankalar kaynaklarını verimli ve kârlı sektörlere aktararak, ekonomide kaynak kullanımını etkileyerek ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurlar. Bankalar kredi verecekleri zaman düşük riskli ve yüksek kârlı projeleri tercih ederler. Böylece ülke ekonomisinde oluşan kaynakların en verimli noktalarda kullanılmasını sağlarlar. Bankalar, kaynakların iyi kullanılmasını sağladıkları süre ve ölçüde ekonomik gelişmenin hızlanmasına katkıda bulunurlar (Akgüç, 1992: 7).
- ***Fonları Hareketlendirme:*** Bankalar ekonomide kullanılmayan fonları sistemin içine bir şekilde çekerek durağanlıktan kurtarırlar. Elllerinde fon fazlası olan kişi ve kurumlar daha fazla getiri vermeyi teklif eden güvenli bankalara ellerindeki kaynakları yatırır ve bunun karşılığında da belli oranda faiz geliri elde ederler. Böylece, bankalar ekonomide yastık altındaki atıl fonları sisteme çekerek bunları hareketlendirirler (Sevilengül, 1999: 1)
- ***Para Politikasının Etkinliğini Arttırma:*** Bir ekonomide uygulanan para politikasının etkili olabilmesi için bankacılık sisteminin gelişmiş olması gerekmektedir. Çünkü Merkez Bankası'nın para politikası araçları sadece gelişmiş bir bankacılık sisteminde etkisini göstermektedir (Akgüç, 1992: 8).
- ***Ulusal ve Uluslararası Ticareti Geliştirmek:*** Uluslararası ticarete taraflar, birbirlerini çok iyi tanımadıkları için ödemede karşılıklı bir güvensizlik yaşarlar. İhracatçının amacı sattığı malların bedelini eksiksiz olarak tahsil etmek, ithalatçının amacı ise satın aldığı malların zamanında sevk edilmesidir. Tam bu noktada bankalar, ihracatçıya ithalatçı adına ödemeyi yapacağı güvencesini verirken; ithalatçıya da ihracatçının istenen nitelikte malı kendisine göndereceğini garanti eder. Bu sayede bankalar ulusal ve uluslararası ticaretin gelişmesinde her iki taraf için de kefil rolü üstlenerek piyasanın canlanmasına ve genişlemesine katkı sağlamış olurlar (Seyidoğlu, 2001: 329).

- ***Kaydi Para ya da Banka Parası Yaratma:*** Müşterilerin bankalarda vadesiz mevduat hesabı açmalarındaki amaç paralarını güvence altına alarak yapacakları ödemelerde kolaylık sağlama isteğidir. Bu yüzden birçok ülkede vadesiz mevduata faiz verilmez. Ticari bankalardaki vadesiz mevduatın bir ödeme aracı olarak kullanılması için banka müşterilerine hesapları üzerinden çek tahsis eder. Bankadaki vadesiz mevduat sahibi bu çek vasıtasıyla bir başkasına ödeme yapılmasını sağlayabilir. Bankacılık sisteminde paranın hesaptan hesaba devir suretiyle yarattığı ödeme kolaylıkları müşterileri nakit taşıma yükünden kurtarmış, çek kullanma alışkanlıklarının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Mevduat sahipleri bankaların sağlamış olduğu bu imkânla nakit para olmadan satın alma gücüne sahip olurlar. Bu yüzden vadesiz mevduat hesabına banka parası veya kaydi para adı verilmektedir (Geylan, 1985: 18).
- ***Finansal Danışmanlık:*** Bankalar müşterilerin varlıklarının yönetiminde aracılık ve danışmanlık hizmeti verirler. Müşterilerin istedikleri menkul kıymetleri onların hesabına alıp satarlar, farklı yatırım araçları hakkında fikir verir tavsiyede bulunurlar. Hangi yatırım aracına hangi vadede yatırım yapılması gerektiği konusunda danışmanlık yaparlar. Sonuç olarak, müşteriler birikimlerini bir anlaşma ile belli bir süre için bankaya teslim ederler. Bankalar da yatırım uzmanları ile portföy yönetim, piyasa analizi vb. gibi faaliyetleri yürütürler. Yapılan bu danışmanlık hizmeti sayesinde hem finans piyasasında canlanma meydana gelecek hem de iş gücü istihdamı oluşacaktır (Artun, 1979: 13-14).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

2.1. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Türk bankacılık sektörünün temelleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Türkiye’de var olan bankacılık anlayışının doğuşu Osmanlı dönemlerine kadar uzanmaktadır. Türk bankacılık sektörünün gelişim süreci ise tam olarak Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle başlamıştır.

2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Döneminde Bankacılık

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, bankacılık faaliyetlerine benzer işlemler yapan sarraf ve bankerler genel olarak; hazine ve saraya ödünç para vermek, çeşitli paraları birbiriyle değiştirmek, senet alım-satımı yapmak, başkalarına ait paraları işletmek, vergilerin iltizamını almak, devlet adamlarına ait malların gelir yönetimini yapmak gibi işlerle uğraşmışlardır (Yazgan, 1973: 7).

1760 yılından itibaren Osmanlı Devleti’nin malî durumunun bozulması, devlete doğrudan borç veren sarrafların önemini arttırmıştır. Avrupa finans çevreleriyle olan ilişkileri sayesinde sarraflar, Osmanlı Devleti için Avrupa piyasalarından kısa vadeli borçlar bulmuşlardır. Sarraflar, Fransız Devrimi’nden sonra İstanbul’daki Fransız tüccarların yerlerini alarak poliçe ticaretinin önemli bir bölümünü ellerine geçirmişlerdir. Böylece, para ve kredi işlerinde uzmanlaşan sarraflar, ülkelerarası bağlantılarını kurmuş, İstanbul’da bir finans burjuvazisinin çekirdeğini oluşturarak büyük ölçekli sermayedarlara dönüşmüşlerdir. Sarrafların önde gelen isimleri, para işleri ve maliye alanında önemli faaliyetlerde bulunan Darphane-i Âmire’nin yöneticiliği gibi Osmanlı Devleti içinde önemli görevlere atanmışlardır. Sarraflar, aynı zamanda vergi toplam sürecini de örgütlemişlerdir. Vergi toplama sürecinden sağlanan net gelirler devletin yanı sıra, sarraf, malikâneci ve vergiyi kaynağında toplayan yerel güçler arasında paylaşılmıştır. Bu nedenle de net vergi gelirlerinin yalnızca üçte biri merkezi devletin hazinesine girmiştir. Ayrıca, pek çok sarraf, padişahın ve önde gelen Osmanlı bürokratlarının kişisel servetlerini ve finans işlerini yönetmiştir (Pamuk, 2003: 217-219).

19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Avrupa ülkeleri sanayi ürünlerine pazar bulmak amacıyla, Osmanlı Devleti’ne borç vererek; taşımacılık, ticaret ve bankacılık

alanlarında yatırımlara girişmişlerdir. Başlattıkları çabalar özellikle İstanbul'da belirli bir büyüklükte para ve sermaye piyasasının meydana gelmesine yardım etmiştir. Öte yandan 1839 yılında ilan edilen tanzimatın ortaya çıkardığı zorunlu giderler, zaten para darlığı çekmekte olan hazineyi daha da zor bir duruma düşürmüştür. Bu nedenle 1840 yılında "kaime" adı altında ilk Osmanlı parası çıkarılmıştır. Kaimelerin çok geçmeden değerinin düşmeye başlaması üzerine, hükümet en tanınmış iki Galata bankeri ile bir sözleşme yapmıştır. Sözleşmeye göre hükümet bankerlere yılda iki milyon kaime verecek ve bankerler de bir yıl süreyle İngiliz sterlinini 110 kuruştan Londra ve Paris üzerine poliçe satmayı üstlenecektir. Sözleşmenin başarıya ulaşması üzerine bu iki banker, devletin de yardımıyla, 1847 yılında İstanbul Bankası adı altında ilk bankayı kurmuşlardır. Bankanın kambiyo kurlarını sabit tutarak önemli bir hizmet görmesine karşın ödeme gücünü aşan işlemlere girişmesi ve spekülasyon yapması 1852 yılında iflas etmesine neden olmuştur (Erken, 1986: 172).

Kırım savaşını izleyen yıllarda dış borçlanmayı sağlayacak bir yabancı bankanın kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Şubat 1856'da yayımlanan Islahat Fermanında da yer alan bir banka kurulması önerisi, aynı yıl, İngiliz sermayesi ile merkezi Londra olan Bank-ı Osmani-i'nin kurulması ile sonuçlanmıştır. 1863 yılında Fransız sermayesinin katılmasıyla Bank-ı Osmani-i Şahane adını alan ve banknot çıkarma ayrıcalığı ile donatılan Osmanlı Bankası aynı zamanda ülkemizin ilk emisyon bankasıdır. Bankanın kurulmasıyla varlığını ve sömürsünü uzun yıllar sürdürecektir borçlanma bankacılığı özelliğinde olan yabancı bankalar dönemi başlamıştır (Ulutan, 1957: 145-147).

İmparatorluğun yıkılmasına kadar kurulan diğer yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanı Osmanlı Hazinesi için iç ve dış borç temin edilmesi ve alınan bu borçların tekrar ödenmesi ile ilgili işlerle uğraşmak olmuştur. Bu yüzden Osmanlı dönemi bankacılığı için "borçlanma bankacılığı" nitelendirmesi yapılmaktadır. 1871 yılından sonra kamusal altyapı yatırımlarındaki artış nedeniyle Osmanlı sermaye piyasasında bir hareketlilik başlamış ve bu canlılığın etkisiyle birçok yabancı banka kurulmuştur. Rus Bankası, İtalyan Şark Ticaret Bankası, Avusturya Şark Bankası gibi bankalar o dönemde kurulmuşlardır. Bununla birlikte, 1870 yıllarında Viyana'da borsa buhranının ortaya çıkması ve Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödemeyi durdurması gibi sorunlar nedeniyle, küçük ölçekli bankalar faaliyetlerini durdurarak piyasadan çekilmek zorunda kalmışlardır (Ekren, 1986: 173).

1875 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti almış olduğu borçları ödeyemez duruma gelmiştir. Bu yüzden 1881 yılında Düyun-u Umumiye kurularak İmparatorluğun dış borçlarının idaresi bu kuruluşa devredilmiş ve borçlanma bankacılığında yeni bir döneme girilmiştir. Uluslararası bir kuruluşun Osmanlı Devleti'nin gelir kaynaklarını denetimi altına alması, Avrupalı sermayedarlara yeterli güvence sağladığından, özellikle 1881'den sonra İmparatorlukta ardı ardına birçok yabancı banka kurulmuştur. Bu bankaların temel işlevi Osmanlı hükümetlerinin yaptığı iç ve dış borçlanmalardan ve döviz işlemlerinden spekülatif kazançlar sağlayarak imparatorlukta yatırım yapan yabancı sermaye kuruluşlarını kredilendirmek olmuştur (Yazgan, 1973: 9).

Mithat Paşa tarafından 1863 yılında Bulgaristan'ın Pirot kasabasında kurulan Memleket Sandıkları ulusal bankacılığımızın başlangıcı olmuştur. Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkmasındaki temel amaç halka ticari kredi, esnaf kredisi, tarımsal kredi, emlak kredisi ve tüketim kredisi gibi kredi türleri vererek ülke içinde birikmekte olan sermayeyi ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmaktır. Kurulan ulusal bankaların kredi uğraşları daha çok bu alanlarda verilmiştir. Memleket Sandıkları'nın sermayesi başlangıçta imece usulüyle, ardından da köylünün mal varlığı ile orantılı olarak sandığa buğday verilmesiyle sağlanmaya çalışılmıştır. Zamanla sandıkların sermayelerinin toplanmasında başlayan güçlükler, teminatsız kredilere yönelmeler, çeşitli kredi yolsuzlukları, yönetim ve denetimdeki yozlaşma bu kuruluşları çalışamayacak bir duruma getirmiştir. Bu soruna çözüm getirebilmek için tarım kesiminden alınan aşar vergisi %10 artırılarak, artan kısım sandıkların sermayesine eklenmiştir. Sandıkların sermayesine eklenen bu paya menafi hissesi denildiğinden kurumun adı da Memleket Sandıkları'ndan Menafi Sandıkları'na dönüştürülmüştür. Tarımsal amaçlı da olsa büyük bir örgüte sahip ulusal bankacılığın ilk kredi kurumları olan bu sandıklar 1888 yılında Ziraat Bankası'nın kurulmasıyla bütün mal varlığını bu bankaya devretmiştir (Artun, 1983: 35).

1856-1923 yılları arasında kurulan bankalarda yabancı sermayeli bankalar çoğunlukta olurken, 1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ile birlikte pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan ulusal sermayeli bankaların kurulması süreci başlamıştır. Başlayan bu süreç 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla hızlanmaya başlamıştır. Ulusal sermayeli bankaların pek çoğunun kurucusu, Avrupa'ya hammadde ihraç eden veya bu ülkelerden sanayi ürünü ithal eden tüccar ve çiftçilerdir (Akgüç, 1989: 15).

2.1.2. Cumhuriyet Döneminden Sonra Bankacılık

Türk bankacılık sektöründe birçok yeniliğin yaşandığı ve bankaların her yönden kendilerini geliştirdiği Cumhuriyet dönemi bankacılığı beş bölümde incelenmektedir.

2.1.2.1. Ulusal Bankacılık Dönemi (1923-1932)

Bu dönemde, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar hemen uygulanmaya konularak ilk olarak 1924 yılında ana ticaret bankası olarak İş Bankası kurulmuştur. 1925 yılında sanayi kesiminin finansmanı için Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş ve kamuya ait pek çok sanayi kuruluşunun hissesi bu bankaya devrolmuştur. Ziraat Bankası'nın yeniden organizasyonu ile de Zirai finansman sorunu çözümlenmeye çalışılmıştır. Banka anonim şirket statüsüne kavuşturularak sermayesi arttırılmıştır. 1927 yılında ülkenin imar edilmesi, inşaat sektörüne kredi sağlanması amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurularak faaliyete girmiştir. 1930 yılına gelindiğinde Türk banka sisteminin gelişimini ve seyrini değiştirecek önemli bir iş gerçekleştirilmiş Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kurulmuştur. Bu döneme damgasını vuran diğer bir gelişme de yerel banka sayısının süratle artmasıdır. Bu bankalar özellikle yerel olarak faaliyet gösteren işadamlarının kredi ve bankacılık hizmetlerinin karşılanması amacıyla kurulan tek şubeli bankalar olmuştur. 1929 dünya ekonomik krizinin olumsuz etkileri ile bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında önemli derecede pozitif katkıları olan bu tek şubeli bankalar daha sonraki yıllarda ülkemizde uygulanacak olan çok şubeli ulusal bankacılık modeline bağlı olarak da faaliyetlerini sonlandırmışlardır (Cangöz ve Erdener, 1993: 34).

2.1.2.2. Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem (1933-1944)

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra özel sektöre verilen teşvik ve korumalara rağmen, özel sektör beklenen performansı gösterememiş, iktisadi gelişmeyi sağlayacak sermaye birikimini ve sanayileşmeyi gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle, sanayileşmenin sağlanması için devlet aktif rol almaya başlamıştır. Devletçilik politikasının uygulandığı 1932-1938 yılları arasında, devlet sanayi alanına yapacağı yatırımları planlı bir şekilde yürütmek maksadıyla 1934 yılında uygulanmasına başlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planını hazırlatmıştır. Bu planda yer alan 20 fabrikanın kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla Sümerbank kurulmuştur. Sümerbank'ın ayrıca ulusal sermayenin

gelişmesini sağlayacak tasarruf imkânlarının artmasını hedefleyen bankacılık işlemleriyle ilgili görevleri vardır. Bunlar; her türlü bankacılık işlemini yapmak, ulusal sermayenin gelişimini sağlayacak tedbirleri almak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu vasıflı elemanı yetiştirmektir (Özelmas, 1963: 104).

Sümerbank'ın kuruluşundan hemen sonra, 1933 yılında şehir ve kasabalarda kamu hizmetleriyle ilgili tesis, inşaat ve diğer işlerin yapımını orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek, şehir imar planlarının yapımına yardımcı olmak için Belediyeler Bankası kurulmuştur. Bu banka 1945 yılında yasada yapılan değişikliklerle çalışmalarını belediyelerle birlikte, il özel idareleri, köylerin imarı, kalkınması ve kamu hizmetleri yapımının desteklenmesini de kapsayacak şekilde genişletilerek İller Bankası adını almıştır (Ulutan, 1957: 183).

Bu dönemin önemli bir kamu kuruluşu da Etibank'tır. Etibank, ülkenin yer altı zenginliklerini değerlendirmek, devletin madencilik ve elektrikleştirme alanındaki işletmelerini kurmak, bunları işletmek, finanse etmek ve her türlü bankacılık hizmetlerini yapmak üzere 1935 yılında kurulmuştur. Başlangıçta Etibank'ın özel kesimi kredileme olanağı yokken, 1955 yılında yasada yapılan bir değişiklikle bu olanak sağlanmıştır. Deniz yolları işletmelerini finanse etmek, yeni işletmeler kurmak ve işletmek amacıyla 1937 yılında Denizbank kurulmuştur. Bununla birlikte, 1952 yılında Denizcilik Bankası'nın kurulmasıyla birlikte Denizbank'ın yüklenmiş olduğu görevler bu yeni kuruluşa devredilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tefeciler tarafından en çok istismar edilen küçük esnaf ve zanaatkârların karşılaştıkları mali sorunların çözülmesi için 1938 yılında Türkiye Halk Bankası kurulmuştur (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 20).

2.1.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1960)

1945-1960 döneminde, iktisadi devletçilik politikasının yerini, özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikası almıştır. Bu politika değişikliğinin temel nedeni ise, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında, tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olması ve 1950 yılındaki seçimlerde iktisadi liberalizmi savunan Demokrat Parti'nin iktidara gelmesidir (Özkul, 2001: 24).

Bu dönemde yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya

başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur (Korukçu, 1998: 7).

Tüm bu gelişmeler bankacılık sektöründe de beklenen etkiyi göstermiş ve bu dönem özel bankacılığın gelişme gösterdiği bir dönem olmuştur. Özel bankacılıktaki gelişme 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1950 yılında Türkiye Sınâî ve Kalkınma Bankası, 1955 yılında Pamukbank, Türkiye Kredi Bankası ve Tütünbank gibi bankaların kurulmasıyla somutlaşmıştır. Kurulan bu özel bankaların yanı sıra, 1954 yılında Türkiye Vakıflar Bankası, 1958 yılında Türkiye Öğretmenler Bankası ve daha önce kurulup sonra kapatılan Denizcilik Bankası da yine bu dönemde faaliyet göstermeye başlamıştır (Yardımcı, 2006: 21).

2.1.2.4. Planlı Dönem (1961-1979)

Planlı dönem kamu müdahalesinin bankacılık sektöründe kendisini daha fazla hissettirdiği, ekonomik faaliyetlerin kalkınma planı ve yıllık programlara bağlandığı önemli bir geçiş noktası olarak özetlenebilir. Bu dönemin en belirgin özelliği, plan hedeflerine de uygun olarak çok şubeli büyük bankacılığın gelişmesi ve 1970'li yıllarda holding bankacılığının ve ihtisas bankacılığının hızla yaygınlaşmasıdır. Bankacılık sektörü açısından değerlendirildiğinde bir başka özelliği ise, 1970'li yılların sonlarına doğru özel bankaların holding bankacılığına geçiş yapmalarıdır. Bu geçişin nedeni, bankaların en az %25 sermayesine sahip oldukları iştiraklerine sağladıkları kredi oranında üst sınırı kaldırılmış olmasıdır (Takan, 2001: 7).

Bu dönemde, Türkiye'de yeterli sayıda ticaret bankası olduğu düşünülerek daha çok ihtisas bankalarına öncelik verilmiş bu düşünceyle yeni yabancı banka ve özel durum haricinde ticaret bankası kuruluşuna izin verilmemiştir. Bu dönemde 1962'de T.C. Turizm Bankası, 1963'te Sınâî Yatırım ve Kredi Bankası, 1964'te Devlet Yatırım Bankası, 1976'te Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur. Kalkınma ve yatırım bankalarına öncelik verilerek yeni ticaret bankalarının kurulması kısıtlanmış olsa da, 1962'de Anadolu Bankası, 1964'te Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977'de Arap-Türk Bankası kurulmuştur. Yabancı payı yüzde 24 olan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ile yarısından çoğuna yabancıların sahip olduğu Arap-Türk Bankası, bu dönemde Türk bankacılık sektörünün dışa açılmaya başladığının en büyük göstergesidir (Dinçer, 2006: 85).

Tablo 2.1 Planlı Dönemde Banka ve Şube Sayıları

Yıllar	BANKA SAYISI			ŞUBE SAYISI		
	ULUSAL	YABANCI	TOPLAM	ULUSAL	YABANCI	TOPLAM
1960	53	6	59	1699	60	1759
1961	48	5	53	1675	61	1736
1962	47	5	52	1697	62	1759
1963	47	5	52	1776	64	1840
1964	44	5	49	1841	68	1909
1965	44	5	49	1913	68	1981
1966	42	5	47	1990	68	2058
1967	42	5	47	2155	68	2223
1968	43	5	48	2465	86	2551
1969	43	5	48	2846	102	2948
1970	43	5	48	3099	111	3210
1971	42	5	47	3314	113	3427
1972	41	5	46	3568	114	3682
1973	39	5	44	3909	114	4023
1974	39	5	44	4311	114	4425
1975	38	5	43	4491	114	4605
1976	39	5	44	4721	114	4835
1977	40	4	44	5129	109	5238
1978	40	4	44	5381	104	5485
1979	40	4	44	5665	104	5769
1980	40	4	44	5870	105	5975

Kaynak: TBB, 2008 “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Kesimi 1957-2007”, 183.

Tablo 2.1.’de banka ve şube sayıları verilen 1980 öncesi dönemde Türkiye’de bankacılık sektörünün temel özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Şahin, 2009: 482-483):

- Planlı döneme geçilmeden önceki süreçte bankacılık sektörüne büyük ölçüde kamu kesimi hakim olduğu için hükümetler TCMB ve büyük kamu bankalarının da aracılığı ile bankacılık sektörünü kontrol altında tutup kaynak dağılımı ve rant paylaşımını rahatlıkla yönlendirebilmiştir.
- 1980 öncesi dönemde Türkiye’de bankacılık sektörü rekabetten uzak, belirli sayıda bankanın sektörde etkili olduğu tam anlamıyla oligopolcü bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla 1970’li yılların sonlarında bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın yüksek, maliyet etkinliğinin düşük olduğu net bir şekilde görülmektedir. 1979 yılı itibariyle bakıldığında üçü kamu ve üçü özel olmak üzere ilk sıralarda yer alan altı banka toplam aktiflerin yaklaşık % 67’sini, toplam mevduatların % 73’ünü ve toplam kredilerin ise yaklaşık olarak % 64’ünü kontrol etmiştir.

- Planlı döneme geçilinceye kadar bankacılık sektörüne yapılacak girişlerin önüne mevzuatta yapılan değişikliklerle engeller konulmuştur. Konulan bu engel Tablo 2.1.'de de görüldüğü üzere optimal olmayan bir şubeleşmeye yol açmıştır.
- 1970'li yıllarda Türkiye'de hizmet ve sanayi kesimlerinde hızlı bir holdingleşme söz konusu olmuştur. Bu gelişme bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Yönetim ve denetiminin bir holding kuruluşuna ait olduğu holding bankacılığı yaygınlaşmıştır.

2.1.2.5. Serbestleşme Dönemi (1980-2001)

Dünya ekonomisinde 1970'lerde yaşanan krizler Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve 1977'de başlayan krizi bertaraf etmek için 24 Ocak 1980 İstikrar Programı uygulanmıştır. Bu programla geçmişte uygulanan ithal ikamesine yönelik korumacı politikalar terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açık liberal bir iktisat politikası yürürlüğe konulmuştur. Bu politika çerçevesinde, kredi ve mevduat faiz oranları serbest bırakılmış, finansal piyasalara girişler kolaylaştırılmış, yeni finansal ürünlerin ve kuruluşların piyasada yer alması sağlanarak finans piyasalarının liberalleştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır (Denizer,1997: 10).

Türkiye'de 1980'li yıllarda, geçerli olan bir piyasa mekanizmasının oluşturulmasına, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik olarak kurumsal altyapının yaratılmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir. Finansal hizmetlerde serbestleşmenin önemli aşamalarından biri olan, fiyatların piyasalar tarafından belirlenmesi sağlanmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin olarak uluslararası standartlara uyum yönünde düzenlemeler yapılmış, özel sektör tarafından finansal kurumlara yatırım yapılmasını geçerli hale getiren bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, finansal sektörde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan finansal kurumların denetim sonuçlarına ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınması sağlanamamış, bütçe disiplini oluşturulamamış ve fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikası uygulanamamıştır (TBB, 2004: 71).

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Bu dönemde serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları uygulanmış, ihracat özendirilmiş, ithalat serbest bırakılmış, yeni

bankaların kurulmasına izin verilmiş, bankalar arası Türk lirası ve döviz piyasaları kurulmuştur. Sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi sektörde rekabeti arttırmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur. Türk bankaları, yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır (Parasız, 1994: 125-127).

Serbest faiz politikası 1980-1982 döneminde finans piyasalarında adeta bir faiz yarışına sebep olmuştur. Bankalar ve banker kuruluşların birbirleri ile girdikleri faiz yarışı, “Banker Krizi” olarak da bilinen bankerlerin iflası ve 6 bankanın kapanmasıyla sonlanmıştır. Kapanan bankalardan Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu Bankası’nın yönetimine el konularak Ziraat Bankası’na devredilmişlerdir. Yine aynı dönemde İşçi Kredi Bankası, Bağbank ve İstanbul Emniyet Sandığı tasfiye edilirken, 1987 yılında Töbank kamulaştırılıp Halk Bankası’na devredilmiştir (Çolak ve Yiğidim, 2001: 564-567).

Yaşanan bu kriz bankalardaki tasarruf mevduatının korunmasını gerekli kılmış ve bu doğrultuda hazırlanan Kanun Hükmünde Kararname ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. Kriz sonunda mevduat özel bankalardan kamu bankalarına doğru yönelmiştir. 1980 yılından sonra firmaların işletme sermayesi gereksinimlerinin yükselmesi, kaynak maliyetlerinin artması, mali yapıları zaten bozuk olan çok sayıda firmayı, aldıkları kredileri geriye ödeyemez duruma düşürmüştür. Bunun sonucunda banka kredilerinin önemli bir bölümü batık ve/veya donuk kredi halini almış, banka kaynaklarının azımsanamayacak bir bölümü akıcılığını yitirmiştir. Bankaların yeterli kâr sağlayamamaları, bankaların kredi kararlarındaki hatalar, bazı holdinglerin denetiminde bulunan bankaların kaynaklarını ekonominin değil de holdinglerin çıkarları doğrultusunda kullanmaları bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir (Akgüç, 1991: 76).

1981 yılının ikinci çeyreğinden itibaren günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Buna bağlı olarak 1982 yılında 43 bankaya döviz pozisyonu tutma yetkisi verilerek kambiyo işlemlerinde Merkez Bankası tekeli önemli ölçüde kaldırılmıştır. Türkiye’de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz tevdiatı açma; yurtdışındaki yerleşik kişilere de Türkiye’de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. Bu uygulamaların amacı bankacılık sistemi dışında tutulan dövizlerin bankalara dönüşünü sağlamak, yurtdışında tutulan dövizlerin ülkeye girişini teşvik etmek ve bankaların döviz rezervlerini arttırmaktır. Ayrıca muhtemel bir TL’den

kaçış veya tasarruf aracı olarak dövize hücumu önlemek için TL mevduata verilen faizlerin reel olarak pozitif düzeyde tutulması öngörülmüştür (Özdicle, 1999: 9).

1982'de çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmuştur. 1986 yılında İMKB faaliyete geçmiştir. Sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması ile sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabetle bankalar klasik bankacılık faaliyetlerinin yanısıra yeni teknikler uygulamaya başlamışlardır. Bunlardan başlıcaları; leasing, factoring, forfaiting, forward ve swap işlemleri, kredi kartları, yatırım fonları, tüketici kredileridir (Uçar, 1993: 105).

1986 yılında bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi amacıyla T.C.M.B. bünyesinde Bankalar arası Para Piyasası kurulmuştur. 1987 yılında Merkez Bankası para politikasına yön vermek amacıyla açık piyasa işlemlerini yürütmeye başlamıştır. Yine aynı yıl, ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlenmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, uluslararası ticaret payının artırılması, yurtdışında faaliyet gösteren müteahhit ve yatırımcılara rekabet gücü ve güvence sağlanması amacıyla Türk Eximbank kurulmuş ve kredi, garanti, sigorta programları ile faaliyete başlamıştır. 1988 yılında bankalar arası döviz ve efektif hareketlerini düzenlemek ve ülkedeki döviz, efektif ve altın mevcudunun daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla T.C.M.B. bünyesinde Döviz ve Efektif Piyasaları kurulmuştur. 1989 yılında Altın Piyasası faaliyete geçmiştir. Altın piyasası, halkın dövize olan aşırı talebini azaltmak ve bu işi yasa dışı yollardan yapanların aşırı kazançlarını önlemek, ayrıca yapılan işi yasallaştırmak için T.C.Merkez Bankası önderliğinde bankaların faaliyet gösterdiği bir piyasadır. 1992 yılında Elektronik Fon Transferi (EFT) faaliyete geçmiştir. Diğer taraftan, birçok ülke ile yatırımların teşviki-korunması ve çifte vergilendirmenin önlenmesi konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. En önemlisi ise, yabancı sermayeye millileştirmeme garantisi verilmiştir. Bu kararlar birlikte Türk bankacılık sektöründe tam anlamıyla farklı bir dönem başlamıştır. Farklı ülkelere Türk finans sisteminde faaliyet göstermek üzere ülkeye gelen yabancı banka yatırımlarında önemli hareketler gerçekleşmiştir (Keskin, 1994: 8).

Yapılan reformlar bankacılık sistemine yeni banka girişlerini sağlama konusunda başarıya ulaşmıştır. Uygulanan liberal iktisat politikaları sonucunda ekonominin dışa açık olması, ihracat ve ithalat tutarlarının 1980 yılından itibaren

yüksek oranlı artışlar kaydetmesi, yeni finansal ürünlere ve dış ticaretin finansmanına olan ihtiyacı artırmıştır. Bu tür piyasa talepleri yabancı sermayeli bankaları Türk bankacılık sektöründe hizmet vermeye teşvik etmiştir. Sonuç olarak 1980-1990 yılları arasında yerli ve yabancı sermayeli olmak üzere toplam 31 adet yeni banka kurulmuştur. Böylece sistemdeki banka sayısı 66'ya çıkmıştır (Denizer, 2000: 8).

Türkiye'de faaliyetlerine izin verilen yabancı bankalar aşağıda yer almaktadır (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 27):

- Bank of Credit and Commerce (Aralık 1980),
- Bank of Melland (Mart 1981),
- Türk Bankası Ltd (Aralık 1981),
- Habib Bank (Nisan 1982),
- The First National Bank of Bostan (Ocak 1984),
- Manufacturers Hanover Trust Company (Mayıs 1984),
- Suudi American Bank (Aralık 1984),
- Bank of Bahrain and Kuwait BSC (Ocak 1985),
- Standard Chartered Bank (Haziran 1985),
- Kıbrıs Kredi Bankası Ltd. (Ekim 1988),
- Socrete Generale, SA (Nisan 1989).

Serbestleşme döneminin en dikkat çeken yönü yüksek enflasyondur. Yüksek enflasyonun bankacılık sektörü üzerindeki etkileri; reel faizleri gizleme, kredilerde vadelerin kısalması, sabit faiz uygulaması, uzun vadeli tasarrufa ve sağlıklı raporlamaya engel olma şeklinde özetlenebilir (Doğan ve Şarsel, 1994: 12).

2.1.2.6. Yeniden Yapılanma Dönemi (2001-2010)

1990'lı yıllarda giderek ağırlaşan iktisadi ve sosyal sorunlar bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği gibi, bankacılık kesiminin yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunları da iktisadi bunalımın derinleşmesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda sistemde yaşanan sorunların temel nedeninin kurumsal anlamda deregülasyon politikaları olduğu söylenebilir. Sektöre girişin kolaylaşması, mevduata uygulanan disonibilite oranları ile oynanması ve disonibilitenin DİBS'e yatırılması, tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınması, yabancı para cinsinden mevduat kabulünün sınırsız olması ve Hazineye, bütçe açıklarını ticari bankalara borçlanarak finanse etme olanağının verilmesi gibi uygulamalar bankacılık sektöründe krizlerin hazırlayıcısı olmuştur (Çolak, 2001: 15-30).

1999 yılında IMF destekli istikrar programı, kur çıpası aracılığıyla yüksek enflasyonun düşürülmesini ve özelleştirmeler yoluyla bütçe açıklarının kapatılmasını öngörmüştür. Ancak 2000’li yıllara gelindiğinde, iç borçların çevrilebilmesi konusu önemini korumuştur. 2000’li yılların sonlarında, yüksek borçlanma ihtiyacı döviz kurlarının sabit tutulması konusunda şüpheler oluşturmuş ve ardından Kasım 2000 de bir finansal kriz yaşanmıştır. Kasım krizinin Merkez Bankası müdahaleleri ve IMF desteğinde aşılmaya çalışıldığı bir ortamda çok geçmeden bu defa Şubat 2001 krizi kendini göstermiştir. Şubat 2001 krizi ile birlikte faiz oranları serbest bırakılmış ve Türk Lirasının devalüasyonu gerçekleşmiştir (Star ve Yılmaz, 2006: 9).

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin meydana getirdiği tahribatı ortadan kaldırabilmek, ekonominin ve bu bağlamda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını sağlayabilmek amacıyla “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ve “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Söz konusu programlarda enflasyonla mücadele, kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi, ekonomide şeffaflık sağlayıcı tedbirlerin alınması, başta Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar olmak üzere bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve rekabetçi bir ortam meydana getirilmesi amaçlanmıştır. Ancak 2002 yılında ülke ekonomisinde görülen büyüme trendi bankacılık sektöründe yakalanamamıştır. Bu yüzden yeniden yapılandırma programına devam edilmiş ve sektörde bozulan dengeler yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde, yabancı sermayeli bankaların bilgi birikimlerinden, teknik ve sermaye güçlerinden faydalanılması amaçlanmış, bu doğrultuda oluşturulan yapılandırma programı kapsamında, yabancı banka veya danışmanların kullanılması, yabancı sermayeli bankaların sisteme girmelerinin özendirilmesi ilkeleri yer almıştır (Chambers, 2004: 24-25).

Yeniden yapılanma dönemiyle birlikte bankalarda, risk yönetimi anlayışı, kamusal gözetim ve denetim otoritesinde risk bazlı denetim anlayışı güçlenmiştir. Bankaların faaliyetlerini düzenleyen mevzuat 2005 yılında yenilenecek, uluslararası alanda genel kabul görmüş prensiplere ve uygulamalara önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Böylece bankacılık sistemi önemli bir yeniden yapılandırma süreci yaşamıştır. Yeniden yapılandırma süreciyle birlikte bankaların sermaye yapıları Basel II kriterleri doğrultusunda güçlendirilmesine çalışılmıştır. Bunu yapamayan bazı bankalar birleşerek sermaye yapılarını güçlendirmişlerdir. Basel II kriterleri

çerçevesinde sermayelerini güçlendiremeyen bankalar TMSF'ye alınmış ve TMSF bünyesindeki bankaların yerli veya yabancı yatırımcılara satışı faaliyetlerine girişilmiştir. Kamu bankaları yeniden yapılandırılarak ortak bir yönetim altına alınmıştır. Kamu bankalarındaki görev zararları devlet iç borçlanma senetleri karşılığı tasfiye edilerek, bankaların mali bünyeleri güçlendirilmiştir (Şahözkan, 2003: 32).

2005 yılında yaşanan en önemli gelişme, yabancı yatırımcıların bankacılık sistemine doğrudan veya ortaklıklar yoluyla yaptıkları yatırımlar olmuştur. Türkiye'de yaşanan 2001 krizinin ardından, artık yabancı bankalar açısından farklı bir dönem başlamıştır. Bu dönemin en büyük özelliği, yabancı sermayeli bankaların ulusal bankaların paylarını satın alarak, söz konusu bankalarda sermaye çoğunluğuna veya nitelikli paya sahip olmasıdır. Yaşanan bu krizin ardından, ilk olarak dünyanın en büyük bankacılık gruplarından birisi olan HSBC Bank, Demirbank'ı satın almıştır. Bu gelişme 2004 yılından itibaren hızlanacak olan sektöre yabancı sermaye girişinin de ilk sinyali vermiştir. Bu süreç içerisinde BNP Paribas, Türk Ekonomi Bankası'nın %50'sini, Koç Unicredito Ortaklığı, Yapı ve Kredi Bankası'nın %57,4'ünü, Fortis, Dışbank'ın %89,34'ünü, GE Consumer Finance Garanti Bankası'nın %25,5'ini, Bank Hapoalim C Bank'ın %58'ini, Yunan Ulusal Bankası NBG, Finansbank'ın çoğunluk hissesini, EFG Eurobank, Tekfenbank'ın %70'ini, Dexia, Denizbank'ın %75'ini ve Kazak Bank Turan Alem Group, Şekerbank'ın %33,98'ini satın almıştır. MNG Bank'ın %91'i BankMed ve Arab Bank'a, Akbank'ın %20'si ise Citigroup'a satılmıştır. Son olarak da, 2007 yılında Oyak Bank, ING'ye satılmıştır. Aralık 2010 döneminde yabancı sermayeli mevduat bankaları grubunda yer alan Fortis Bank A.Ş., 25 Ocak 2011 tarihinde Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir (BDDK, 2011: 14).

Yeniden yapılanma dönemiyle birlikte 1999 yılında çıkarılmış olan Bankacılık Kanunu rafa kaldırılmıştır. 2005 yılında uygulamada ortaya çıkan sorunları gidermek amacıyla uluslararası bankacılık ölçütlerine uygun olarak 5411 sayılı Bankacılık Kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan bu yeni kanun ile birlikte getirilen bazı temel düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Şahin, 2009: 96-98):

- Bankaların kuruluş ve sisteme giriş izni, denetimi ve gözetimi BDDK tarafından gerçekleştirilecektir.
- Banka kurucularının, banka sahibi olmanın gerektirdiği mali güce itibara, dürüstlük ve yeteneğe sahip olma ve müflis, iflası istenmemiş, TMSF'ye

devredilen bankalarda nitelikli ortaklığının bulunmaması, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, zimmet gibi yüz kızartıcı suçları olmaması koşulları aranmaktadır.

- Özkaynak ve sermaye yeterlilik oranları Kanunda açık olarak tanımlanmış ve bankaların bu oranlara uymamaları durumunda müeyyide uygulama yetkisini BDDK'ya vermiştir.
- Bankalar, öncelikle BDDK'nın denetimine tabidirler. Kurum, bankaların mali bünyelerini, belirlediği finansal oranları takip ederek düzenli olarak gözetler ve gerekli önlemleri alır. Tüm iyileştirici ve düzeltici önlemler alınmasına karşın yetersiz olursa Kurum ilgili bankanın etkinlik iznini kaldırmaya ve bankanın TMSF'ye devrine yetkilidir.
- Kurum, bankaların varlıkları, alacakları, özkaynakları, borç, yükümlülük ve taahhütleri, gelir ve giderleri arasındaki ilgi ve dengeler ile mali yapıyı etkileyen diğer tüm etmenlerin ve karşı karşıya kalınan risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla sınırlamalar ve standart oranlar belirleyerek gerekli düzenlemeleri yapmaya ve bunlar hakkında her türlü önlemi almaya yetkilidir. Bankalar, yapılan düzenlemelere uymak, belirlenen sınırlamaları ve standart oranları tutturmak ve bunlara ilişkin olarak Kurum tarafından istenen önlemleri almak ve uygulamakla yükümlüdür.
- Kanununun 50. maddesinde risk grubu ve mensuplar tanımına girenlerin hangi durumlarda kredi kullanılacağı ve kesinlikle kullanılmayacağı düzenlenmiştir. Kanunla banka kaynaklarının ortaklar tarafından istismarı önleyecek tüm önlemler alınmak istenmiştir.

2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar

Bankacılık sektörü, Türk finansal sisteminin en önemli unsuru olmasının yanında tüm ekonomiyi etkileyen büyük bir sektördür. Bankacılık sektörü ekonomide kaynak aktarımına aracılık eden finansal sistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bankacılık sektörünün finansal sistem içindeki görece payı, iktisadi ve sosyal gelişmenin düzeyine bağlı olarak her ülkede farklılık gösterebilmektedir.

Türk bankacılık sektörünün oluşumunda ve dağılımında yıllar itibariyle çok önemli değişimler yaşanmıştır. Özellikle de 2002 yılında başlayan “Yeniden Yapılanma Dönemi” ile birlikte Türkiye’deki banka sayısı hızla artmaya başlamıştır.

Mart 2012 itibariyle Türk Bankacılık Sektöründe fona devredilen banka da dâhil olmak üzere toplam 48 adet banka faaliyet göstermektedir. Sektörde faaliyet gösteren bankaların sayısında 2011 yılına göre herhangi bir artış veya azalış gerçekleşmemiştir. Türk bankacılık sektöründe;

- 30'u Mevduat Bankası,
  - 3'ü Kamu Sermayeli Mevduat Bankası
  - 11'i Özel Sermayeli Mevduat Bankası
  - 16'sı Yabancı Sermayeli Mevduat Bankası
- 13'ü Kalkınma ve Yatırım Bankası ve
- 4'ü Katılım Bankası bulunmaktadır (TBB, 2011: 32).

Türk Bankacılık Sektöründe 2002-2011 yılları arasında faaliyet gösteren bankaların yıllara göre dağılımı Tablo 2.2.'de gösterilmektedir.

Tablo 2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar

Banka Sayısı	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mevduat Bankaları	38	34	34	33	32	32	31	31	31	30
-Kamu Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
-Özel Ser. Mevduat Bankaları	20	18	18	17	14	11	11	11	11	11
-Yabancı Sermayeli Bankalar	15	13	13	13	15	18	17	17	17	16
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	14	14	13	13	13	13	13	13	13	13
Katılım Bankaları	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4
Fon Bankaları**	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1
TOPLAM	59	55	53	51	50	50	49	49	49	48

Not: ** Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar.

Kaynak: TBB, 2011

2.2.1. Mevduat Bankaları (Ticari Bankalar)

Mevduat bankaları, topladığı vadeli ve vadesiz mevduatları kısa ve orta vadeli kredi olarak kullanarak ticareti ve üretimi finanse eden, müşterilerine havale, senet tahsili, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemini sunan, çok sayıda şube ve personel ile yaygın şube ağına sahip olan bankalardır (Tekinalp, 1998: 17).

Mevduat bankaları, minimum özsermaye koşulu ve risk faktörü ile likidite ve karlılık amaçlarını gözeterek mevduat kabul eden, para ve sermaye piyasalarından fon sağlayan ve bu kaynakları ticari işletmelere ve kişilere daha çok kısa süreli kredi

olarak veren, döviz, tahvil, hisse senedi vb. menkul değerler ve iştirakler yoluyla yatırımlara aktaran ve portföy işletmeciliği ve yatırım danışmanlığı yapan finansman kurumlarıdır. Ticari bankalar mali sistemin en ağırlıklı kuruluşları durumundadırlar. Ticari bankaların iki temel özellikleri bulunmaktadır (Tecer, 1995: 129):

- 1) Özsermaye tabanları çok dar olduğu için bilançonun “varlıklar” bölümünde gösterilen yatırım faaliyetlerinin çok küçük bir kısmının özkaynaklarla finanse edilmesi,
- 2) Kaynakların çoğunlukla mevduatlardan oluşması ve istenildiği zaman anında sahibine faizi ile birlikte geri ödenme zorunluluğunun olması, sürekli karşı karşıya kalınan likidite riski sebebiyle, varlıkların büyük bir kısmının sürekli paraya çevrilebilme hızı yüksek kalemlerde bağlı tutulmasının gerekmesidir.

Mevduat bankaların asıl görevleri mevduat toplamak, kredi vermek, yurt içi ve yurt dışından fon sağlamaktır. Ülkelerin para sisteminin düzenlenmesi açısından değerlendirildiğinde ise devlet ve merkez bankası ile bu bankalar ülke ekonomik politikalarının uygulanabilirliği aşamasında önemli görevler almaktadırlar (Timberlake, 1965: 24).

Çağdaş bankacılığın gerektirdiği tüm hizmetleri vermekte olan mevduat bankaları, sektördeki yenilik ve uygulamaları belirleyen ve geliştirilmesine öncülük eden büyük ölçekli bankalardır. Mevduat bankalarının faaliyetleri incelendiğinde gerek işlem hacmi gerekse sahip olduğu varlıklar bakımından bankacılık sektöründe aslan payına sahip oldukları görülmektedir. Ülkemizde bankacılık sektöründe kullanılan kredi ve aktif büyüklük gibi kıstaslar incelendiğinde en büyük payın ticari bankalara ait olduğunu ve ticari yaşama ne kadar etkin bir şekilde katkı sağladıkları çok açık bir şekilde görülmektedir (TBB, 2002: 11-12).

Türkiye’de faaliyet gösteren kamu, özel ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının bankacılık sektörü üzerindeki etkisini ve önemini daha somut bir şekilde ifade edebilmek için Mart 2012 itibarıyla sahip oldukları banka, şube ve personel sayıları Tablo 2.3’de ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Tablo 2.3. Türkiye’de Mevduat Bankalarının Banka, Şube ve Personel Sayıları

Banka Türleri	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Mevduat Bankaları	31	9.844	176.617
Kamu Sermayeli Bankalar	3	2.936	50.194
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		1.462	24.456
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		784	13.513
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		690	12.225
Özel Sermayeli Bankalar	11	4.969	89.270
Adabank A.Ş.		1	42
Akbank T.A.Ş.		936	15.472
Alternatif Bank A.Ş.		63	1.178
Anadolubank A.Ş.		88	1.910
Şekerbank T.A.Ş.		272	3.543
Tekstil Bankası A.Ş.		44	844
Turkish Bank A.Ş.		20	288
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		508	9.273
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		920	16.990
Türkiye İş Bankası A.Ş.		1.209	24.764
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		908	14.966
Tas. Mevd. Sig. Fon. Devr. Bankalar	1	1	236
Birleşik Fon Bankası A.Ş.		1	236
Yabancı Sermayeli Bankalar	16	1.938	36.917
Arap Türk Bankası A.Ş.		7	264
Bank Mellat		3	58
Citibank A.Ş.		37	2.240
Denizbank A.Ş.		589	9.791
Deutsche Bank A.Ş.		1	108
Eurobank Tekfen A.Ş.		60	947
Fibabanka A.Ş.		22	477
Finans Bank A.Ş.		522	10.904
Habib Bank Limited		1	16
HSBC Bank A.Ş.		329	6.015
ING Bank A.Ş.		319	5.105
JPMorgan Chase Bank N.A.		1	55
Société Générale (SA)		16	298
The Royal Bank of Scotland N.V.		3	104
Turkland Bank A.Ş.		27	494
West LB AG		1	41

Kaynak: TBB, 2012

Tablo 2.3.’de de görüldüğü gibi yabancı sermayeli bankalar, mevduat bankaları içerisinde banka sayısı açısından önemli bir paya sahiptir. Yabancı sermayeli mevduat bankalarını özel sermayeli mevduat bankaları takip etmektedir. Her ne kadar yabancı sermayeli banka sayısı fazla ise de kamu sermayeli bankaların şube ve personel sayıları yabancı bankalardan daha fazladır. Özel sermayeli bankaların şube ve personel sayıları, kamu ve yabancı sermayeli bankalardan daha fazladır.

2.2.1.1. Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları

Türkiye’de Kamu bankaları, 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ye istinaden İktisadi Devlet Teşekkülü olarak düzenlenmişlerdir. İktisadi Devlet Teşekkülü sermayesinin tamamı devlete ait iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan kamu iktisadi teşebbüsüdür. Bu kuruluşların özerk tarzda, ekonominin kurallarına uygun yönetilmeleri, ekonomik gereklere uygun olarak verimlilik ve kârlılık ilkelerinin doğrultusunda kendi aralarında ve ulusal ekonomi ile uyum içinde çalışarak sermaye birikimine yardım etmeleri, bu yolla daha fazla yatırım kaynağı yaratmaları amaçlanmaktadır (Bursalıoğlu, 1998: 6).

Kamu bankalarının kuruluş amaçları arasında sektörde öncülük etmenin yanısıra piyasa mekanizmasındaki aksaklıkların giderilmesi ve devlet eliyle bazı ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi vardır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında kalkınma sürecini başlatacak özel teşebbüs gücünün yetersizliği devletin kalkınmaya öncülük yapmasını zorunlu hale getirmiştir (Dündar, 1994: 5).

Sermaye ve girişimci yetersizliği durumunu gidermek isteyen devlet, kamu bankalarını oluşturarak sektörde faaliyet göstermeye başlamıştır. Kamu bankaları ile yurdun çeşitli yerlerinde şubeler açılarak, çeşitli gruplara tarımsal, mesleki, turizm, denizcilik, konut kredileri verilerek, vergi toplanması, emeklilere maaş ödenmesi gibi bazı işlemlere aracılık ederek, ihtisas kredilerine düşük faiz uygulayarak gelir dağılımına ve bölgelerarası koordinasyonun sağlanmasına olumlu katkıda bulunması amaçlanmıştır (Atasoy, 1993: 28).

Türkiye’de ulusal bankacılığın gelişmesine kamu bankaları öncülük ettiğinin en somut göstergesi, 1863’te tarımsal kredi sağlama amacıyla oluşturulan “memleket sandıklarının” 1888’de Ziraat Bankası’na dönüştürülmesidir. Sanayi ve madencilik alanlarında kredi vermek ve var olan kamu girişimlerini çalıştırmak üzere 1925’te kurulan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası ve Türkiye Sınai Kredi Bankası, 1933’te kurulan Sümerbank’ın öncüleri durumundadır. Bunların yerini Sümerbank alırken, bir yıl sonra kurulan Etibank da madencilik ve enerji kesiminde kamu girişimciliğini geliştirmekle görevlendirilmiştir. Konut kredisi sağlamak üzere 1927’de Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, bunu esnaf ve sanatkârlara kredi sağlamak üzere kurulan T. Halk Bankası izlemiştir. Emlak ve Eytam Bankası 1946’da T. Emlak Kredi Bankası’na dönüşürken, 1938’de kurulan ve kısa bir süre çalışan Denizcilik Bankası, 1952’de yeniden oluşturulmuştur (Kepenek, 1990: 73).

Türkiye’de 1868-1988 yılları arasında yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda devlet tarafından özel yasalarla ve belirli amaçlarla kamu kuruluşu olarak kurulmuş olan bankaların kuruluş tarihi, faaliyet alanları ve mevcut durumları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 2.4. Türkiye’de 1868-1988 Yılları Arasında Kurulan Kamu Bankaları

Banka Adı	Kuruluş	Faaliyet Konusu	Mevcut Durumu
İstanbul Emniyet Sandığı	1868	Halkın elindeki dağınık ve küçük tasarrufları devletin kefaleti altında bir araya getirerek, ihtiyaç sahiplerinin istifadesine sunmak.	1907’de Ziraat Bankası’na bağlanmış, 1984 yılından itibaren de bankanın bünyesine alınmıştır.
T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	1888	Tarımsal krediler sağlayarak çiftçilere destek olmak, her türlü bankacılık faaliyetinde bulunmak, Merkez Bankası şubesinin olmadığı yerlerde bazı fonksiyonlarını yerine getirmek, yurt çapında devlet adına ödeme yapmak ve toplamak.	1916 yılında kanunla kurulmuş bir devlet bankası statüsüne kavuşmuştur. Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Türkiye Sınâî ve Maadin Bankası	1925	Bankaya devredilmiş sanayi müesseselerini, kurulacak olan şirketlere devredinceye kadar idare etmek, iştirak suretiyle sınaî teşebbüsler kurmak ve işletmek. Banka kalkınma bankası statüsündedir.	Bankanın işletmecilik fonksiyonu 1932 yılında kurulan Devlet Sanayi Ofisine, bankacılık fonksiyonu da 1932 yılında kurulan Türkiye Sanayi ve Kredi Bankasına devredilmiştir. Bu iki kurum 1933’de Sümerbank’a devredilmiştir.
T.Emlak Bankası A.Ş.	1927	Ülkeyi imar etmek, inşaat sektörüne kredi sağlamak ve diğer her türlü bankacılık işlemlerini yapmak.	1926’da Emlak ve Eytam Bankası olarak kurulmuş, 1964’de Türkiye Emlak Kredi Bankası T.A.O. adını almıştır. 1988’de Anadolu Bankası T.A.Ş. ile birleşerek Türkiye Emlak Bankası A.Ş. unvanını almış, 2001 yılında Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası’na devredilmiştir.
Sümerbank A.Ş.	1933	Devlet sermayesi ile kurulmuş fabrikaları işletmek, özel sanayi kuruluşlarındaki devlet iştirak hisselerini idare etmek, yeni fabrikalar kurmak, sanayi için eleman yetiştirmek, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak, her türlü bankacılık işlemlerini yapmak.	1993 yılında Sümerbank Holding A.Ş.’nin bankacılık birimi bu şirketten ayrılarak ismi Sümerbank A.O. olarak değiştirilmiş, 1995’de özelleştirildikten sonra Sümerbank A.Ş. unvanını almıştır. 1999’da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilmiş, 2002’de Oyak Bank A.Ş.’ye devredilerek kapatılmıştır.
Belediyeler (İller)Bankası	1933	Şehirlerin kalkındırılması için gerekli hizmetleri vermek ve imar planlarını hazırlayarak belediyelere gerekli orta ve uzun vadeli kredilerle teknik yardım sağlamak.	1945 yılında adı İller Bankası olarak değiştirilmiştir. Halen faaliyetlerine devam etmektedir.

Tablo 2.4. Türkiye’de 1868-1988 Yılları Arasında Kurulan Kamu Bankaları “(Devamı)”

Banka Adı	Kuruluş	Faaliyet Konusu	Mevcut Durumu
Etibank	1935	Ülkenin yer altı kaynaklarını işlenecek duruma getirmek, madencilik ve elektrifikasyon alanında işletmeler kurmak, işletmek, finanse etmek, her türlü bankacılık hizmetleri yapmaktır.	1997 yılında özelleştirilmiş, 2000 yılında TMSF’na devredilmiştir. 2001 yılında bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılarak tasfiye edilmiştir. Daha sonra 5 Nisan 2002 tarihinde tasfiye halinde Etibank A.Ş.’nin tasfiyesinin kaldırılmasına ve bankanın tüm aktif ve pasifleriyle Bayındır Bank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmesine karar verilmiştir.
Denizbank	1938	Ülkenin denizyolu alanındaki tüm işletmelerini yönetmek, yenilerini kurmak ve kurulacak olanları finanse etmek.	1952 yılında Denizcilik Bankası’nın kurulması ile devletin denizcilik alanındaki teşebbüslerinin kurulması, işletilmesi ve finanse edilmesi işleri bu bankaya devredilmiştir.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	Ülkenin küçük sanat ve ticaret kredisi ihtiyacını karşılamak.	Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Denizcilik Bankası	1952	Devletin denizyolu ulaştırma alanında teşebbüslerini tesis etmek, gemi inşa, tamir ve satın alan veya deniz işletmeciliği yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi açmak.	1992 yılında T. Emlak Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	Taşınır ve taşınmaz mal ve değerler karşılığında krediler açarak ortaklıklar kurmak veya kurulmuş olanlara iştirak etmek, gayrimenkul alıp satmak, her türlü bankacılık işlem ve hizmetleri yapmak.	Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Türkiye Öğretmenler Bankası T.A.Ş.	1959	Memur ve öğretmenlere konut inşaatı için taşınmaz mal ipoteği karşılığında krediler açmak, yapı onarım, taahhüt ve proje işleriyle meşgul olmak, yapı malzemeleri ve ders aletleri endüstrisi kurmak ve ticaretini yapmak, her türlü bankacılık işlemi yapmak.	1992 yılında T. Halk Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir.
T.C.Turizm Bankası	1960	Turistik tesisler kurarak, bu tesisleri işletmek veya kiraya vermek suretiyle turizmle ilgili çeşitli girişimlerde bulunarak endüstrinin gelişmesine katkı sağlamak ve endüstriye kısa, orta ve uzun vadeli kredi sağlamaktır. Turizm bankası kalkınma bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur.	1989’da Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye’de 1868-1988 Yılları Arasında Kurulan Kamu Bankaları “(Devamı)”

Banka Adı	Kuruluş	Faaliyet Konusu	Mevcut Durumu
Devlet Yatırım Bankası	1964	İktisadi Devlet Teşekküllerinin kalkınma planlarına uygun yatırımlar için gerekli kredileri sağlamak, bu amaçla garantiler vermek (kalkınma bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur.	1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankasına diğer adıyla Eximbank’a dönüştürülmüştür.
Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası	1975	Yurtiçi ve yurtdışında çalışmış veya çalışacakların birikimlerini kalkınma planlarının temel ilkelerine uygun teşebbüslere, özellikle de sınaî yatırımlara yöneltmek kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur.	1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası’na dönüşmüştür.
Türk Eximbank	1987	Dış ticaretin finansmanı, ülkede yapılan ihracatın geliştirilmesi, yurtdışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması. Banka kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir.	1987’de Devlet Yatırım Bankası’nın şekil ve niteliğinin değiştirilmesiyle oluşmuştur. Halen faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynak: Akgüç, 1975; Akgüç, 1987; Günel, 2001.

2.2.1.2. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları

Özel sermayeli mevduat bankaları, ticaret ve üretimin finansmanı alanında toptan ve perakende bankacılık faaliyetlerinde bulunan, sermayesini yurt içi ortaklardan sağlayan ve mevduat kabul eden bankalardır. Ticari bankaların faaliyet konusunu esas olarak para ve kredi araçları oluşturmaktadır. Dolayısıyla mevduat bankalarına “Ticari Banka” veya “İskonto Bankaları” da denilmektedir (Şakar, 2000: 19).

Özel sermayeli mevduat bankaları merkez bankalarının ve kalkınma bankalarının bankacılık işlevleri dışında kalan tüm fonksiyonlarını yerine getirebilmektedirler. Bu bankalar ayrıca esas faaliyetleri dışında mevzuata uygun olarak finansal araçların alım ve satımı, kambiyo, türevsel işlemler, menkul kıymet aracılığı, yüklenim, yatırım danışmanlığı ve sigortacılık faaliyetleri de yapabilmektedir (İpçi ve Karan, 2001: 34).

Özel sermayeli mevduat bankalarının faaliyet alanlarından kaynaklanan kendilerine özgü bir yönetim ve organizasyon yapıları olmasına karşın, bazen bu yapılar bankalar arasında farklılık gösterebilmektedir. Özel yasalarla kurulmuş

bankalar dışındaki tüm bankalarda bulunması zorunlu olan organlar bankalar kanununca da belirlenmiştir. Bankalar ana hatlarıyla “Genel Müdürlük, Bölge Müdürlükleri ve Şubelerden” oluşan bir organizasyon yapısına sahiptirler. Anonim şirket statüsündeki diğer işletmelerde olduğu gibi, özel sermayeli ticari bankalarda da yönetim kurulu hissedarlar adına bankayı yönetmek ve temsil etmek görevini üstlenmiştir. Yönetim kurulu tarafından alınan kararların yerine getirilmesi ve bankanın olağan işlerinin yönetimi Genel Müdürlük ve Bölge Müdürlüklerince yerine getirilir (Uzkesici, 1994: 29).

2.2.1.3. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları

Sermayeleri ve sahiplikleri yurt dışındaki kişi veya kuruluşlara ait olan bankalardır. Yabancı sermayeli mevduat bankaları temsilcilik, şube ve ortaklık yolu ile piyasaya giren çok uluslu devlet bankalarıdır. Bu tür bankalar genellikle gittikleri ülkede sektöre modernizasyon, rasyonalizasyon, otomasyon çalışmaları ve verilen hizmetler bakımından öncülük ederek yerli bankaları da bu yönde ilerlemeye zorlarlar (Apak, 1993: 10)

Türk bankacılık sektöründe yabancı banka payı özellikle 2000 ve 2001 krizlerinden sonra hızla artmaya başlamıştır. Bu artışın en temel nedenleri finansal hizmetlerin küreselleşmesi ve artan arbitraj imkânı, yabancı sermayeyi sınırlandıran politikaların yumuşatılması veya kaldırılması, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) müzakerelerine katılımı, yaşanan bankacılık krizlerinin ülke piyasalarına giriş maliyetlerini düşürmesi, tüm dünyada daralan kar marjları ve ekonomik gelişmeleri gösteren parametrelerin olumlu yönde sinyaller vermesidir (Saraç, 2002: 14).

Yabancı bankaları ülkemize yönlendiren diğer bir faktör ise politik istikrardır. Banka sermayedarları yabancı bir ülkede yatırım kararı alırken karın yüksek olmasını beklendilerinin yanı sıra ülkenin yönetim şekline, etnik çatışmalara, askeri darbelere, ülkeye uygulanan ambargo vs. gibi politik faktörlere de dikkat etmektedir. Ülkenin yasal çerçeve ve piyasa disiplini zayıf, insan kaynakları alt yapısı ve kurumsal gelişimi yetersiz piyasalara yabancı bankalar gelmeyi tercih etmezler. Çünkü bu tür piyasalarda gözetim ve denetim sorunları yaşanmakta bunun neticesinde de uyum sağlama maliyeti ortaya çıkmaktadır (Kaynarcalı, 1992: 66-67).

Bankacılık sektörüne yabancı girişleriyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bir taraf bankacılık sektörüne yabancı girişinin potansiyel faydalarını işaret ederken, diğer bir taraf ise olumsuz yönlerini ileri sürerek ulusal bankacılık sektöründe

yabancı girişlerine karşı çıkmaktadır. Yabancı bankaların sektöre girmesinin muhtemel faydaları şöyle sıralanmaktadır (Buch ve Golder, 2001: 341-361):

- Sektörde uluslararası standartlar oluşacak,
- Daha iyi düzenleme ve denetim gelecek,
- Yabancı sermayeye daha iyi erişim sağlanacak,
- Kamuya açıklama standartları daha açık bir hale gelecek,
- Finansal hizmetlerin kalitesi artacak,
- İstikrarlı ve uzun dönemli fonlara erişim kolaylaşacak.

Yabancı bankaların sektöre girmesinin muhtemel sakıncaları ise aşağıdaki gibidir (BDDK, 2005: 21):

- Ekonomide kaynak dağılımının yabancıların denetimine geçmesi,
- Kredilerin sektörel dağılımının bozulması, ihtisas kredilerinin azalması,
- Ağırlıklı olarak yabancı sermayeli firmaların fonlanması,
- Ekonomik istikrarı bozucu, krizleri derinleştirici etkilerin artması,
- Para politikasının etkinliğinin azalması,
- Bankalar üzerinde denetim etkinliğinin zayıflaması,
- Bir baskı grubu oluşturarak, gidilen ülkenin izleyeceği politikaları belirlemek.

2.2.1.4. Mevduat (Ticari) Bankalarının Fonksiyonları

Bankaların fonksiyonları, faaliyet gösterdikleri ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesi ve uluslararası ilişkilerin genişliğine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Modern bankacılık anlayışı ile birlikte bankaların üstlendikleri bu fonksiyonlar her geçen gün daha da fazla farklılık göstererek artmaktadır. Buna karşın, bankaların yerine getirdikleri fonksiyonlar genel olarak birbirine benzemekte olduğundan bu fonksiyonları dört ayrı kategoride incelememiz mümkündür. Bu dört ayrı kategori şu başlıklar altında açıklanabilir (Elitaş ve Özdemir, 2006: 144):

2.2.1.4.1. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Ticari bankaların, banka sistemi içerisinde en önemli faaliyetlerinden birisi de kaydi para yaratmalarıdır. Para yaratmaktan kasıt, parayı basmak değil; mevduat ve kredi işlemleri yoluyla para arzını genişletmektir. Bankaya yatırılan mevduatın kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra tekrar kredi olarak kullandırılmasına kaydi para denilmektedir. Kaydi para özellikle çek sisteminin etkin bir şekilde uygulandığı gelişmiş ekonomilerde önemli bir role sahiptir. Ticari bankalar, yeniden yarattıkları

vadesiz mevduat hesaplarını bir toplumda atıl bekleyen üretim kaynaklarının harekete geçirilmesini sağlamak için kullanmalıdırlar. Bunu gerçekleştirdiklerinde piyasaya yeni mal arzının girişini mümkün hale getirerek toplumun genel ekonomik refahının sağlanmasına yardımcı olurlar. Tam tersi olduğunda ticari bankaların vadesiz mevduat hesapları, esasen kullanılmakta olan üretim kaynaklarına karşı talebi daha da arttırarak enflasyona yol açabileceği gibi vadesiz mevduat hesaplarının kapanmasıyla daralmaya da neden olabilir (Öçal ve Çolak, 1999: 38-39).

2.2.1.4.2. Hizmet Fonksiyonu

Ticari bankalar vadesiz ya da kısa vadeli mevduat toplama ve bunları kısa vadeli kredi olarak dağıtmanın yanı sıra müşterilere pek çok konuda hizmet sunmaktadırlar. Bu hizmetler ekonomide meydana gelen gelişmeler, bankalar arasındaki rekabet ve bankacılık sektöründeki gelişme düzeyine bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Sunulan bu hizmetler banka müşterilerine her anlamda büyük kolaylıklar sağlarken bankalar da bu hizmetler karşılığında müşterilerden işlem ve komisyon ücreti alarak bankaya önemli ölçüde esas faaliyet dışında kazanç sağlamaktadırlar. Ticari bankaların yoğun rekabetin yaşandığı sektörde rakiplerine üstünlük sağlayabilmeleri için vermiş oldukları bu tür hizmetleri daha fazla geliştirip çeşitlendirmeleri gerekmektedir (Geylan, 1985: 20).

Ticari Bankaların sağladığı başlıca hizmetleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Sezal, 2006: 52):

- Eldeki paranın muhafaza edilebileceği güvenli bir yer sağlamak,
- Tedavüldeki paranın toplanması ve ödenmesi işlemlerini yerine getirmek,
- Müşterilerin, üçüncü şahıslardan olan alacaklarının tahsiline aracılık yapmak,
- Ticari senetleri iskonto veya tahsil etmek,
- İştiraklerde bulunmak,
- Çek ve akreditif muameleleri yapmak,
- Kambiyo işlemleri yapmak,
- Havale işlemleri yapmak,
- Müşteriler adına menkul kıymet alım satımı yapmak,
- Döviz ve efektif alım satım işlemleri yapmak,
- İthalat ve ihracat işlemlerine aracılık etmek,
- Kefalet ve teminat mektubu vermek,

- Müşterilere kredi konusunda ve finansal konularda danışmanlık yapmak,
- Kiralık kasa ve serbest depo hizmetleri vermek,
- Müşterilere seyahat çeki ve kredi kartı gibi kolaylıklar sağlamak,
- İş adamlarına banka referans mektubu vermek,
- Bağ kur, SSK pirimi, vergi tahsil ve tediye işlemleri yapmak,
- Elektrik, su, doğalgaz vb. faturaların tahsil ve tediyesini yapmaktır.

2.2.1.4.3. Fon Sağlama Fonksiyonu

Ticari bankalar fon ihtiyaçlarını özkaynaklar ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki kaynaktan sağlanmaktadır. Bankaların mali bünyelerinde bulunan öz sermayeleri, kendi kaynaklarından sağladıkları fonları; yabancı sermayeleri ise borçlanmak suretiyle üçüncü şahıslara ait kaynaklardan sağlanan fonları ifade etmektedir. Ticari bankalar fon kaynaklarının büyük bir kısmını yabancı kaynaklardan sağlamaktadırlar. Ticaret bankalarının kendi öz kaynakları dışında, borçlanmak yoluyla fon sağlamaları ve bu amaçla girişmiş oldukları işlemlerin tümü “Angajman” işlemleri adı altında gerçekleşmekte olup, borçlanma yoluyla fon sağlamak başlıca üç şekilde uygulanmaktadır. Bunlar (Aksoy, 1998: 35);

- Tahvil ihracı yoluyla borçlanma,
- Merkez Bankasından borçlanma,
- Mevduat kabulü suretiyle borçlanmadır.

Bankaların özkaynakları, bir fon kaynağı olmasına rağmen, ticari bankaların borçlarının yalnızca ufak bir yüzdesini karşılamaya yetecektir. Yani bankaların özkaynakları, ancak beklenmedik kayıplar karşısında korunmak için yeterli olabilecektir. Bunun yanında, bankaların temel fon kaynakları yabancı kaynaklardır (Frost, 2004: 12).

Bankalara istenildiği zaman, ya da belirli bir vadenin sonunda çekilmek üzere yatırılan Türk Lirası ya da yabancı paralara mevduat denir. Kişi ya da kurumlar, bankalara, gelir elde etme ve güvenli bir biçimde saklama sebebi ile para yatırır. Müşteriler tarafından bankaya yatırılan paranın kaydına ve izlenmesine yarayan hesaplara, bankacılık dilinde; mevduat hesapları, tevdiat hesapları, alacaklı cari hesaplar ve tasarruf hesapları gibi çeşitli adlar verilmektedir. Bu hesapların ortak özelliği para yatırılarak açılabilmesi ve mudinin hesaptan en fazla yatırdığı kadar para çekebilmesidir. Mevduat, hem tasarruf sahipleri hem de bankalar açısından oldukça önemlidir. Bankalar; para ticareti yapan kuruluşlar oldukları için mevduat en

önemli kaynaklarından biridir. Aynı zamanda bankaların büyüklüğünün göstergelerinden biri olduğu için de, mevduat bankalarca ön planda tutulmaktadır. Tasarruf sahipleri açısından da, yatırılan mevduatlar belirli bir oranda TMSF güvencesi altındadır. Gerekli koşulları yerine getiremeyen bankaların mevduat toplama yetkisi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından kaldırılabilir (Güney, 2009: 45).

2.2.1.4.4. Fon Kullanma Fonksiyonu

Bankaların kredi vermesi ile tasarrufların atıl kalması önlenmekte, yeni ürünler üretilmekte, böylelikle üretilen malların bireyler tarafından kullanılabilmesi sağlanmakta; gelecekte sahip olacağımız gelirleri şimdiden harcama olanağı doğduğundan, ekonomideki satın alma gücü artmakta ve girişimciler birikimlerinin belli bir seviyeye gelmesini beklemeden işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Böylelikle ülke ekonomileri de canlanmakta ve gelişebilmektedir. Ticari bankalar, gerek kendi özkaynaklarıyla gerekse yabancı kaynaklardan sağladıkları fonları “Plasman” işlemleri yardımıyla kullanmaktadır. Belirli bir maliyetle sağladıkları fonları, belirli bir gelir karşılığında kullanma yoluna gitmeleri, bankaların fon kullanma fonksiyonunu oluşturmaktadır. Sağlanan bu fonlar aşağıda belirtilen şekillerde kullanılmaktadır (Durer, 1988: 27):

- Bankalar, normal para çekilişlerini karşılamak amacıyla kanunlarla ve özel politikalarıyla belirlenen miktarda nakit mevcudu bulundurmaktadır. Kasa hesabı, T.C. Merkez Bankasındaki serbest ve bloke hesaplar, yabancı paralar ve diğer bankalardaki hesaplardan oluşan bu nakit mevcuduna kasa durumu ya da *ankes* adı verilmektedir.
- Bankalar, sağladıkları fonların bir kısmını kredi vermek suretiyle kullanmaktadır. Bankaların kredi işlemleri büyük ölçüde ilgili mevzuatın sınırlayıcı hükümlerine ve yetkili kamu makamlarının denetimine tabidir.
- Bankalar, sağladıkları fonların bir kısmını faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli hizmet binaları ve araçlar gibi sabit varlıklara yatırmaktadır.
- Bankalar, ilgili kanunda yer alan hükümler doğrultusunda çeşitli sahalardaki işletmelere iştirak etmektedir.

2.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Türk Bankacılık Sistemi içerisinde Mart 2012 itibariyle, 3 kamusal sermayeli, 6 özel sermayeli ve 4 yabancı sermayeli olmak üzere toplam 13 tane kalkınma ve yatırım bankası bulunmaktadır.

Tablo 2.5. Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Banka, Şube ve Personel Sayıları

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	42	4.798
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		7	381
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		1	127
Credit Agricole Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1	16
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		1	19
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		1	27
İller Bankası		19	2.480
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		1	216
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		1	34
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		2	43
Taib Yatırımbank A.Ş.		1	14
Türk Eximbank		2	391
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.		1	703
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		4	347

Kaynak: TKBB, 2012/2

2.2.2.1. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerde, yatırım sermayesi açığını gidermek ve bunun yanı sıra teknik açıdan yardımda bulunarak, girişimcilerin temel endüstri dallarına yönelmelerini sağlamak ve endüstrileşme dolayısıyla kalkınma sürecini hızlandırmayı üstlenen kuruluşlardır (Parasız, 2000: 233).

Kalkınma bankaları, ekonominin bazı sektörlerindeki sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan ve kaynaklarını ekonomik kalkınma ve gelişmeyi en yüksek düzeyde destekleyecek şekilde kullanan kuruluşlardır (Yalım, 1974: 97).

Mevduat toplama yetkisi olmayan, genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak uluslararası finansman kuruluşlarına ait fonların yönlendirilmesi amacıyla kurulmuş bankalardır. Genellikle kamu sermayesi ile kurulan bu bankalar özel sektör yatırımlarını da finanse edebilmektedir. Projelerin hazırlanmasından, verilen kredilerin amacına uygun şekilde kullanımına kadarki işlemlerde şirketlere teknik yardım sağlayabilirler (Çivi, 1985: 55).

Kalkınma bankaları girişimcilere yeterli miktarda kaynağın sağlanamadığı az gelişmiş ülkelerde, bir yandan yatırımlara orta ve uzun vadeli yeterli kaynak sağlamaya çalışan, öte yandan da kalkınmayı engelleyen eksiklikleri giderici destekler sağlayarak bu alandaki sorunları çözmeye çalışan ve tüm bunları yaparak ülkenin kalkınmasını hızlandırmayı amaçlayan finansal bir kurum görevi üstlenmiştir. Kalkınma bankalarının bulunduğu bankacılık sisteminde üstlenmiş olduğu görevler aşağıdaki gibidir (Çonkar, 1988: 53);

- Sanayi sektörüne uzun vadeli fon sağlamak,
- İş kaynaklarını harekete geçirerek sanayi kesimine yönelmek,
- Sermaye piyasasının gelişmesine olanak hazırlamak,
- Girişimcilere proje düzeyinde teknik yardımda bulunmak,
- Uygun yatırım olanakları ve alanları konusunda ön araştırmalar yapmak,
- Kalkınma planlarının uygulanmasına katkıda bulunmak,
- Yabancı ülkelere ve uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan fonları ve teknik yardımları sanayi kesimine yönelmektir.

2.2.2.2. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları; menkul değerler ihraç etmek yoluyla uzun vadeli fon sağlamak ihtiyacında olan işletmelerle, tasarruflarını menkul değerlere yatırmak arzusunda olan tüzel ve/veya gerçek kişiler arasında aracılık yaparak, tasarrufların, işletmelerin çıkarmış olduğu tahvil ve hisse senetlerine kanalize olmasına katkıda bulunan aracı kurumlardır (Çolak ve Öçal, 1988: 26).

Mevduat toplama yetkisi olmayan, geniş bir şube ağının olmaması nedeniyle bankacılık hizmet ürünlerinin tamamını sunamayan ve ticaret bankalarına nispetle ticari faaliyetleri sınırlı olan bankalardır. Yatırım bankaları tahvil ihraç ederek ve diğer bankalardan aldıkları kredilerle elde ettikleri kaynakları portföylerin finansmanı, finansal kiralama işlemlerinin finansmanı, kamu ve özel kesime ait orta ve uzun vadeli yatırımların kredi yoluyla finansmanında kullanırlar. Sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde atıl fonlara sahip kurumsal yatırımcılara, birikimlerini menkul değer alım ve satımı ile değerlendirmelerinde aracılık ve danışmanlık yapan, işletmelere doğrudan kredi vermeyen ancak işletmelerin orta ve uzun vadeli kaynak gereksinimlerini karşılayan finansal kuruluşlardır. Başka bir deyişle, bu bankalar, tahvil ve hisse senedi çıkararak uzun vadeli kaynak sağlamak amacıyla olan işletmeler ve devlet kuruluşlarıyla, tasarruflarını menkul değerlere

yatırmak arzusunda olan kuruluş ve şahıslar arasında aracılık yaparlar. Yatırım bankalarını kalkınma bankalarından ayıran en önemli fark, işletmelere doğrudan kredi verilmemesidir. Yatırım bankaları ancak işletmelerin hisse senedi veya tahvil etmeleri halinde sermaye piyasasından uzun vadeli kaynak sağlamalarını kolaylaştırırlar (Çivi, 1985: 56).

Yatırım bankalarının bankacılık sektöründe üstlenmiş oldukları görevler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Çolak ve Öçal, 1999: 75):

- Tasarruf sahiplerine menkul kıymetler ihracı yoluyla uzun vadeli kaynak sağlamak,
- Halka arz edilen firmaların ihraç edecekleri menkul değerleri satın alıp, onların adına satışını gerçekleştirmek,
- Faaliyetlerini etik, ekonomik ve verimli bir şekilde yürüterek gerekli güven havasını yaratıp sermaye piyasasının gelişimine olumlu katkıda bulunmak,
- İhraç edilen menkul değerlere ilişkin her türlü teminatı, desteği vererek menkul kıymetlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasını kolaylaştırmak ve ekonomide mevcut servetlerin mülkiyetinin transferini sağlamak,
- Sermaye piyasasına başvurmak isteyen işletmelere danışmanlık yapmak,
- Firmalara sermaye piyasası yoluyla orta ve uzun vadeli fon temin etmek,
- Menkul değerlere yatırım yapan tasarruf sahiplerinin menfaatlerini korumak,
- İşletmelerin ihraç edeceği tahvillerin anapara ve faizlerinin vadesinde geri ödeneceğini garanti ederek tahvil satışlarını kolaylaştırmak,
- Şirket birleştirme, dağıtma, şekil değiştirme, şirket satın alınması, özelleştirme gibi konularda aracılık etmek,
- Kredi için sendika teşkil etmesi,
- Her türlü akreditif hesap açmak, teminat mektupları vermek ve almaktır.

2.2.3. Katılım Bankaları

Katılım bankaları, ilk defa 4389 Sayılı Bankalar Yasası'nda "Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kar zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini, kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden kurumlardır" şeklinde tanımlanmıştır (Özulucan ve Deran, 2009: 87).

Ülkemizdeki ilk özel finans kuruluşları 1985 yılında kurulan Al Baraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ile Faisal Finans Kurumu A.Ş.'dir. Bu kuruluşları 1989 yılında kurulan Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991 yılında kurulan Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995 yılında kurulan İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve 1996 yılında kurulan Asya Finans Kurumu A.Ş. izlemiştir. 2001 yılında ülkemizde yaşanan ekonomik kriz neticesinde İhlas Finans Kurumu A.Ş. iflas etmiş ve faaliyet izni iptal edilmiştir. 2001 yılında Faisal Finans Kurumu A.Ş, Ülker grubu tarafından devralınmış, ticari unvanı ise Family Finans Kurumu A.Ş. şeklinde değiştirilmiştir. 30.12.2005 tarihinde Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve Family Finans Kurumu A.Ş. Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. adı altında birleşmişlerdir (Coşkun, 2008: 23).

Tablo 2.6.'da görüldüğü gibi Mart 2012 itibariyle Türkiye'de halen aktif olarak Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Bank Asya ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. faaliyet göstermektedir. Sermaye yapıları bakımından Albaraka Türk ve Kuveyt Türk yabancı kaynaklı iken, Bank Asya tamamen yerli sermayeli, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ise yerli sermaye yabancı sermaye ortaklığıdır.

Tablo 2.6. Katılım Bankalarının Banka, Şube ve Personel Sayıları

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Katılım Bankaları	4	607	12.703
Albaraka Türk		109	2.175
Türkiye Finans Bankası		182	3.403
Bank Asya		175	4.275
Kuveyt Türk		141	2.850

Kaynak: TKBB/2012

Faizsiz bankacılık modelini benimseyen katılım bankacılığında temel prensip, fon fazlası olan ekonomik birimlerden fon talebi olan ekonomik birimlere finansal kaynakların faiz olmaksızın aktarılması esasına dayanmaktadır. Aracılık hizmetinde bulunan tüzel kişilik ise tasarruf sahiplerinden toplanan kaynakları kar/zarar esasına göre işletmekte, emeğini veya sermayesini katmaktadır (Akçan, 1997: 17).

Geleneksel bankacılıkta, oranı önceden belirlenmiş faiz karşılığında mudilerden toplanan mevduatlar, bankanın belirlediği faiz oranı üzerinden, fon ihtiyacı olanlara kredi şeklinde kullanılmaktadır. Katılım bankacılığını, geleneksel bankacılıktan ayıran en önemli husus, faiz yerine katılım payı sağlamasıdır. Katılımcıların faaliyet sonuçlarına katılmasını öngören bu sistem, faizsiz bankacılık

olarak da bilinmektedir. Türkiye'nin bugünkü ismiyle katılım bankacılığı olarak ifade edilen bankacılık modeli ile tanışması, kapalı ekonomiden dışa açık piyasa ekonomisine geçişin yaşandığı 1980'li yıllarda, uluslararası piyasalara uyum sağlama sürecinde olmuştur. 1980'li yıllar Türk mali sistemine derinlik kazandırma, araç ve müesseseler bakımından zenginleşip çeşitlendirme çabalarının arttığı bir dönemdir. Katılım bankaları bu çabaların sonucu olarak, 1985 yılında Türk finans sistemine katılan yeni bir bankacılık modelidir (Özcan ve Hazıroğlu, 2000: 9).

Faizsiz bankacılık hizmetlerinin verilmesinde iki farklı sistem söz konusudur:

- i. *İhtisaslaşmış bankacılık*; sadece kredi ve bankacılık hizmetlerini yerine getiren “ihtisaslaşmış bankacılık” sistemi,
- ii. *Model bankacılık*; bu sistemde hem klasik bankacılık hem de modern bankacılık hizmetleri aynı anda gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de halen model bankacılık sistemi uygulanmaktadır. Çünkü katılım bankaları bu yöntemle, bir taraftan finansal piyasalarda aracılık rolünü üstlenirken, diğer taraftan modern bankacılık hizmetlerini sunmak suretiyle, piyasada daha kolay tutunabileceklerini öngörmüşlerdir. Bu nedenle, bankalarla rekabette bu sistem katılım bankalarına avantaj sağlamaktadır (Battal, 1999: 55).

Dünya literatüründe İslam Bankacılığı “İslam’ın koyduğu ve teyit ettiği prensipler çerçevesinde bankacılık ve yatırım faaliyetlerini yürütmek için kurulan kuruluşlardır” şeklinde tanımlanmaktadır. Faizsiz bankacılık kavramı bu noktada İslami bankacılıktan ayrılmaktadır. Bir işlemin faizsiz olması onun İslami prensiplere uygun olduğu anlamına gelmez. Bu nedenle her faizsiz banka İslami banka anlamına gelmemektedir. İslami bankadan bahsedebilmek için ülkedeki tüm ekonomik yapının buna uygun olması gerekmektedir. Bu bakımdan Türkiye’deki katılım bankalarını İslami Banka olarak değil faizsiz banka olarak adlandırmak daha doğru olmaktadır. Çünkü katılım bankaları Türkiye’deki mevcut hukuki ve iktisadi yapı içerisinde faaliyet gösteren ve işlemlerinde faizi esas almayan kurumlardır (Akın, 1986: 110).

Faizsiz bankacılığın çıkış nedenleri şöyle sıralanabilir (Uçar, 1993: 22-24);

- **Dini Nedenler:** Faizsiz bankacılığın var oluş nedeni, İslâm’ın faize karşı koymuş olduğu yasaktan kaynaklanmaktadır. İslam, yapısı ve nedenine bakmaksızın borçlanmadaki faizi kesin şekilde yasaklamıştır. İslami kaynakların faizi haram olarak görmesi ve faizin haram olduğuna inanan insanların atıl fonlarını değerlendirmek düşüncesi faizsiz bankacılığın doğmasına yol açmıştır.

- **Ekonomik Nedenler:** Küreselleşen ekonomide, İslam ülkelerinin halen gelişmekte olduğu veya az gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir. Petrol ihraç eden bazı İslam ülkelerinde özellikle 1970’li yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesiyle çok büyük paralar kazanılmış ve tasarruflar hızlı bir şekilde artmıştır. Petroldeki ani fiyat artışından kazanılan bu yüksek miktardaki paralar batı ülkelerine doğru kanalize edilmiş ve İslam ekonomilerinin ekonomilerine hiçbir katkı sağlamamıştır. Bu durum, sermaye fazlası olan İslam ülkeleriyle sermaye açığı olan İslam ülkeleri arasında bir işbirliğinin olabileceği görüşüne doğurmuştur. Tam bu noktada faizsiz bankacılık anlayışı, diğer ülkelerde olduğu gibi ekonominin dışında atıl kalmış ya da verimsiz alanlara yönelmiş çok büyük bir sermaye potansiyelini kullandığı teknikler sayesinde ekonomiye çekmek gibi önemli bir misyonu gerçekleştirmek üzere devreye girmiştir.
- **Sosyal Nedenler:** Daha çok az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırabilmek ve emek ile sermayeyi mevcut sistem içine birlikte entegre edebilmek için faizsiz bankacılık sistemi geliştirilmiştir. Bu sistemde sermaye sahipleri ellerindeki sermayeleri oranında kar ve zarara ortak olduklarından faizli sistemdeki gibi belli bir kesimin mutlu olduğu sermaye akışı gerçekleşmemektedir. Az gelişmiş ülkelerde ve tüm ülkelerde “sosyal devlet” anlayışı faizsiz bankacılık sisteminin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARDA RİSKLER VE PERFORMANS ÖLÇÜTLERİ

Bankalar, en temel amaçları olan yüksek karlılığa ulaşmaya çalışırken birçok iç ve dış kaynaklı risk unsuruyla karşılaşır. Bankaların yoğun rekabetin yaşandığı sektörde varlıklarını sürdürebilmeleri ve koymuş oldukları hedeflere ulaşabilmeleri için karlılığı etkileyebilecek risk unsurlarını iyi bir şekilde analiz etmeleri gerekmektedir.

3.1. Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Riskler

Bankalar finansal piyasalarda üstlendikleri aracılık faaliyetlerinden dolayı, genel fiyat değişimlerine karşı son derece bağımlı olan ve satın alma gücü eriyebilen finansal araçlar ile çalışmaktadırlar. Fiyatlardaki değişmelere paralel olarak beklenen getirilerde belirsizlikler ve iniş çıkışlar doğmaktadır. Dolayısıyla, bankacılık sistemi faaliyetlerini sürdürürken görülebilen veya görülemeyen birçok riskle karşı karşıya kalmaktadır. Bankalar risklerden en az oranda etkilenmek ve risk faktörlerini iyi bir şekilde yönetebilmek için “Risk Yönetimi” anlayışını benimsemişlerdir. Risk yönetimi; bankanın karlılığını sağlamak ve korumak için ortaya çıkabilecek zararların önceden öngörülmesi ve ölçülmesi, üst yönetimi bilgilendirme sistemlerinin oluşturulması ve hızlı karar alınmasının zorunlu olduğu hallerde doğru karar almayı sağlayan sistemlerin oluşturulması şeklinde tanımlanabilir (Kıvılcım, 1995: 37).

3.1.1. Enflasyon Riski

Bankacılık sektöründeki mevcut risklere ek olarak yıllardır devam eden bir enflasyon riski bulunmaktadır. Enflasyon riski bankacılıkta olduğu gibi finansal piyasalar için de ciddi bir risk teşkil etmektedir. Türkiye'nin tüm piyasalarda en önde gelen riski yüksek enflasyondur. Tüm risk gruplarına etki eden enflasyon riski Türkiye'de önemli bir gösterge olarak küçümsenmeyecek bir etkiye sahiptir. Türkiye'deki enflasyonun üzerinde birden fazla değişken etkili olmaktadır. Ancak para arzının etkisi diğerlerinin etkisinden oldukça büyüktür. Enflasyonist ortamda bankaların nominal olarak artış gösteren kârları, reel olarak azalmakta ve sektörün büyük ölçüde nakde dayalı olan öz kaynaklarını reel olarak daraltmaktadır.

Enflasyonist dönemlerde büyük artış gösteren faiz yükü, bankaların alacaklarının tahsilini sınırlandırmakta ve donuk kredi sorununa yol açmaktadır. Bu durum kaynakların akışkanlığını azaltmakta ve kaynak maliyetini yükseltmektedir (Eken, 1994: 9).

Uzun yıllardır yüksek enflasyonun etkisi altında finansal hizmet veren Türk bankalarının mali bünyelerinde gün geçtikçe bozulmalar görülmeye başlanmıştır. Enflasyondaki belirsizliğin artması bankaların üstlendikleri aracılık faaliyetlerinin hacmini düşürmektedir. Bu nedenle bankalar, enflasyonun belirsiz olduğu dönemlerde düşük maliyetli fonlara yönelerek büyümeye çalışmışlardır. Bankalar enflasyon nedeniyle ortaya çıkan riske karşı bir korunma davranışına girmedikleri için temelde satın alma gücü riski ile karşılaşmaktadırlar. Enflasyon oranındaki değişimler vadesi gelen banka varlıkları yoluyla gelecek dönemlerde elde edilecek nakit girişlerinin satın alma gücünde belirsizliğe yol açmaktadır. Enflasyondan korunmak için başvurdukları çabalar nedeni ile karlılık ve risk düzeylerinde de önemli değişkenlikler saptanmaktadır. Bankaların aktif ve pasif yapılarında görülen hızlı değişimler uzun vadeli tahmin ve analizleri güçleştirmektedir. (Çilli, 1994: 8).

3.1.2. Bilanço Riski

Bu risk, bilanço yapısındaki aktif ve pasifin dengeli olmamasından kaynaklanan risklerdir. Bilanço riskinin ana nedeni banka içinde iyi bir aktif-pasif yönetiminin olmamasıdır. Maliyetli pasifler ile getirili aktiflerin faiz oranlarındaki vade yapısının uyumsuzluğu, döviz kurlarındaki oynaklık, risk farklılaştırmasına dikkat edilmeden yapılan menkul kıymet ve kredi portföyü ile özkaynaklardan çok daha fazla oranda borçlanılmasından kaynaklanan risklerdir. Vade yapısındaki uyumsuzluk kar marjını arttıran riskli bir stratejidir. Düzenli ve sürekli olarak kontrol altında tutulması gerekmektedir. (Kaval, 2000: 92).

3.1.3. Sermaye Yeterliliği Riski

Sermaye yeterliliği, bir bankanın karşılaşılabileceği risklerden doğacak olan zararlara karşı ayakta durma yeteneğini, sağlamlığını ifade etmektedir. Sermaye yeterliliği rasyoları; kredi, kur ve faiz riski gibi önemli finansal riskler yanında bilanço dışı faaliyetlerden kaynaklanan riskler de dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında sermaye yeterlilik rasyosu bir bankanın finansal durumunun analizinde temel bir gösterge niteliği taşımaktadır (Evans, Leone, Gill ve Hilbers, 2000: 5).

1970’li yılların başında sabit kur rejiminin terk edilmesi ve 1974 yılında yaşanan petrol kriziyle birlikte, uluslararası döviz ve bankacılık piyasalarında büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Bankalar ortaya çıkan bu sorunlara ortak bir çözüm bulmak amacıyla 1974 yılı sonunda İsviçre’nin Basel kentinde toplanmış ve Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) nezdinde “Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulaması Komitesi”ni kurmuşlardır. Esas olarak Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ; uluslararası bankalar, yerel bankalar ve yerel otoritelerle çalışarak onların da görüş ve önerileri doğrultusunda bankacılık sektörü için ortak standartların belirlenmesini, uygulanmasını ve test edilmesini amaçlayan bir komitedir. Bu komite resmi olarak kanun ve kurallar koyma yetkisine sahip olmamakta ancak bankacılık sektörü düzenlemeleri ile ilgili tasarı ve teklifler üretmek bunları tartışmaya açma yetkisine sahip bulunmaktadır. Yaşanan küresel ekonomik krizler ve ardından birçok ülkede benimsenen liberal ekonomi politikaları nedeniyle sermaye yapıları yetersiz olan bankaların, finansal sistemde oluşabilecek krizlerden en asgari düzeyde etkilenmelerini sağlamak için sermaye yeterliliği konusunda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda 1988 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi “Basel-I” uzlaşısı yayınlanmış, bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesinde kullanılan “Sermaye/Riskli Aktifler” oranı sermaye yeterliliği rasyosu olarak belirlenmiştir. Alınan bu karara göre bankalar sahip oldukları riskli aktiflerinin en az %8’i kadar sermaye bulundurmaları zorundadırlar. Ancak belirlenen bu sermaye yeterlik oranı geçiş dönemi yaşayan ya da istikrarsız faaliyet gösteren ülkelerin bankaları için biraz daha yüksek tutularak %15 olarak belirlenmiştir. Bunun yanısıra bankanın yönetim kurulu ihtiyaç duyduğunda bankanın üstlenmiş olduğu riskleri de göz önüne alarak bankanın sermaye yeterliliği oranını daha yüksek oranlarda da belirleyebilmektedir (Teker, Bolgün ve Akçay, 2005: 42-54).

Bu uzlaşısı ile uluslararası alanda faaliyet gösteren bankaların varlıkları ile tuttıkları sermayeleri arasında risk esasına dayalı bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Basel I, bir bankanın batması halinde mevduat sahiplerinin karşılaşılabileceği maliyetleri en aza indirmek için asgari olarak tutulması gereken sermaye üzerinde odaklanmıştır. Basel Bankacılık Denetim Komitesi’nin üyesi G-10 ülkeleri tarafından hazırlanan Basel I, bugün bile ulusal bankalar da dâhil olmak üzere

100'den fazla ülkede uygulanmaktadır. Basel I, yani Sermaye Yeterlilik Uzlaşısı, uluslararası faaliyet gösteren bankaların riskli faaliyetleri ile ellerinde tuttukları sermaye arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Buna uygun olarak da Basel I'de Cook Rasyosu diye bilinen bir sermaye yeterliliği tanımlanmıştır (TBB, 2002: 2).

Buna göre Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR) aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu} = \frac{\text{Özkaynak}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar + Gayri Nakdi Krediler}} = \% 8$$

Bankaların 1980'li yıllarda en önemli riski olarak görülen kredi riski, Basel I standartlarının temelini oluşturmaktadır. Fakat ilerleyen yıllarda finansal piyasalarda ortaya çıkan faiz oranları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar çok sayıda ABD finans kuruluşunun iflasını gündeme getirmiştir. Yaşanan bu dalgalanmalardan sonra 1996 yılında Amerika'da Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun paydasına faiz oranı ve döviz kurlarına dayalı risklerin bir arada tanımlandığı piyasa riski içinde gerekli sermaye miktarı ilave edilmiştir (Altıntaş, 2006: 62-63).

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu} = \frac{\text{Özkaynak}}{\text{Kredi Riski + Piyasa Riski}} = \% 8$$

Basel I ile tanımlanan bankaların maruz kaldığı kredi riski ve piyasa riskini ölçmede kullanılan mevcut yöntemlerin bankacılık risklerini gerçekçi bir şekilde ölçmede yetersiz kalması, finansal piyasalardaki fiyat dalgalanmalarını yeterince dikkate alamaması ve bankaların portföy oluşturma davranışlarındaki farklılıkları gözetememesi, söz konusu standardın yeniden ele alınarak kapsamının genişletilmesi

ve daha hassas risk ölçüm ve yönetim metotlarına yer verebilecek şekilde yapılanmaya gidilmesini zorunlu hale getirmiştir (Değirmenci, 2003: 36).

Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulaması Komitesi, Basel I'in eksikliklerinin giderilmesi ve bankaların risk ölçümlerinin daha sağlıklı olmasını sağlamak için 1999 yılında yeni bir sermaye standardı belirlemişlerdir. Bu amaçla formal bir tartışma ortamı yaratmış ve bunu internet üzerinden kullanıcılarına sunmuştur. Bu taslak gelen öneriler ve teklifler doğrultusunda Basel I'de görülen önemli eksiklikler düzeltilerek Basel II olarak 2004 yılının Haziran ayında son halini almıştır (BDDK, 2005: 2-3).

Basel II standartlarına göre hesaplanması gereken Sermaye Yeterlilik Rasyosu aşağıdaki gibidir.

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu} = \frac{\text{Özkaynaklar}}{\text{KR} + \text{PR} + \text{OR}} = \% 8$$

KR: Kredi Riski   **PR:** Piyasa Riski   **OR:** Operasyonel Risk

Türk bankacılık sisteminde hedef sermaye yeterlilik rasyosu Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu tarafından % 12 olarak belirlenmiştir. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların sermaye yeterlilik rasyoları Tablo 3.1'de gösterilmiştir. 2011 yılı Aralık ayı itibariyle Sermaye Yeterlilik Rasyosu yaklaşık %17 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.1. Bankaların Gruplar Bazında Sermaye Yeterlilik Rasyoları

BANKALAR	Aralık 2008	Aralık 2009	Aralık 2010	Aralık 2011
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	59,38	60,27	58,66	48,14
TMSF Bankaları	65,08	45,02	53,01	58,77
Bankacılık Sektörü	18,00	20,62	18,97	16,46
Özel Bankalar	16,38	19,71	18,21	15,31
Yabancı Bankalar	16,65	18,76	17,34	16,86
Kamu Bankaları	16,43	18,40	16,74	14,54
Katılım Bankaları	15,31	15,27	15,07	14,05

Kaynak: BDDK, 2011/4

Faaliyet yapıları gereği sermaye yeterliliği rasyoları yüksek olan kalkınma ve yatırım bankaları ile bankacılık faaliyeti bulunmayan TMSF bankaları hariç tutulduğunda, yıllık bazda SYR'si en fazla azalan banka grubu özel bankalar olurken son çeyrekte en fazla katılım bankalarının SYR'si azalmıştır.

3.1.4. Kredi Riski

Bankanın kullandırmış olduğu kredinin veya herhangi bir yolla vermiş olduğu paranın geri ödemesinin kısmen ya da tamamen gerçekleşmemesi ve borca karşılık teminat olarak gösterilmiş olan kıymetlerin değer kaybederek bir süre sonra borcu karşılayamaması durumuna kredi riski denilmektedir (Meriç, 1980: 100).

Firmalar kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile bankalardan kredi talep etmektedirler. Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden belirlenmiş faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Yüksek enflasyon nedeni ile faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyreden ekonomilerde bu durum borçlanma maliyetlerini de yükseltmektedir. Finansman maliyeti artan firmalar ekonomik ilerleme sağlandığı sürece bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Ancak, ekonomi durgunluğa girdiğinde, firmaların maliyetlerini karşılayan faaliyet karları düşmekte ve uzun vadede iflaslar meydana gelebilmektedir. Bu sonuç, bankaların batık kredilerinin artmasına sebep olmaktadır. Böylece, bankaların karlılıklarında bozulmalar baş göstermekte ve muhtemel zararlara dönüşmektedir. Bireysel kredilerde de aynı etki mevcuttur. Enflasyon yüzünden geliri azalan kişilerin kredi borcunu ödeyememe riski ortaya çıkmakta ve bankaların batık kredi hacmi daha da artmaktadır (Erb, Claude, Campbell ve Tadas, 1995: 37).

Bankalar kredi verme aşamasında, müşterilerinin kredi riskini iyi bir şekilde değerlendirmeleri ve fiyatlamayı buna göre yapmaları verdikleri krediler için yeterli teminatlara sahip olmaları, kredilerinin temerrüde düşmesini veya temerrüt sonucu oluşacak kayıplarını azaltacaktır (Atasoy, 2007: 66-67).

Bankalar, gelen kredi taleplerinin arasından hangilerinin kabul edilebilir riskler taşıdığına karar vermelidir. Bankalar verecekleri kredinin riskini değerlendirirken şu unsurlara dikkat etmelidir (Saker, 1998: 123);

Karakter: Kredi talep edenlerin kişisel özellikleri kredi analizlerinde büyük önem taşımaktadır. Bankaların, müşterilerinin dürüstlüğünden, girişim yeteneklerinden, borçlanılan fonların verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığından, verdikleri kredilerin geri dönüp dönmeyeceğinden emin olması gerekmektedir.

Kapasite: Kredilerin geri ödenmesinde, borçlu firmanın gelir yaratma kapasitesi önemli rol oynamaktadır. Burada, krediyi alan kişinin karakteri ve ödeme istekliliğinin ötesinde, firmanın yönetim kalitesi ve faaliyet alanı arasındaki farklılık ayırt edilmektedir. Kredilerin süresine göre kapasitenin önemi değişmektedir.

Kapital: Kapital (sermaye), finansal yönden değeri ifade eden bir kavramdır. Finansal analizde, müşterinin sermayesinin alacaklarına karşılık yeterli güvence sağlayıp sağlayamayacağı dikkate alınmaktadır. Kapital, öngörülemeyen finansal sıkıntılarının olumsuz sonuçlarını karşılayabilme işlevine sahiptir. Yeterli sermayeye sahip bir kredi müşterisi, borçlarını geri ödeme yeteneğini kaybetmeden bir ya da daha fazla dönem zararına dayanabilir. Bankanın, borçlusunun yeterli sermayeye sahip olup olmadığından emin olması gerekir.

Güvence: Teminat, kredi müşterisinin krediyi ödememesi durumunda, bankanın zarara uğramasını engelleyecek aktiflerin müşteri tarafından bankaya sunulmasıdır. Teminat kredi riskini azaltan unsurlar arasında yer almaktadır. Risk derecesi yükseldikçe, teminat gereksinimi de artmaktadır. Kredinin geri ödenmemesi durumunda bankanın toplam alacağı konusunda genellikle ipotek kullanılmaktadır. İpoteğe konu olan varlıklar, firmaya ya da firma sahip ya da yöneticilerine ait olabilir. Ancak, firma başarısından doğrudan etkilenebilecek taşınmazların seçilmesi dezavantaj yaratacağından, firma faaliyetleri ile ilgisi olmayan varlıkların teminat kapsamına alınması yararlı olacaktır. Müşterinin krediyi ödeyememesi durumunda bankanın başvurmuş olduğu bir diğer güvence ise kefalettir. Banka, kredinin ödenmemesi durumunda alacağı tahsil etmek üzere kefalette bulunan kişiye yönelecektir.

Koşullar: Kredilendirme sırasında dikkate alınması gereken bu unsur, müşterilerin dışında gelişir ve satışların düşmesi gibi beklenmedik etkileri olabilir. Bu sebeple, ekonomik koşullar, kredi analistleri tarafından çok iyi incelenmeli ve olumsuz durumları işaret eden tüm uyarılar dikkate alınmalıdır. Kredi geri ödemesi, sadece karakter, kapasite ve teminata değil, ayrıca firma dışı unsurlara da dayanabilir. Kredi analisti, sektörlerin yapılarını, işsizliğe, satış azalışlarına ve faaliyet zararına neden olabilecek tüm olumsuz faktörleri belirleyen erken uyarıları dikkate almak zorundadır. Düşen satışlar ve gelir kaybının olumsuz baskısı altında, güçlü, hatta dürüst olan müşteriler dahi varlıklarını koruyabilmek için bankaya karşı olan

sorumluluklarını yerine getiremeyebilir. Bu tür koşullar, kredilendirme sırasında dikkate alınması gereken faktörler arasında yer almaktadır.

3.1.5. Piyasa Riski

Piyasa riski, bankaların sahip olduğu bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dâhilinde, piyasada beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kâr halini ifade eder (Yıldırım, 2004: 5).

Piyasalarda meydana gelebilecek değişiklikler bankanın pazarladığı finansal araçların fiyatlarını ve değerlerini etkileyebilecektir. Herhangi bir finansal aracın değeri; fiyatının, kuponunun, kupon sıklığının, süresinin, faiz oranının ve diğer faktörlerin bir fonksiyonu olacaktır. Bu durumda eğer banka pay senedi, tahvil gibi finansal araçları tutuyorsa o zaman fiyat ya da piyasa riski ile karşı karşıyadır. Buradaki risk faktörü, finansal aracın fiyatında oluşacak dalgalanmadır. Piyasa riski yönetiminde, fiyatlar piyasalarda bulunan likidite seviyesinin durumuna göre değişim göstereceği için, bankaların karşılaşılabilecekleri riskler de buna bağlı olarak artar veya azalır. Likiditenin bol olduğu dönemlerde faiz oranlarında düşme eğilimi olacağından yatırımcıların risk iştahı artacak ve hisse senedi piyasasında fiyatlarda artış yaşanacaktır. Ayrıca elinde sabit fiyatlı borçlanma araçları bulduran bankalar faizlerin düşme eğilimi içinde olduğu dönemlerde ters ilişkiden dolayı alacaklı olanlar karlı, borçlu olanlar ise zararlı çıkacaklardır. Bu nedenle bankaların piyasa riskini yönetebilmek için iyi düzenlenmiş, tam yetkili fon yönetimleri ve aktif-pasif yönetimlerine mutlak suretle ihtiyaçları bulunmaktadır. Bir banka borç menkul kıymetleri, borç türevleri, pay senetleri, pay senedi türevleri ve para işlemleri ile piyasa riskiyle karşılaşabilirler (Parasız, 2000: 185).

3.1.6. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, bankaların karşı karşıya kaldığı önemli risklerden birini oluşturmaktadır. Operasyonel risk finansal aracılık veya alım satım faaliyeti olarak piyasa riski ve kredi riski ile bağlantısı olmayan olası yetersizlikleri içermektedir. Basel Komitesi, operasyonel riski; iç kontrol süreçleri, firmada görev alan kişilerin veya dış olayların etkisiyle ortaya çıkan yetersizlik veya başarısızlıklarla ilişkilendirmektedir. Daha geniş bir tanımla belirlenemeyen limit aşımaları, yetkisiz işlemler, yetersiz belge ve kayıt düzeninin ortaya çıkaramadığı hileler, temel iç

kontrol ve risk yönetim sistemi sorunları, tecrübesiz personel, düzensiz ve yetkisiz erişimlere açık bilgisayar sistemleri nedeniyle iç kontrol sisteminin yarattığı muhtemel kayıp riskleri olarak tanımlanması mümkündür (IOSCO, 1998: 5).

Operasyonel risk veri tabanının oluşturulması ve analiz edilmesi operasyonel risk yönetimine ilişkin temel konulardan birisidir. Tüm bankalar, kendi operasyonel risk ve kayıp veri tanımlamalarına uygun olarak, kendi iç veri tabanlarını oluşturmalıdırlar. Her banka kendi aktivite, yapı ve büyüklük, yönetim tarzı ve süreçlerini göz önünde bulundurarak veri tabanı kaynak ve eşliğini belirlemelidir (TBB, 2004: 6).

3.1.7. Faiz Oranı Riski

Faiz oranlarındaki değişimlere bağlı olarak banka bilançosunun piyasa değerinin ve bu bilançodan beklenen getirinin değişmesine faiz oranı riski denilmektedir (Eken, 1992: 48).

Geniş bir tanımlama ile faiz oranı riski, faiz oranlarında meydana gelen değişimler sebebiyle finansal araçların değerlerinde ortaya çıkan değişimlerin firmaların nakit akımları, bilançolarının aktif ve pasif yapıları üzerinde yarattığı olumsuz etkilerdir (Kısa, 1997: 10).

Faiz oranları, piyasalar ve bu piyasalarda işlem gören finansal araçlar arasında dengeyi sağlayan önemli değişken pozisyonundadır. Faiz oranlarının meydana gelen dalgalanmalarla birlikte sürekli değişmesi bir belirsizlik ortamı oluşturmakta ve bu belirsizlik de bankalar ve finansal kuruluşların uzun vadeli ve sabit faiz oranlı yükümlülüklerden kaçmalarına neden olmaktadır. Kısa vadeli fonların faiz oranlarında öngörülme aşırı yükselmeler bankaları uzun vadeli aktiflerini finanse etmeleri noktasında olumsuz etkilemektedir. Böyle bir durumda sistem bozularak ilk etki bankaların karlılıklarında oluşacak bozulmayla kendini göstermektedir. Bankalar, faiz oranlarının aşırı artma eğilimi gösterdiği böyle dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili oranlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Uluslararası piyasalarda yapılan faiz oranı artışı, özellikle gelişmekte olan ekonomilerin ve finansal sistemlerinin kırılganlığını oldukça artırmaktadır. Uluslararası piyasalardaki faiz artışıyla birlikte gelişmekte olan ülke piyasasının yatırım cazibesi azalmaktadır. Bu yüzden ülke içerisindeki yabancı sermayenin ülke dışına çıkışı hızlanmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin kredibilitesi de

azalmaktadır. Diğer yandan uluslararası faiz oranlarındaki düşüş, bankacılık sistemine bankalar faiz riskinden kaçamıyorsa doğrudan, kredi kalitesinde bozulmalar meydana geliyorsa da dolaylı olarak zarar vermektedir. Faiz oranlarındaki değişim, karlılığın hızla azalmasına veya ülkeye duyulan güvenin kaybolmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ülkeden beklenmedik bir şekilde sermaye çıkışları yaşanabilmektedir. Bu durum ani mevduat çekilişlerine yol açarak bankaları zor durumda bırakabilmektedir (Evans vd., 2000: 192).

Bir ekonomi yüksek bir büyüme hızına sahip değilse, bankalar ulusal düzeydeki yüksek faiz oranları nedeniyle birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Yurt içi faiz oranlarında olabilecek bir faiz artışıyla birlikte bankalardan kredi alanların maliyetleri arttığından ödeme güçleri de zayıflayacaktır. Bu yüzden bankanın tahsil edilemeyen kredilerinde artışlar olacaktır. Artan faiz oranları sermaye girişlerine de neden olacağı için bankanın mevduatları ve riskli kredileri de artış gösterecektir. Güvenin yitirilmesi veya tüm bunlara ek olarak yurtdışı faizlerin artması ile sermaye çıkışları başladığında ise banka mevduatlarındaki çekilişlerin banka varlıklarının zararına satılmasına neden olacaktır. Faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmaların temel sebepleri; para arzında ortaya çıkan değişimler, fon arz ve talebindeki değişimler, para politikası, piyasa beklentileri, getiri beklentileri, güvenilirlik ve pazar likiditesidir. Faiz oranlarında meydana gelebilecek değişimlerle ilgili diğer bir durum ise fon arz ve talebinde meydana gelen değişimlerdir. Eğer piyasada fon talebi fon arzından fazla ise bu durumda faiz oranları yükselecektir. Bu durumun tersi olduğunda ise faiz oranları düşecektir. Merkez Bankası tarafından uygulanan para politikası da faiz oranlarını etkileyen bir başka unsurdur. Merkez Bankası bunun için karşılık oranlarında değişiklik yapma, piyasaya fon arz etme ve piyasadan fon çekme, repo ihaleleri ve açık piyasa işlemleri gibi araçlar kullanmaktadır. Piyasanın sahip olduğu beklentilerin iyimserlik göstermesi hem faiz oranlarının düşmesi hem de vadelerin uzaması açısından önemlidir. Piyasaların olumlu beklentiler içinde olabilmesi için güven duygusu önemli bir faktördür. Uygulanacak politikaların başarısı, ekonomik istikrara ve duyulan güvene bağlıdır. Faiz oranı riski dört grupta incelenebilir (Kılınç, 1996: 58-60);

- 1) **Gelir Riski:** Faiz oranlarındaki değişime karşı çok duyarlı olan bir aktifin ya da pasifin getirisinde meydana gelen değişimdir. Başka bir ifade ile net kar marjındaki değişimdir. Gelir riski, Türk bankacılık sektöründe var olan önemli bir risktir. Türkiye’de geçmiş yıllarda yaşanan krizler ve belirsizlikler

yüzünden sektörde faaliyet gösteren bankaların büyük bir çoğunluğu temkinli davranarak kısa vadeli işlemlere yönelmiştir. Gelir riski banka bilançolarında önemli bir kalem durumundadır.

- 2) **Fiyat Riski:** Fiyat riski bilançonun piyasa değerindeki değişim olarak ifade edilir. Faiz oranlarındaki değişim hem faize karşı çok duyarlı olan aktif ve pasif kalemlerinin getirilerini hem de faize karşı çok duyarlı olmayan ya da sabit getirisi olan bilanço kalemlerini etkilemekte ve fiyat değişimlerine sebep olmaktadır.
- 3) **Önceden Ödenme Riski:** Yüksek faiz oranı uzun vadeli olarak verilen bir aktifin, kredi faiz oranlarının düşmesiyle vadesinden önce geri ödenmesi riskidir. Böyle bir durumda bankanın elde edeceği faiz getirisi kaybolacaktır.
- 4) **Temel Risk:** Kredi ve mevduat faiz oranlarında meydana gelen değişimlerin, spot ve gelecek işlemlerin faiz oranlarına aynı oranda yansımaması riskidir.

3.1.8. Likidite Riski

Likidite riski, mevduat sahiplerinin talepleri ile kredi müşterilerinin talep ettikleri kaynak miktarının karşılanabilme seviyesinin, ticari bankanın karlılığında yaptığı değişimdir (Tevfik, 1997: 241).

Bankadaki mevduatların aniden ve hızlı bir şekilde çekilmesi gibi beklenmeyen durumlarda oluşan nakit gereksinimlerinin karşılanabilmesi için bankanın yüksek maliyetle kısa süreli borçlar alması veya hemen paraya dönüşmeyecek varlıklarını zarar ederek paraya çevirmek zorunda kalması durumudur (Çelebican, 1984: 17).

Bankalar farklı türde likidite riskleri ile karşılaşabilirler. Bunlar; refinansman riski, tahsilâtlarda gecikme riski ve beklenmeyen çekilişler riskidir (Parasız, 2000: 193):

Refinansman riski; kredinin vadesi, bunun için kullanılan kaynakların vadesinden daha uzun olduğu için vadesi gelen mevduat geri ödemelerini ve verilen kredileri ödemeye yetecek kadar yeni mevduat gelmemesi veya kredi kullanılamamasından kaynaklanmaktadır.

Tahsilâtlarda gecikme riski, kullanılan kredilerin anapara ve/veya faizlerinin vadesinde geri dönmemesi veya gecikmeli olarak dönmemesinin yol açtığı risktir.

Beklenmeyen çekilişler riski, olağanüstü durumlar nedeniyle açılan kredi limitleri veya vadesi gelen mevduatın beklenenden çok daha hızlı bir şekilde çekilmeye başlamasıyla bankanın bu çekilişleri ödemede güçlük yaşamasıdır.

Bankaların, hem vadesi gelen borçlarını ödeyebilmek hem de yasal yükümlülüklerini yerine getirebilmek ve bankacılık faaliyetlerini sürdürebilmek için yeterli düzeyde nakit bulundurmaları gerekmektedir. Aksi halde müşterilerin bankayla olan faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan güven duygusu kaybolarak bankadan beklenmeyen para çıkışları başlayacak ve böylelikle likidite riski ortaya çıkacaktır.

Bankaların yeterli seviyede likiditeye sahip olmak istemelerinin dört temel sebebi vardır. Bunlar (Aydın, 1993: 65-66);

- 1) Ortaya çıkan net nakit çıkışlarının yerine yeniden kaynak konulması,
- 2) Beklenen fon girişlerinin gerçekleşmemesi durumunda bu açığın giderilmesi,
- 3) Olası bir likidite krizinde ihtiyaç duyulan yeni kaynakların bulunabilmesi,
- 4) Bankanın yeni yatırımlara ve yeni işlere yönelme isteğidir.

Bankalar ihtiyaç duydukları likiditeyi farklı kaynaklardan sağlayabilmek için birincil ve ikincil rezervlerini kullanabilirler. Mevduat ve borçların ödenmesinde ve müşterilerden gelen kredi taleplerinin karşılanmasında anında kullanılacak aktifler bankanın birincil rezervlerini oluştururlar. Bu grupta; bankanın elinde tuttuğu nakit, Merkez bankasında tutulan zorunlu karşılıklar ve benzeri aktifler yer almaktadır. İkincil rezervleri ise kısa bir sürede düşük bir zararla nakde çevrilebilecek yüksek likiditeye sahip bankaya gelir getiren aktiflerdir. Hazine bonoları, devlet tahvilleri, yatırım fonları gibi aktifler de bankaların ikincil rezervlerini oluştururlar (Meek,1982: 51).

3.1.9. Kur (Kambiyo) Riski

Kur riski, en genel tanımıyla bir bankanın döviz kalemleri üzerinden kur dalgalanmalarına karşı taşıdığı risktir. Daha açık bir ifade ile yabancı para cinsinden olan alacakların ve borçların ülke parası karşısındaki muhtemel değer değişmesinden ortaya çıkabilecek zarardır (Babuşçu, 2005: 21).

Kur riski, banka bilançosunda yabancı para aktiflerin yabancı para pasiflerden az olması durumunda yüksektir. Bu duruma “Açık Pozisyon” denilmektedir. Bir başka deyişle bankanın yabancı para cinsinden olan pozisyonu açık pozisyonudur. Bunun tersi durumuna ise “Kapalı Pozisyon” denilmektedir. Söz konusu yabancı

para değeri kazanırsa açık pozisyonu nedeniyle banka zarara uğrar, değeri kaybederse banka açık pozisyonundan dolayı kazanç sağlar.

Bankaların döviz borç veya alacaklarından kaynaklanan pozisyonlarının sebepleri şöyledir (Akyüz, 1996: 82):

- Kredi verme faaliyeti,
- Yabancı sermaye sağlamaya yönelik faaliyetleri,
- Müşterileri adına yüklenilen taahhütler,
- Bankanın mali faaliyetleri ve
- Enflasyonun etkilerini arındırma çabalarıdır.

Döviz piyasası spekülasyon amaçlı hareketlerin yoğun olarak yaşandığı bir piyasadır. Döviz kurları etkileyen ödemeler dengesi, satın alma gücü paritesi ve faiz oranları gibi pek çok değişken vardır. Gelecekte döviz kuru seviyesinin ne olacağını tahmin etmeye yönelik birçok bilimsel çalışma yapılmaya çalışılmakta ancak birçok temel ekonomik göstergenin etkisi altında olan döviz kuru hakkında kesin sonuçlar veren tahminler yapılamamaktadır. Bu yüzden özellikle ülke içerisindeki belirsizlik ve güvensizlik ortamlarının olduğu dönemlerde bankalar hiçbir dönemde olmadıkları kadar kur riski ile karşılaşabilmektedirler. Genel olarak aşağıdaki üç çeşit kur riskinden bahsetmek mümkündür (Asomedy, 2001: 39-40);

İşlem riski, ulusal para ile söz konusu yabancı ülke parası arasındaki kur farklılıklarının nakit akışları üzerinde yarattığı potansiyel etkidir. İşlem riski, döviz kuru hareketlerinin gelecekte beklenen nakit akışı üzerinde doğrudan yarattığı kar veya zarar olasılığı olarak da tanımlanabilir.

Muhasebe riski, bankanın bilançosunda yer alan yabancı para cinsinden aktif ve pasiflerin ulusal para cinsinden değerlerinin, muhasebe dönemleri içinde herhangi bir somut işlem olmaksızın değişimi olarak ifade edilir. Birçok ülkede dövizle yapılan işlemlerin muhasebe kayıtlarının ulusal para cinsinden kaydedilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. İşlem ya da muhasebe riskleri döviz kuru hareketlerinin şu andaki etkisini tanımlamaktadır.

Ekonomik risk, firmaların hem cari hem de gelecekteki nakit akış değerleri üzerinde döviz kurundaki değişimlerin etkisini göstermektedir.

3.1.10. Menkul Kıymet Riski

Bankanın hisse senedi piyasasına yatırım yapmasından ya da özel ve kamu kesimi borçlanma araçlarına yönelmesinden dolayı ortaya çıkan riske menkul kıymet

riski denilmektedir. Hisse senetlerinin fiyatları borsadaki fiyat hareketliliğine paralel olarak sürekli bir değişim göstermektedir. Bu değişimler sırasında bankalar bu yatırımlarından zararla ayrılabilirler. Piyasanın kötü olduğu yani borsadaki hareketlerin negatif yönlü olduğu dönemde, bankalar sahip oldukları hisse senetlerini nakite dönüştürmek istediklerinde satış zorluğuyla ve yüksek miktarda zararla karşılaşabilirler. Spekülatif amaçlı hareketlere karşı bankaların portföy çeşitlendirmesine giderek karşılaşılabilecek bu tür bir riskin etkisini azaltabilirler. Bu amaçla bankalar iyi bir fon yönetim merkezi oluşturmalıdırlar (Karacan, 2000: 29).

3.2. Bankacılık Sektöründe Karlılığın Ölçülmesi

Tüm şirketler gibi bankalar da gelir sağlamak yada daha spesifik olarak kar sağlamak için faaliyet gösterirler. Bankalar da kâr amacı güden işletmelerdir. 21. yüzyılın göz önünde bulundurulması gereken en önemli ekonomik unsurlarından bir tanesi bankacılık sisteminin kârlılığıdır. Bankaların kârlılık konusunda ortaya koyacağı performans, banka yönetiminin başarısını da ortaya koymaktadır (Freixas ve Rochet, 1997: 41).

Kar veya getirinin maksimum kılınmasının iki ana unsuru bulunmaktadır. Bunlar “faaliyet gelirlerinin maksimize edilmesi”, veya “faaliyet giderlerinin minimize edilmesidir. Bu şekilde bakıldığında özünde bir şirketten farklı olmayan bankaların, ne türde olursa olsun diğer şirketlerden hatta bireysel küçük işletmelerden bile hiçbir farkı yoktur. Dolayısıyla, bankalar da diğer şirketler gibi aşağıdaki denklemi sağlamak zorundadırlar:

$$P = \max (R - C) \text{ ise } P > 0 \text{ olmalıdır.}$$

Verilen bu eşitlikte; P karı, R toplam gelirleri veya hâsılatı, C ise toplam giderleri veya maliyeti simgelemektedir. Şüphesiz bu maksimizasyonu sağlamak çok da kolay değildir. Küreselleşen dünyada hızla artan rekabet bu denklemin sağlanmasını giderek güçleştirmektedir (Tunay, 2005:175).

Bankaların karlılığının ölçülmesinde en temel 3 kıstas bulunmaktadır. Bunlar;

- Net Faiz Marjı (NFM),
- Aktiflerden Sağlanan Getiri (ROA),
- Öz kaynaklardan sağlanan getiri (ROE)'dir.

Karlılığı doğrudan etkileyen bu kıstasları daha detaylı olarak incelenmesi, bankaların karlılığına ilişkin beklentilerinin gerçekleşmesi açısından daha yararlı olacaktır (Kolb ve Rodriguez, 1996: 364).

3.2.1. Net Faiz Marjı

Ekonomide para ve kredi politikasının önemli elemanlarından biri olan bankalar, finansman kapasitesi olan birimlerden, finansman açığı olan birimlere doğru kaynak aktarımı fonksiyonunu yerine getirirken kâr maksimizasyonunu hedeflerler. Bankalar ellerinde bulundurdıkları fonları ihtiyaç sahiplerine ödünç vererek faiz geliri elde etmektedirler. Ödünç verdikleri bu fonları ilk aldıklarında ise fon sahiplerine faiz ödeyerek faiz giderine katlanırlar. Bankaların yapmış oldukları bu fon alış verişlerinde ortaya çıkan faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki fark “Net Faiz Geliri” olarak tanımlanmaktadır. Bankanın elde ettiği net faiz gelirinin, getiri sağladığı aktiflerine oranı ise “Net Faiz Marjı” (NFM) olarak ifade edilmektedir. Bankalarda karlılığın mevcut ve gelecekteki görünümünü belirleyen en önemli unsur net faiz marjlarıdır (Miller ve Van Hoose, 2004: 49).

Net faiz marjı, banka yönetiminin faiz gelirleri ve giderleri arasındaki marjı arttırmak için, bankanın gelir getiren aktiflerini ve en ucuz fon kaynaklarını ne kadar etkin kullanabildiğini göstermektedir (Teker, 1998, 41).

Net faiz marjı, bankaların aracılık faaliyetlerinden kaynaklanan maliyetlerini gösteren en önemli unsur olduğu için büyük önem taşımaktadır. Net faiz marjı, aynı zamanda bankacılık sistemindeki verimliliğin ölçülmesinde belirleyici bir gösterge niteliği taşımaktadır. Bankaların net faiz marjlarını etkileyen değişkenler şu şekilde sıralanabilir (Kaya, 2001: 3);

- Hükümetlerin faiz kontrolüne yönelik özel veya genel mali sektör politikaları,
- Piyasa yapısı,
- Finansal serbestlik,
- Makro değişkenler,
- Finansal yenilikler,
- Dolaylı veya doğrudan vergilendirme,
- Fiyat dışı mekanizmalar,
- Kamunun sistemdeki ağırlığı ve
- Sisteme giriş çıkış şartları gibi değişkenler tarafından belirlenmektedir.

Bankacılık sektöründe net faiz marjları 3 farklı şekilde hesaplanabilmektedir. Bunlar;

I. Dönem Başı ise;

$$\text{Net Faiz Marjı} = \text{Kredi Faiz Oranı} - \text{Mevduat Faiz Oranı}$$

II. Dönem Sonu ise;

$$\text{Net Faiz Marjı} = \text{Faiz Gelirleri} - \text{Faiz Giderleri}$$

III. Net Faiz Gelirinin Toplam Getirili Aktiflere Oran

$$\text{Net Faiz Marjı} = \text{Net Faiz Geliri} / \text{Toplam Getirili Aktifler}$$

Net faiz marjı yukarıda da ifade edildiği gibi bankanın net faiz gelirinin getirili aktiflerinin toplamına oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Net faiz marjı ne kadar yüksek olursa banka karlılığı da aynı doğrultuda artış gösterecektir. Çünkü banka karlılığı ile net faiz marjı arasında doğru orantı bulunmaktadır. Net faiz geliri, bankanın toplam faiz gelirlerinden faiz giderlerinin çıkartılmasıyla hesaplanmaktadır. Net faiz geliri, gelir getiren aktifler üzerinden fiyat farkı veya “Spread” olarak da tanımlanabilir. Bu yüzden, net faiz marjı yerine kimi zaman “fiyat farkı yönetimi” ifadesi de kullanılabilir. Ancak fiyat farkı ile net faiz marjı arasında çok küçük de olsa bir fark bulunmaktadır. Fiyat farkı (S), faiz gelirlerinin faiz kazandıran aktiflere oranından faiz giderlerinin faiz ödenen pasiflere oranının çıkartılmasıyla hesaplanmaktadır (Tulgar, 1993: 55-56):

$$S = (\text{Faiz Geliri}/\text{Faiz Kazandıran Aktifler}) - (\text{Faiz Gideri}/\text{Faiz Ödenen Pasifler})$$

Bankalar açısından pasiflere ödenen faiz pasiflerin fiyatını, aktiflerden alınan faiz ise aktiflerin fiyatını temsil etmektedir. Bu yüzden fiyat farkı, faiz kazandıran aktiflerin ortalama oranı ile faiz ödenen pasiflerin ortalama oranı arasındaki fark olarak ifade edilmektedir (Tunay, 2005: 300).

Aydın'ın (2000) bankaların bilanço kalemlerini incelediği çalışmasında ticari bir bankanın gelir ve gider kalemlerini genel olarak 2 grupta toplamaktadır:

a) Faiz Gelirleri ve Giderleri

Faiz gelirleri;

- Kredilerden elde edilen faiz gelirleri,
- Bankalardan elde edilen faiz gelirleri,
- Menkul değerlerden elde edilen faiz gelirleri ve
- Diğer işlemlerden elde edilen faiz gelirlerinden oluşmaktadır.

Faiz giderleri;

- Kullanılan kredilere ödenen faiz giderlerinden ve
- Çıkarılan menkul kıymetlere ödenen faiz giderlerinden oluşmaktadır.

b) Faiz Dışı Gelirler ve Giderleri.

Faiz dışı gelirler;

- Net ücret ve komisyonlar,
- Sermaye piyasası işlemlerinden doğan karlar,
- Kambiyo karları,
- İştirak karları ve
- Diğer faaliyet gelirlerinden doğan karlardan oluşmaktadır.

Faiz dışı giderler;

- Personel giderleri,
- Vergi ve harç giderleri,
- Amortisman ve karşılık giderleri,
- Kambiyo zararları ve
- Diğer giderlerden oluşmaktadır.

Özellikle 1980'li yıllardan sonra tüm dünyada bankacılık sektöründe kredi ve mevduatlardan elde edilen faiz gelirlerinde bir düşüş olmuştur. Faiz gelirlerindeki bu aşağı yönlü ivme bankaları çekler, teminat mektupları gibi geleneksel bankacılık hizmetlerinden komisyon geliri elde etmeye ve kredi kartları, hesap işletim ücretleri, sigortacılık hizmetleri, finansal aracılık gibi yeni ürünlerden faiz dışı gelirler elde etmeye yöneltmiştir. Bazı bankalar yatırım bankaları gibi hisse senedi satışlarına aracılık ve sigorta acenteliği gibi farklı ürünler sunarken, bazı bankalar ise tahvil borçlanması ve elektronik fon transferi (EFT) gibi geleneksel hizmetlerinden nakit

artışı yaratarak faiz dışı gelirlerini arttırmaya yönelmişlerdir. Bankaların büyük bir kısmı faiz gelirlerini artırmak için bu iki yöntemi kullanmaktadırlar (DeYoung ve Rice, 2004: 49-50)

Tablo 3.2. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2006 ile 2011 yılları arasında gerçekleşen gelir ve gider rakamlarındaki değişimleri göstermektedir.

Tablo 3.2. Türk Bankalarının Gelir ve Giderleri

(Milyon TL)	2006	2007	2008	2009	2010	Mart 2011	Haziran 2011	Eylül 2011
Faiz Gelirleri	55.848	70.553	85.768	85.291	77.396	19.294	40.065	62.625
Faiz Giderleri	34.612	44.503	54.786	43.488	38.725	10.156	21.977	35.043
Net Faiz Geliri	21.237	26.049	30.982	41.803	38.671	9.138	18.088	27.582
Faiz Dışı Gelirler	14.670	16.025	17.422	19.214	23.704	6.615	13.455	20.327
Faiz Dışı Giderler	18.748	22.218	26.593	27.890	30.201	8.499	17.105	26.353
Net Faiz Dışı Gider (Gelir)	-4.079	-6.193	-9.170	-8.676	-6.497	-1.884	-3.651	-6.027

Kaynak: BDDK, 2011/23

Bankacılık sektöründe sermayesi fazla olan bankaların faiz marjları yüksek olmakta ve daha karlı bir şekilde faaliyet göstermektedirler. Kaynak olarak mevduata bağlı kalan veya faiz dışı gelirleri düşük olan bankaların ise karları diğer bankalara göre daha düşük olmaktadır. Bankaların sahip oldukları mevduatların maliyetinin yüksek olması ve çok şubeli bankacılığı gerektirmesi ise karlılığı olumsuz yönde etkilemektedir (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999: 379-408).

3.2.2. Aktif Karlılığı

Aktif kârlılık, ortalama aktif varlıkların her birimi üzerinden ne ölçüde kâr sağladığını ifade etmektedir. Bu yüzden bir bankanın etkinliğini belirleyen önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır (Petersen ve Schoeman, 2008: 1).

$$\text{Aktiflerden Sağlanan Getiri (ROA)} = \text{Net Kar} / \text{Toplam Aktifler}$$

Aktif karlılığı, genel olarak banka yönetiminin varlıklarını net gelire çevirmekte ne kadar başarılı olduğunu gösterir. Aktif karlılığı, bir bankanın karlılığını herhangi başka bir bankayla veya sektörün tamamıyla kıyaslarken kullanılan önemli bir göstergedir. Düşük bir aktif karlılığı borç vermede veya yatırımda muhafazakâr bir tutumu veya bankanın işletme giderlerinin yüksekliğini ifade edebilir (Rasiah, 2010: 75).

Tablo 3.3.'de Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2008 ile 2011 yılları arasındaki aktif karlılığı rakamları verilmiştir.

Tablo 3.3. Bankacılık Sektöründe Aktif Karlılık Oranları

BANKALAR	Aralık 2008	Aralık 2009	Aralık 2010	Aralık 2011
Kamu Bankaları	2,12	2,81	2,55	1,65
Özel Bankalar	1,96	2,59	2,60	1,80
Yabancı Bankalar	1,42	1,97	1,59	1,49
Katılım Bankaları	2,84	2,36	2,02	1,62
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,45	3,97	2,97	2,47
BANKACILIK SEKTÖRÜ	2,05	2,61	2,44	1,74

Kaynak: BDDK, 2011/1

Türkiye’de bankaların yüksek kâr ile çalışmaları nedeni ile bu oran genelde yüksek olmaktadır. Sektörün aktif karlılığı bir önceki yıla göre 0,7 puan düşerek %1,7’ye gerilemiştir. Bu dönemde, bütün banka gruplarının aktif karlılığı azalmıştır. Aralık 2011 itibarıyla en yüksek aktif karlılığı olan banka grubu %2,4 ile kalkınma ve yatırım bankalarıdır. En fazla aktif karlılığı azalışı 0,9 puanla kamu bankalarında gerçekleşmiştir. Aralık 2011 itibarıyla kamu bankaları, katılım bankaları ve yabancı bankalar sektör ortalamasının altında aktif karlılığı ile çalışmıştır.

3.2.3. Özkaynak Karlılığı

Özkaynak karlılığı, ortakların bankaya kaynak olarak vermiş oldukları fonların bir birimine düşen karlılığı ölçen orandır. Başka bir deyişle; özkaynak kârlılığı oranı, banka öz kaynaklarının ne kadar verimli kullanıldığını ifade eden orandır. Banka yönetiminin başarı derecesi karlılık durumunun analizinde önemli bir göstergedir. Bankaların kullanımına tahsis edilmiş olan bu fonların getirisinin ölçülmesi büyük önem arz etmektedir. Yönetimin başarısını ölçmek için kullanılan bu oranı şirkete ortak olan yatırımcılar, katılımlarının getirisini görmek için kullanırlar. Bu durumda mali rantabilite oranı olarak da anılan oranın yeterli olup olmadığının saptanması için öz kaynaklarının alternatif kullanım olanaklarının da

bilinmesi gerekir. Söz konusu oran, hisse sahipleri için bir gelir ölçütü olarak algılanabilir. Bu oranın artışı, finansal kaldıraç oranı büyümesi ile paralellik gösterir. Orandaki düşüş, bankanın kârlılık oranında bir düşüş olarak gösterilmektedir (Çolak ve Öçal, 1999: 52)

Özkaynak karlılığı, bankaların elde etmiş oldukları net kar rakamının sahip oldukları özsermayeye oranlanmasıyla hesaplanmaktadır.

$$\text{Özkaynaklardan Sağlanan Getiri (ROE)} = \text{Net Kar} / \text{Özsermaye}$$

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2008 ile 2011 yılları arasında gerçekleşen özkaynak karlılık rakamları Tablo 3.4.'de gösterilmektedir.

Tablo 3.4. Bankacılık Sektöründe Özsermaye Karlılık Oranları

BANKALAR	Aralık 2008	Aralık 2009	Aralık 2010	Aralık 2011
Kamu Bankaları	27,73	37,61	30,28	19,88
Özel Bankalar	19,30	23,72	21,65	15,95
Yabancı Bankalar	12,17	15,23	12,30	14,20
Katılım Bankaları	24,12	18,99	16,89	14,89
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9,97	8,91	6,57	6,07
BANKACILIK SEKTÖRÜ	18,74	22,92	19,95	15,35

Kaynak: BDDK, 2011/1

Sektörün özkaynak karlılığı önceki yıla göre, 4,6 puan azalarak Aralık 2011'de %15,35'e gerilemiştir. Bu dönemde, yabancı bankalar dışındaki banka gruplarının özkaynak karlılığı azalmıştır. Aralık 2011 itibarıyla en yüksek özkaynak karlılığı olan banka grubu, %19,88 ile kamu bankaları olmuştur. En fazla özkaynak azalışı 10,4 puanla kamu bankalarında gerçekleşmiştir. Aralık 2011 itibarıyla düşük kaldıraçla çalışan kalkınma ve yatırım bankalarının özkaynak karlılığı %6,07 ile en düşük seviyede gerçekleşmiştir. Özel bankalarla kamu bankalarının özkaynak karlılığı azalışı, sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN KARLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bankaların karlılığını etkileyen faktörlerin bulunmasına yönelik ulusal ve uluslararası alanda birçok çalışma yapılmaktadır. Farklı yılları kapsayan çalışmalarda farklı veri setleri ve farklı yöntemler kullanılmıştır. Araştırmalarda aynı sonuçlara ulaşıldığı gibi farklı sonuçlar da elde edilmiştir.

4.1. Uluslararası Alanda Yapılan Çalışmalar

Uluslararası alanda farklı ülkelerde ve farklı zamanlarda yapılan birçok çalışmayla bankaların karlılık oranları ve bu oranları etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Yapılan çalışmalarla karlılığa etki eden farklı bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirleriyle nasıl bir korelasyon içinde oldukları gözlenmiş ve bu etkileşimin bankaların karlılıklarına ne derece etki ettiği somut olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Smirlock (1985) yaptığı çalışmasında bankacılık sektöründe, yapı-davranış-performans modeli üzerinde durmuş ve pazardaki yoğunlaşmanın ve pazar payının banka karlılıkları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu araştırmıştır. Çalışma 1973-1978 yılları arasında yapılmış ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin yedi eyaletinde faaliyette bulunan 2.704 bankanın yıllık verileri ile yapılmıştır. Çalışmada banka karlılığı; özsermayenin, aktifin ve sermayenin getirisi olarak üç boyutta incelemiştir. Yapılan çalışmada; pazar payı, sektörün toplam mevduat miktarı ve bu miktarın 1973-1978 yılları arasındaki büyüme oranı, vadesiz mevduatın toplam mevduata oranı ve bankanın aktif büyüklüğü kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada kukla değişkenler olarak da bankanın bir holdinge bağlı olup olmadığı ve bulunduğu eyaletin yasaları çerçevesinde bankaların holding çatısı altında olmasına izin verilip verilmediği incelenmiştir.

Yapılan bu çalışmadan, pazar payının tüm karlılık oranları ile aynı yönde, yoğunlaşma oranının ise ters yönde ilişkili olduğu sonucu çıkarılmıştır. Ayrıca, pazarın büyüme oranının yükselmesi, vadesiz mevduatın artması ve bir holdinge bağlı olarak çalışmanın karlılığı arttırdığı, sektörün aktif büyüklüğünün ise sadece sermaye getirisini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Sonuç olarak çalışma,

geleneksel yapı-davranış-performans modeline karşı çıkmakta ve pazardaki yoğunlaşmanın bankalara monopol kazançlar getirmediğini ileri sürmektedir.

Miller ve Noulas (1997) tarafından yapılan çalışmada ABD’de, aktif büyüklüğü 1 milyar doların üzerinde olan 201 bankanın karlılıklarını etkileyen faktörler araştırılmıştır. 1984-1990 yılları arasındaki dönemin yıllık banka verileri kullanılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olarak aktif karlılığı alınmıştır. Aktif büyüklüğü, menkul değerlerin toplam varlıklara oranı, hazine bonolarının toplam menkul kıymetlere oranı, toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, konut kredilerinin toplam kredilere oranı, toplam mevduatın toplam varlıklara oranı, faiz dışı giderlerin toplam giderlere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam gelirlere oranı, maaş ve primlerin toplam personele oranı ve takipteki kredilerin kredilere oranı ise araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Veriler regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında aktif büyüklüğünün, takipteki kredilerin ve faiz dışı giderlerin banka karlılığı ile ters yönde; menkul kıymetler oranının, krediler oranının, faiz dışı gelirlerin, mevduat oranının, personel giderlerinin ve tüketici kredilerinin toplam kredilere oranının ise aynı yönde ilişkili olduğu savunulmuştur.

Saunders ve Schumacher (2000) Avrupa Birliği (AB) ve ABD’ndeki 614 bankanın 1988-1995 yılları arasındaki net faiz marjlarının belirleyicilerine yönelik araştırmada, Ho ve Saunders (1981) tarafından geliştirilen iki aşamalı yöntem uygulanmıştır. Tüm ülkelerde net faiz dışı giderlerin (faiz dışı gelirler - faiz dışı giderler / ortalama aktifler) net faiz marjı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Faiz getirisi olmayan aktiflerin toplam aktiflere oranı ile net faiz marjı arasındaki ilişki pozitif çıkmıştır. Bununla birlikte birçok ülkede öz kaynakların toplam aktiflere oranı arttıkça net faiz marjının da arttığı sonucu çıkarılmıştır.

Mamatzakis ve Remoundos (2003) Yunanistan’da faaliyette bulunan ticari bankaların, karlılıklarına olumsuz etki eden faktörlerin belirlenmesi için on yedi ticari bankayı 1989-2000 yılları arasındaki verileri kullanarak incelemiştir. Araştırmada hem yönetsel olduğu hem de dış ekonomik çevreye göre şekillendiği düşüncesiyle “Özsermaye Karlılığı” ve “Aktif Karlılığı” oranlarını bağımlı değişken olarak kullanmışlardır. Bankanın yönetime bağlı faktörlerinin ise iç faktörler olarak değerlendirildiği çalışmada aktif büyüklüğü, özsermayenin toplam aktiflere oranı, likit varlıkların toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı,

personel harcamalarının toplam giderlere oranı ve sahiplik yapısı bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Aynı şekilde karlılığa etki eden makro değişkenler olarak da para arzındaki büyüme oranı, faiz oranları, tüketici fiyat endeksi ve pazardaki yoğunlaşma oranı çalışmada öncü veriler olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, aktif karlılığı ile personel harcamaları, banka büyüklüğü ve sermaye yeterliliği oranları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Aynı şekilde öz sermaye karlılığı ile personel harcamaları, kredilerin toplam varlıklara oranı, banka büyüklüğü ve para arzındaki büyüme arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Personel harcamaları hem aktif karlılıkla hem de öz sermaye karlılığıyla ters yönde ilişkilidir. Banka büyüklüğü değişkeni ile toplam aktiflerin logaritması ve aktif karlılık oranı doğrusal bir ilişkiye sahipken aktifin logaritmik karesi banka büyüklüğü ile ters yönlü ilişkiye sahiptir. Bu durum ölçek ekonomisinin marjinal noktaya kadar geçerli olduğunu yansıtmaktadır. Banka büyüklüğünün bir noktadan sonra, bankanın aktif karlılığını olumsuz yönde etkilediği savunulmuştur. Sermaye yeterliliği, para arzındaki artış ve krediler oranı banka karlılığını olumlu yönde etkilemektedir. Sonuç olarak yapılan bu çalışma ile Yunan bankalarının karlılıklarının, yönetsel kararlarla yüksek bir korelasyon içerisinde olduğu tespiti yapılmıştır.

Jiang, Tang, Law ve Sze (2003), Hong Kong için yapılan çalışmalarında 14 bankanın 1992-2002 yılları arasındaki verilerini ve makro değişkenleri kullanarak, vergi öncesi kârın aktiflere oranını hangi değişkenlerin belirlediğini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda karşılıkların toplam kredilere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam gelirler içindeki payı, vergi giderlerinin vergi öncesi toplam gelirlere oranı anlamlı bulunmuştur. Operasyonel anlamda verimli çalışan, gelirlerini çeşitlendiren bankaların kârlılıklarını artırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Makro değişkenler arasında enflasyon, reel faiz oranı ve büyüme oranı ile kârlılık arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Ayrıca yerli bankaların kârlılık performanslarının daha düşük olduğu sonucuna da varılmıştır.

Chirwa'nın (2003) 1970-1994 yılları arasında yaptığı Malawi'de faaliyet gösteren iki ticari bankanın karlılıkları ile pazar yapısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmasında veriler yıllık olarak izlenmiştir. Bankaların karlılığını ölçmek için özsermaye getirisi, aktif getirisi ve sermaye getirisi bağımlı değişkenler olarak kullanılmıştır. Geleneksel yapı- davranış-performans ilişkisini ölçmek için kullanmış olduğu bağımsız değişkenler ise yoğunlaşma oranı, özsermayenin toplam aktiflere

oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, iki bankanın toplam aktif büyüklüğü, vadesiz mevduatın toplam mevduata oranı, toplam mevduat büyüklüğü ve bu büyüklüğün yıllar bazında büyüme oranıdır. Değişkenler eşbütünleşme tekniği ile analiz edilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında yoğunlaşma, kredi oranı ve vadesiz mevduatın karlılık ile aynı yönde ilişkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Banka büyüklüğü ise, her üç bağımlı değişkenle ters orantılıdır. Ayrıca karlılık ve sektör yapısının birbirleri ile ilişkili olduğu sonucu da çıkarılmıştır.

Jeon ve Miller (2004) Asya finansal krizinin etkilerinden hemen öncesini ve sonrasını kapsayan dönemde Kore bankalarının performanslarının hangi değişkenler tarafından etkilendiğini araştırmışlardır. 1991-1999 yılları arasını kapsayan ve toplam 16 yerli ve yabancı bankanın incelendiği çalışmada bilanço ve gelir tablosu verileri yıllık olarak incelenmiştir. Bankaların performans göstergeleri olarak özsermaye ve aktif karlılıkları bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, menkul kıymetlerin varlıklara oranı, mevduatın varlıklara oranı, özsermayenin varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin faiz gelirlerine oranı, faiz dışı giderlerin faiz giderlerine oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, şube ve personel sayısı, toplam varlıklar, vadeli mevduatın toplam mevduata oranı, döviz mevduatının toplam mevduata oranı, döviz cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı, yerli para cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı, konut kredilerinin, ticari kredilerin ve tüketici kredilerinin toplam kredilere oranı çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca işsizlik oranı, GSMH büyüme oranı, yerli para biriminin değer kaybetme oranı, bütçe fazlasının GSMH'ya oranı ve son olarak da enflasyon oranı makro ekonomik değişkenler olarak analizlerine dâhil edilmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde, sabit etkiler yöntemi ile panel veri analizi uygulanmıştır.

Sonuçlara bakıldığında, özsermayenin toplam aktiflere oranının, personel sayısının ve faiz dışı gelirlerin, hem özsermaye hem de aktif karlılığı ile aynı yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Faiz dışı giderlerin ve kredi karşılıklarının ise, hem özsermaye hem de aktif karlılığı ile ters yönde etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Chantapong (2005) Asya krizi sonrası Tayland'da bulunan yerli ve yabancı 23 ticari bankayı kapsayan çalışmada karlılığın krizden nasıl etkilendiğini araştırmıştır. Çalışmada bankaların 1995-2000 arası verileri yıllık olarak alınmıştır. 23 ticari banka, yerli bankalar (kamu ve özel), %50 den fazlası yabancı sahipliğinde

olan bankalar ve yabancı bankalar olarak üç ayrı grupta incelenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde, bankalara özgü değişkenler, genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile regresyon analizine tabi tutulmuştur. Aktif karlılığı bağımlı değişken olarak alınmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, takipteki kredilerin toplam varlıklara oranı, genel yönetim giderleri, kredilerin toplam varlıklara oranı seçilmiştir. Ayrıca, kriz ve sahiplik yapısı için eklenen kukla değişkenler de analizde yer almaktadır.

Sonuçlara bakıldığında aktif karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı ilişkiye sahip tek değişken faiz dışı gelirler olmuştur. Aktif karlılığı ile ters yönde ve anlamlı ilişkiye sahip tek değişken ise takipteki krediler oranıdır. Diğer taraftan yabancı bankaların aktif karlılığının yerli bankalara göre daha yüksek orana sahip olduğu ve krizden sonra uygulanan finansal yapılandırma programının, yerli bankalar üzerinde olumlu etkileri olduğu ileri sürülmüştür.

Bodla ve Verma (2006) Hindistan'da faaliyette bulunan 27 kamu bankasının 1991-2004 yılları arasındaki karlılıklarını etkileyen faktörler üzerine bir çalışma yapmışlardır. Araştırmaya ait veriler çok değişkenli regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Banka karlılık ölçütü olarak, net kar kullanılmıştır. Analizin bağımsız değişkenleri olarak fiyat farkı (spread), faiz dışı gelir, verilen kredilerin mevduata oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, ayrılan karşılıklar, faaliyet giderleri, personel başına düşen gelir miktarı ve personel başına düşen kar oranları belirlenmiştir. Çalışmada banka karlılığını etkileyen değişkenler yıl bazında incelendiği için bağımsız değişkenlerin net kar ile ilişkileri bazı yıllar anlamlı sonuç vermekteyken bazı yıllar da ise istatistiksel olarak anlamsızlaşmaktadır. Fakat genel olarak faiz dışı gelirler, fiyat farkı, sabit maliyetler ve ayrılan karşılıkların yapılan analizi açıklama gücü yüksektir. Faiz dışı gelirler oranının ilk dokuz yılda fiyat farkının ise toplam on bir yılda net kar ile doğru orantılı olarak hareket ettiği görülmüştür. Bu durumun tersi olarak, sabit maliyetlerin dokuz ayrı yılda, ayrılan karşılıkların ise, yedi farklı yılda net kar ile ters yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu oranların ardından en yüksek açıklayıcılığa sahip ve 5 yıllık süre boyunca net karı olumsuz etkileyen oran ise takipteki kredilerin toplam kredilere oranıdır.

Sonuç olarak, Hindistan bankalarının yöneticilerinin takipteki kredilere, sabit maliyetlere ve ayrılan karşılıklara dikkat edip maliyetleri düşürmek şartıyla karlılıklarını arttırabilme ihtimallerinin çok yüksek olduğu ileri sürülmüştür.

Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008) Yunanistan’da faaliyet gösteren 21 ticari bankanın 1985-2001 yılları arasında karlılıkları ile makroekonomik, sektörel ve bankaya özgü faktörler arasında nasıl bir ilişki olduğunu araştırmışlardır. Bu çalışmada bağımlı değişken olarak aktif ve özsermaye karlılıkları kullanılmıştır. Bu karlılık oranlarını etkileyen bağımsız değişkenler olarak özsermayenin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, büyüklük, faaliyet giderleri, personel verimliliği (satışlar/personel sayısı) ve yoğunlaşma oranı alınmıştır. Enflasyon oranı ve ekonominin döngüsel yapısı ise çalışmanın makro ekonomik faktörlerini oluşturmaktadır. Veriler panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında özsermaye oranı, personel verimliliği, enflasyon ve ekonomik döngü banka karlılıkları ile aynı yönde ve güçlü bir ilişkiye sahiptir. Kredi riski, faaliyet giderleri ve yoğunlaşma oranı arttıkça, banka karlılıklarının düştüğü görülmüştür. Büyüklük ve sahiplik yapısı ise banka karlılıklarını açıklamakta istatistiksel olarak yetersiz görülmüştür. Sonuç olarak bu çalışma, banka karlılıklarının makroekonomik ve bağımsız değişkenler ile şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Kalluru ve Bhat (2008) Hindistan’da yaptıkları çalışmada, 1992-2006 yılları arasında 87 ticari bankanın karlılıklarını çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılarak panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Bağımlı değişken olarak aktif karlılığının ve sermaye getirisinin seçildiği çalışmada bu değişkenlerin hem makro ekonomik değişkenlerden hem de sektörün yapısal değişkenlerinden etkilendiği ortaya konulmuştur. Çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak mali etkinlik, ödenmiş sermayenin varlıklara oranı, ücret ve komisyon gelirlerinin toplam varlıklara oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ve genel giderlerin toplam varlıklara oranı seçilmiştir. Sektörün büyüklüğü, piyasa kapitalizasyonu ve bankanın sahiplik yapısı ise sektörün yapısına bağlı değişkenleri temsil etmiştir. Çalışmada makro ekonomik değişken olarak ekonominin yıllık büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranları alınmıştır.

Çalışmanın bağımsız değişkenleri banka grup bazında da incelenmiştir. Bu bağlamda bankalar kamu bankaları, özel bankalar ve yabancı bankalar olarak 3 gruba ayrılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında bankaların özel bankalar ile yabancı bankaların aktif karlılığı, sermaye oranı ve kredi oranı ile aynı yönde ilişkilidir. Ücret ve komisyon gelirleri ve genel giderler ise hem aktif karlılık hem de

sermaye getirisi ile aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Sektörün yapısal değişkenlerine bakıldığında, rekabetin artmasının tüm banka gruplarının karlılıklarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Bir başka değişken olan yabancı sahipliği ise banka karlılıklarına olumlu yönde etki etmektedir. Makro ekonomik değişkenler incelendiğinde enflasyonun karlılık oranları üzerinde ters yönde etkiye sahip olduğu ileri sürülmüş, faiz oranlarının ve büyümenin ise sadece kamu bankalarının karlılıklarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu çalışmada ayrıca, banka karlılıklarının siyasi parti yönetimleri ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği konusunda da analizler yapılmış ve sonuçlarda hükümette bulunan siyasi partinin özel bankaların karlılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Aburime (2008) Nijerya'da 2000-2004 yılları arasında faaliyette bulunan 33 banka üzerinde yaptığı araştırmada bankaların aktif karlılığını belirleyen işletmeye özgü faktörleri araştırmıştır. Özsermaye miktarı, mevduat miktarı, kredi portföyü, çalışan verimliliği, enformasyon teknolojilerine yaptığı yatırım, risk düzeyi, banka büyüklüğü, sahiplik yapısı ve yapısal ilişkileri banka karlılıklarını etkileyen değişkenler olarak incelemiştir. Bu değişkenler, bankaların yıllık verileri ile panel veri regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında özsermaye miktarının, kredi portföyünün ve bankanın yüksek paya sahip özsermaye sahiplerinin az sayıda olmasının, karlılığı etkileyen en önemli faktörler olduğu sonucuna varılmıştır. Özsermaye miktarı, yalnızca ayrılan sermaye yedeklerinin toplam varlığa oranı ile anlamlı ve ters yönde ilişkilidir. Ayrıca donuk krediler de, karlılığı azaltıcı etkiye sahiptir. Banka özsermayesine sahip olan hissedarların sayısının azlığı ise, karlılığı arttırmaktadır. Ayrıca mevduat miktarının, çalışan verimliliğinin, enformasyon teknolojilerinin ve banka sahiplik yapısının, Nijerya bankalarının karlılığı üzerinde hiçbir etkisi olmadığı ileri sürülmüştür.

Sufian ve Chong (2008) Filipinler'de 1990-2005 yılları arasında faaliyette bulunan ticari bankaların karlılıklarını belirleyen faktörleri bulmaya çalışmışlardır. Yapılan bu araştırmada bankaların verileri yıllık olarak analiz edilmiş analiz yöntemi olarak ise çok değişkenli doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışmada finansal kaldıracın etkisinden arındırılmış olduğu için bağımlı değişken olarak aktif karlılığı alınmıştır. Aktif karlılığını belirleyen değişkenler olarak ise bankanın toplam varlıklarının logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, genel yönetim giderlerinin toplam varlıklara oranı ve özsermayenin toplam varlıklara oranı alınmıştır. GSMH'nin logaritması, para

arzındaki büyüme oranı, yıllık enflasyon oranı ve pazar kapitalizasyonu oranları ise makro ekonomik verileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında büyüklüğün, takipteki kredilerin, genel yönetim giderlerinin ve enflasyonun karlılık ile ters yönde ilişkili olduğu, faiz dışı gelirlerin ve özsermaye oranının ise banka karlılığı ile aynı yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bankaya özgü değişkenlerin tümünün karlılıkları açıklayıcılığının yüksek olduğu enflasyon haricindeki dış etmenlerin ise banka karlılıklarını belirlemede istatistiksel olarak yeterli olmadıkları ileri sürülmüştür.

Tregenna'nın (2009) 1994-2005 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yoğunlaşmanın, pazar payının, banka büyüklüğünün ve yönetsel etkinliğin banka performansı üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmada toplam 644 ticari bankanın verileri üç aylık dönemlerle ve panel tahminleme tekniklerinden biri olan genelleştirilmiş momentler yöntemi ile analiz edilmiştir. Bankaların karlılık göstergesi olarak özsermaye ve aktif karlılık tercih edilmiştir. Pazardaki yoğunlaşma endeksi, pazar payı (net kar), banka büyüklüğü (toplam varlıkların logaritması ve logaritmik karesi), yönetsel yetersizlik (toplam diğer giderlerin net kara oranı) oranları ise araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır.

Analiz sonuçları incelendiğinde yoğunlaşmanın, pazar payının ve büyüklüğün her iki karlılık göstergesi ile de aynı yönde güçlü bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan yönetsel etkinsizliği temsil eden giderler ise hem özsermaye hem de aktif karlılığı ile ters yönde ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak bankaların yönetsel etkinlik sonucu değil, finansal yapı sonucu kar ettikleri savunulmuştur.

Vong ve Chan (2009) serbest ticaret bölgesi olan Macao' da 1993-2007 yılları arasında bankacılık sektörünün hem aktif büyüklüğü, hem de verilen krediler açısından %75'ine sahip olan 5 bankanın mikro ve makro değişkenlerinin, karlılıkları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu incelemiştir. Banka verileri yıllık olarak ele alınmıştır. Bir banka yönetiminin başarısı, bankanın reel yatırımlarından elde ettiği kar ile doğrudan bağlantılı düşüncesiyle bağımlı değişken olarak aktif karlılığı analize tabi tutulmuştur. Araştırmada banka karlılığını etkileyen mikro değişkenler olarak özsermayenin toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam aktiflere oranı, mevduatın toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, bankanın pazar payı ve vergi oranları

kullanılmıştır. Aynı şekilde makro değişkenler olarak da, ekonomik büyüme, reel faiz oranı ve enflasyon oranı araştırmaya dâhil edilmiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre sadece sermaye oranı ve enflasyonun banka karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı ilişkili olduğu, kredi oranı ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranının ise karlılıkları ters yönde etkilediği ileri sürülmüştür.

Sufian (2009) Malezya’da 2000-2004 yılları arasında 23 yerli ve yabancı ticari bankanın aktif karlılıklarını incelemiştir. Araştırmada karlılığı belirleyen bağımsız değişkenleri iki grupta toplamıştır. Banka yönetiminin kontrolünde olan birinci grupta kredilerin toplam varlıklara oranı, toplam varlıkların logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, faiz dışı giderlerin toplam varlıklara oranı, genel yönetim giderlerinin toplam varlıklara oranı ve özsermayenin toplam varlıklara oranı bulunmaktadır. İkinci grupta ise ekonomik koşulları da kapsayan GSMH’nin logaritması ve enflasyon oranları gibi makro ekonomik faktörler yer almaktadır.

Bankaların değişkenleri, panel veri analizi sabit etkiler modeli ile incelenmiştir. Analiz sonucunda kredilerin, takipteki kredilerin ve GSMH’nin logaritmasının bankaların aktif karlılığını olumsuz yönde etkilediği, faiz dışı gelirlerin, genel yönetim giderlerinin, sermaye oranının ve enflasyon oranının ise bankaların karlılığını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Sufian ve Habibullah (2009) 1997-2004 yılları arasında Bangladeş’deki 36 ticaret bankasının karlılıklarını belirleyen faktörleri araştırdığı çalışmada bankaların yıllık verileri ile çalışmıştır. Çalışmada banka karlılığını temsilen aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marj’ını kullanmıştır. Bu karlılık oranlarına etki eden faktörleri ise kredilerin varlıklara oranı, toplam varlıkların logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, faiz dışı giderlerin toplam varlıklara oranı, özsermayenin toplam varlıklara oranı, GSMH’nin logaritması ve yıllık enflasyon oranı olarak belirlemiştir. Değişkenler panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre kredi oranı ile banka karlılığı aynı yönde hareket etmektedir. Büyüklüğün ise özsermaye karlılığı ile ters yönde net faiz marjı ile aynı yönde ilişkili olduğu ileri sürülmüştür. Takipteki krediler oranı, hem özsermaye hem de aktif karlılık ile aynı yönde ilişkilidir. Faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranına bakıldığında, hem özsermaye karlılığını hem de aktif karlılığını ters yönde etkilediği

ortaya çıkmıştır. Faiz dışı giderlerin toplam varlıklara oranı ile enflasyon ise sadece net faiz marjını ters yönde etkilemektedir. Son olarak sermaye oranının net faiz marjını aynı yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan GSMH değişkeni ile hiçbir karlılık oranı arasında ilişki bulunamamıştır.

Sufian (2009) Çin’de kamu ve özel ticari bankalar üzerinde 2000-2007 yılları arasında yapmış olduğu çalışmada, banka karlılıklarını hangi faktörlerin etkilediğini araştırmıştır. Toplam 16 bankanın verileri, yıllık olarak incelenmiştir. Bağımlı değişken olarak aktif karlılık alınmıştır. Aktif karlılığı belirleyen bağımsız değişkenler olarak da kredilerin varlıklara oranı, toplam varlıkların logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, genel yönetim giderlerinin toplam varlıklara oranı, toplam mevduatın logaritması (şubeleşme oranı için), özsermayenin toplam varlıklara oranı, GSMH’nin logaritması ve enflasyon oranı ele alınmıştır. Çalışmada bu değişkenler ile banka karlılığı arasındaki ilişkiyi ölçmek için, çok değişkenli doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında krediler oranının, genel yönetim giderlerinin ve şubeleşme oranının banka karlılığı ile ters yönde ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Büyüklük, kredi karşılıkları oranı ve özsermaye yeterliliği ise karlılık ile aynı yönde hareket etmiştir. Makro ekonomik değişkenlere bakıldığında, hem enflasyon oranı hem de GSMH’deki artış Çin’de faaliyet gösteren bankaların karlılıklarını arttırmaktadır.

Uluslararası alanda yapılan tüm çalışmaların özet bilgileri Tablo 4.1.’de verilmektedir.

Tablo 4.1. Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Uluslararası Çalışmalar

YAZARLAR	ARAŞTIRILAN ÜLKELER VE YILLAR	BAĞIMLI DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Smirlock (1985)	ABD, 1973-1978	Özsermaye Karlılığı, Aktif Karlılığı, Sermayenin Getirisi	Doğrusal Regresyon Analizi	Pazar payının yüksek olması tüm karlılık oranları ile doğru, yoğunlaşma oranı ise ters orantılıdır. Sektör mevduat miktarının artışı, vadesiz mevduat oranının artışı ve holdinge bağlı olarak çalışmak karlılığı artırırken, sektörün aktif büyüklüğü ise sadece sermayenin getirisini olumlu yönde etkilemektedir.
Miller ve Noulas (1997)	ABD, 1984-1990	Aktif Karlılığı	En Küçük Kareler Yöntemi	Büyükölçüm, zorunlu karşılıklar ve faiz dışı giderler aktif karlılık ile ters yönde; menkul kıymetler, krediler, faiz dışı gelirleri mevduat, personel giderleri karlılık ile aynı yönde ilişkilidir.
Saunders ve Schumacher (2000)	AB ve ABD, 1988-1995	Net faiz Marjı	Panel Veri Analizi	Net faiz dışı gider, duran varlıklar, özkaynak ve faiz oranı ile net faiz marjı arasında pozitif ilişki vardır.
Mamatzakis - Remoundos (2003)	Yunanistan, 1989-2000	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Kredi oranı, para arzı ve sermaye yeterliliği, karlılık oranları ile doğru; personel giderleri, banka büyüklüğü karlılık oranları ile ters yönde ilişkilidir.
Jiang, Tang, Law ve Size (2003)	Hong Kong 1992-2002	Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Karşılık gideri, faiz dışı gider, faiz dışı gelir, vergi oranı, enflasyon, büyüme oranı ve reel faiz oranı aktif karlılığı olumlu etkilemektedir.
Chirwa (2003)	Malawi, 1970-1994	Özsermaye Karlılığı, Aktif Karlılığı ve Sermayenin Getirisi	Zaman Serisi Analizi	Yoğunlaşma, kredi ve vadesiz mevduat oranı karlılık oranları ile aynı yönde; büyüklük ise her üç ölçütle ters yönde ilişkilidir.
Jeon ve Miller (2004)	Güney Kore, 1991-1999	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Sermaye yeterliliği, personel sayısı, menkul kıymetler oranı, faiz dışı gelirler, yerel para Won'un değer kazanması, enflasyon artışı ve bütçe fazlası her iki karlılık oranı ile aynı yönde; faiz dışı giderler, GSMH'da artış ve zorunlu karşılıklar ise ters ilişkilidir.

Tablo 4.1. Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Uluslararası Çalışmalar “(Devamı)”

YAZARLAR	ARAŞTIRILAN ÜLKELER VE YILLAR	BAĞIMLI DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Chantapong (2005)	Tayland, 1995-2000	Aktif Karlılığı, Net Faiz Marjı	Genelleş. En Küçük Kareler Yöntemi	Faiz dışı gelirler aktif karlılığı artırırken, zorunlu karşılıklar ise azaltmaktadır.
Bodla ve Verma (2006)	Hindistan, 1991-2004	Net Kar	Çok Değiş. Regresyon Analizi	Faiz dışı gelirler net kar ile aynı yönde ilişkiliyken; genel giderler ve zorunlu karşılıklar ise karlılık ile ters orantılıdır.
Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008)	Yunanistan, 1985-2001	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı		Sermaye yeterliliği, personel verimliliği ve enflasyon banka karlılıkları ile doğru; zorunlu kredi karşılıkları, faaliyet giderleri ve yoğunlaşma oranı ise ters orantılıdır.
Kalluru ve Bhat (2008)	Hindistan, 1992-2006	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Genelleş. En küçük Kareler Yöntemi	Özsermaye ve kredi oranı aktif karlılık ile, ücret ve komisyon gelirleri ve genel giderler ise her iki karlılık oranı ile doğru orantılıdır. Enflasyon oranları, faiz oranları ve büyüme ise karlılık oranları ile ters orantılıdır.
Aburime (2008)	Nijerya, 2000-2004	Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Sermaye miktarı ve kredi portföyü karlılığı olumlu etkilemekte; donuk kredilerin artması ile de karlılık olumsuz etkilenmektedir.
Sufian ve Chong (2008)	Filipinler, 1990-2005	Aktif Karlılığı	Çok Değ. Doğrusal Regresyon Analizi	Faiz dışı gelirler ve sermaye yeterlilik oranı, karlılık ile doğru; enflasyon, büyüklük zorunlu karşılıklar ve genel yönetim giderleri ise karlılık ile ters orantılıdır.
Tregenna (2009)	ABD, 1994-2005	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi, En Küçük Kareler Yöntemi	Yoğunlaşma, pazar payı ve büyüklük her iki karlılık oranını olumlu; yönetsel etkinlik ise olumsuz etki etmektedir.
Vong ve Chan (2009)	Macao, 1993-2007	Aktif Karlılık	Panel Veri Analizi	Sermaye yeterliliği, enflasyon oranı karlılığı arttırmaktadır. Krediler ve zorunlu karşılıklar ise azaltmaktadır.
Sufian (2009)	Malezya, 2000-2004	Aktif Karlılık	Panel Veri Analizi	Kredi oranı, zorunlu karşılık oranı, GSMH artışı, karlılık oranlarını olumsuz etkilerken; faiz dışı gelirler, faiz dışı giderler, sermaye yeterlilik oranı ve enflasyon oranı karlılığı olumlu etkilemektedir.

Tablo 4.1. Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Uluslararası Çalışmalar “(Devamı)”

YAZARLAR	ARAŞTIRILAN ÜLKELER VE YILLAR	BAĞIMLI DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Sufian ve Habibullah (2009)	Bangladeş, 1997-2004	Aktif karlılık, Özsermaye Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Panel Veri Analizi	Büyükölçüm ve faiz dışı gelirler özsermaye karlılığı ile ters, zorunlu karşılıklar hem özsermaye hem de aktif oranı doğru orantılıdır. Faiz dışı giderler ile enflasyon net faiz marjı ile ters orantılı, sermaye yeterliliği ise net faiz marjı ile doğru orantılıdır.
Sufian (2009)	Çin, 2000-2007	Aktif Karlılık	Çok Değ. Doğrusal Regresyon Analizi	Kredi oranı, genel giderler ve mevduat karlılık ile ters; büyüklük, zorunlu karşılıklar ve sermaye yeterlilik oranı, enflasyon ve GSMH artışı ise karlılık ile doğru orantılıdır.

4.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Özkul (2001) Türk bankacılık sektöründe 1990-1999 yılları arasında faaliyette bulunan yerli ve yabancı mevduat bankalarının karlılıklarını belirleyen faktörleri bulmak için yaptığı çalışmada yapı davranış-performans modelini kullanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde uygulamasına tüm mevduat bankaları dâhil edilmiş ikinci bölümde ise sadece yerli ve yabancı özel mevduat bankaları ile çalışılmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları uygulamanın iki bölümünde de yer almamıştır. Yapılan çalışmada, banka karlılığının bağımlı değişkeni olarak, aktif karlılık baz alınmıştır. Aktif karlılığı açıklayan bağımsız değişkenler olarak en büyük beş bankanın yoğunlaşma oranı (aktifler üzerinden), kredilerin toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam mevduata oranı, özsermayenin toplam aktiflere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam aktiflere oranı, likidite oranı, devlet iç borçlanma senetlerinin toplam aktiflere oranı ve bankanın toplam aktiflere oranı kullanılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında takipteki krediler ve faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranının banka karlılıklarını olumsuz yönde etkilediği, özsermayenin toplam aktiflere oranının ise karlılığı olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca Türkiye’de karlılık ve piyasa yoğunluğu arasında aynı yönde ilişki tespit edilmiştir.

Kaya (2002) Türkiye’de 1997-2000 yılları arasında faaliyette bulunan 44 adet kamu bankası ve özel bankanın karlılığını etkileyen değişkenleri incelenmiştir. Çalışmada bankalara ait veriler üçer aylık dönemler halinde alınmış ve panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analizde kullanılan ve banka karlılığını temsil eden bağımlı değişkenler net faiz marjı, özsermaye karlılığı ve aktif karlılığıdır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri ise mikro değişkenler ve makro değişkenler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Mikro değişkenler sermaye oranı, likidite oranı, menkul değerler oranı, tahsili gecikmiş alacaklar oranı, personel harcamaları, faiz dışı giderler oranı, krediler oranı, mevduat oranı, bankanın piyasa payı, yabancı para açık pozisyon oranı ve sahiplik yapısı olarak gruplanmıştır. Çalışmanın makro değişkenleri ise ortalama yıllık enflasyon oranı, dönemsel bütçe açığının GSMH’ya oranı, ortalama yıllık büyüme oranı ve reel faiz oranıdır.

Sonuçlar incelendiğinde sermaye oranıyla net faiz marjı ve aktif karlılığı aynı yönde, özsermaye karlılığı ile ise ters yönde ilişkilidir. Menkul değerler oranının ise, sadece özsermaye karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Bankaların likidite oranları, her üç karlılık göstergesiyle de anlamlı ve olumlu ilişkiye sahipken, toplam mevduat oranı üçüyle de ters yönlü ilişkiye sahiptir. Personel harcamaları, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı ile ters, net faiz marjı ile aynı yönde ilişkilidir. Bankaların kredi portföylerinin toplam varlıklara oranı ile her üç bağımlı değişken arasında olumlu bir ilişki vardır. Bankaların tahsili geçmiş alacaklar oranı, sadece aktif karlılığı ile anlamlı ve ters yönde ilişkiliyken, yabancı para net açık pozisyonları ise yalnızca özsermaye karlılığı ile anlamlı ve aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Yapılan analizde bankanın piyasa payı arttıkça, net faiz marjının ve özsermaye karlılıklarının yükseldiği gözlemlenmiştir. Bankaların kamu sahipliğinde olmalarının sadece özsermaye karlılığına olumlu yönde etkisi olmuştur. Son olarak makro değişkenlerin analizi sonuçlarına bakıldığında enflasyonun ve dönemsel bütçe açığının artması ile bankaların karlılıklarını da artırdıkları görülmektedir.

Kaya ve Doğan (2005), 2002-2004 yılları arasında bankacılık sisteminin dezenflasyon sürecindeki etkinliğini veri zarflama analizi kullanarak incelemişlerdir. Bu süreçte bankacılık sektörünün etkinliğinde olumlu bir seyir gözlemlendiği tespit edilmiştir. Makroekonomik ortamdaki olumlu gelişmelere ve faiz oranlarında yaşanan hızlı gerilemeye bağlı olarak bankaların aracılık işlevini daha etkili bir şekilde yerine getirdikleri ve sektörde artan rekabetin, etkinlik derecelerinin

yükselmesinde etkili olduğu saptanmıştır. Çalışmada elde edilen diğer bir bulgu ise, büyük ölçekli bankaların diğer ölçekteki bankalara göre daha etkin çalıştığı ve ölçek büyüklüğü arttıkça etkinliğin de arttığıdır.

Dinç (2006), Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılıklarında etkili olan makroekonomik faktörleri araştırmıştır. Araştırmada mevduat bankalarının 2002-2004 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Uygulamada kullanılan veriler üç aylık dönemler halinde düzenlenmiştir. Banka karlılıkları olarak özsermaye ve aktif karlılığı seçilmiştir. Enflasyon, faiz oranı, döviz kuru, GSMH, iç borç, dış borç ve sanayi üretim endeksi ise makro ekonomik değişkenler olarak belirlenmiştir. Araştırmanın uygulama bölümünde en küçük kareler yöntemi kullanılarak çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Sonuçlara bakıldığında makro ekonomik faktörlerin, Türkiye’de faaliyette bulunan kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarının aktif karlılıklarını %60 oranında, özsermaye karlılıklarını ise %85 oranında açıklayabildikleri görülmektedir. Bankaların aktif karlılıkları ile enflasyon, sanayi üretim endeksi, iç borç, faiz oranı değişkenleri arasında aynı yönde dış borç, döviz kuru ve GSMH arasında ise ters yönlü olduğu görülmektedir. Ayrıca özsermaye karlılığıyla dış borç arasında ters yönlü etkileşim olmasına rağmen en önemli açıklayıcı konumundadır. Özsermaye karlılığına etki eden diğer faktörlere bakıldığında GSMH ve döviz kuru ters yönde, iç borç, enflasyon faiz oranı ve sanayi üretiminin ise özsermaye karlılığıyla aynı yönde etkileşim göstermektedir.

Tunay ve Silpagar (2006a) yapmış oldukları çalışmada Türk bankacılık sisteminde karlılığı etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Türk bankacılık sektöründe yer alan ticari bankalar ölçeklerine göre gruplara ayrılmış ve belirlenen grupların performans modellerine göre regresyon tahminleri yapılmıştır. Banka karlılığının göstergesi olarak aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı seçilerek bu göstergeleri etkileyen faktörler tahmin edilmeye çalışılmıştır. Modeldeki temel değişkenler; bankaların kontrol edebildikleri bankacılığa özgü değişkenler, bankaların kontrol edemedikleri makro ekonomik değişkenler ve yerleşik finansal sistemin özelliklerini karakterize eden ve yine bankalar tarafından kontrol edilemeyen finansal yapı değişkenleri olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır.

Sonuç olarak ticari bankaların, her üç performans ölçütüne göre karlılıklarını etkileyen unsurların krediler oranı, büyüklük, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası

kapitalizasyon değerine oranı, hisse senedi kapitalizasyon değerinin milli gelire oranı ve toplam aktiflerin milli gelire oranı olduğu görülmüştür.

Yine Tunay ve Silpagar (2006b) tarafından yapılan çalışmada, yukarıdaki çalışmada sözü edilen ikili ve üçlü banka grupları temel alınarak ve panel veri yöntemiyle Türk bankalarının karlılık performansları tahmin edilmeye çalışılmıştır. Panel veri analizlerinde, ulusal ve uluslararası benzer birçok çalışmada da kullanılan sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modelleri birlikte kullanılarak iki boyutlu analizler yapılmıştır. Panel veri analiz sonuçları, bir önceki çalışmada kullanılan geleneksel en küçük kareler yöntemi regresyon sonuçlarıyla büyük oranda tutarlılık göstermiştir.

Çalışmanın sonuçları incelendiğinde Merkez Bankası gecelik faiz oranları, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, büyüklük ve özsermayenin toplam aktiflere oranının aktif karlılığı ile aynı yönde reel milli gelir ve toplam aktifler/milli gelir oranlarının ise ters yönde etkilendiği görülmüştür. Net faiz marjını ise sadece bankaların büyüklüğü olumlu yönde etkilerken krediler, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, enflasyon ve reel milli gelir (GSMH/TEFE) oranları ise olumsuz yönde etkilemişlerdir.

Atasoy (2007), Türkiye’de 1990-2005 yılları arasında faaliyette bulunan 26 bankanın panel veri setini kullanarak Türk bankacılık sektörünün gelir-gider analizini ve kârlılık performansının belirleyicilerini araştırmıştır. Araştırmada, öz kaynak değişkeni ile aktif kârlılığı ve net faiz geliri arasında %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, sermaye yeterliliği güçlü olan bankaların sermaye maliyetlerinin düşük olduğunu ve düşük maliyetlerin kârlılık performansını olumlu etkilediğini göstermektedir. Duran aktif değişkeni ile aktif kârlılığı ve net faiz geliri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Takipteki alacaklar için ayrılan özel karşılık giderleri ile net faiz geliri arasında pozitif, aktif kârlılığı ile negatif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı arttıkça banka kârlılıkları olumsuz etkilendiği sonucu ortaya koyulmuştur. Mevduatların toplam aktiflere oranı ile aktif kârlılığı arasında, krediler ve aktif büyüklük ile aktif kârlılığı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu çalışmada, makro ekonomik değişkenlerden enflasyon oranı ile net faiz geliri arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Enflasyon arttıkça, bankaların faiz gelirlerinin faiz giderlerinden daha fazla arttığı görülmüştür. Yüksek enflasyon, faiz marjlarını artırarak aracılık maliyetinin yükselmesine yol açmaktadır. Enflasyon ile aktif kârlılığı arasında ise, sadece bankacılığa özgü ile makro ekonomiye ilişkin

değişkenlerin yer aldığı regresyonda anlamlı pozitif ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir makro ekonomik değişken olan büyüme ile net faiz geliri arasında negatif ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak Türkiye’de büyüme oranlarının yüksek olduğu dönemlerde, bankaların net faiz marjlarının daraldığı sonucu çıkarılmıştır. Ayrıca bankacılık sektöründe yoğunlaşma arttıkça ve bankacılık sektörünün milli gelir içindeki payı büyüdükçe bankaların aktif kârlılığı azalmaktadır. Bankacılık sektörünün aktiflerinin GSMH içindeki payının artmasının fon talebinin yoğun olduğunu gösterdiği, bu durumun ise bankaların kendileri arasındaki rekabetin artmasına ve kârlılık performanslarının olumsuz etkilenmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Şerbetli (2008) 2000-2006 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların karlılıkları ve makro ekonomik verileri arasındaki ilişkinin boyutunu saptamaya çalışmıştır. Faaliyette bulunan ticari bankaların net karını, aktif karlılığını ve özsermaye karlılığını etkileyen etmenleri belirlemiş olduğu 23 adet bağımsız değişkeni kullanarak tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada gecelik faiz oranları, mevduat faiz oranları, reel kur, tüfe, altın, vadeli mevduat miktarı, kredi hacmi, kapasite kullanım oranları, sanayi üretim endeksi, tüfe, toptan eşya fiyatları, ihracat, ithalat, iç borç stoku, portföy yatırımları, GSYİH, toplam rezerv, mevduat hacmi, ödemeler dengesi, cari açık, doğrudan yatırımlar, kamu harcamaları, gayrisafi sabit sermaye yatırımı ve petrol fiyatları veri olarak kullanılmıştır. Analizde bağımsız değişkenlerin karlılığa olan etkileri araştırılırken yapay sinir ağı modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın sonuçları makroekonomik faktörlerin en iyi tahmin edebildiği bağımlı değişkenin aktif karlılığı olduğu sonucuna varılmıştır. Aktif karlılığı üzerinde en etkili bulunan değişkenler ise gecelik faiz oranları, kamu harcamaları, ihracat ve altın rezervleri olmuştur.

Yıldırım (2008) Türk bankacılık sektörünün 2002-2007 yılları arasındaki karlılığını belirleyen faktörleri çoklu regresyon yöntemi ile test etmiştir. Çalışmanın verileri TCMB, BBDK ve TÜİK’ten derlenmiş olup banka verileri aylık olarak kullanılmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif karlılığı ile özsermaye karlılığını seçmiştir. Bu karlılık göstergelerini açıklayan bağımsız değişkenler ise mikro ve makro değişkenler olarak iki gruba ayrılmıştır. Mikro değişkenler olarak özkaynakların toplam varlıklara oranı, kredilerin toplam varlıklara oranı, menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı, likit varlıkların toplam varlıklara oranı ve

bilanço dışı işlemlerin toplam varlıklara oranını almıştır. Çalışmanın makro değişkenlerini ise tüketici fiyat endeksi, bütçe dengesinin sanayi üretim endeksine oranı ve sanayi üretim endeksi olarak belirlemiştir.

Uygulama sonuçlarına bakıldığında bütçe dengesi, aylık sanayi üretim endeksi ve özsermayenin toplam varlıklara oranı ile karlılık oranları arasında olumlu yönde bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranı ve aylık enflasyon oranı ile karlılık oranları arasında ise olumsuz yönde etkileşim bulmuştur.

Arslan ve Yapraklı (2008) yaptıkları ortak çalışmada Türkiye’de banka kredileri ile makro ekonomik değişkenlerinden biri olan enflasyon arasındaki ilişkiyi bulabilmek için ADF birim kök testini kullanarak model tahmininde yer alan verilerin zaman içinde durağan olup olmadıkları araştırmışlardır. Buna göre söz konusu değişkenler arasında eş-bütünleşme olduğu, yani değişkenler arasında uzun dönemli ilişki bulunduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bulgulara göre banka kredileri ile enflasyon arasında bir dönem gecikmeyle pozitif ve anlamlı bir etkileşim oluşmaktadır.

Sayılgan ve Yıldırım (2009) 2002-2007 yılları arasında yaptıkları çalışmada, Türk Bankacılık Sektörünün karlılığını belirleyen mikro ve makro faktörleri belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmada bağımlı değişken olarak aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı kullanılırken bağımsız değişkenler olarak ise özsermayenin toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam menkul kıymetlerin toplam aktiflere, likit değerlerin toplam aktiflere ve bilanço dışı varlıkların toplam varlıklara oranı kullanılmıştır. Karlılığı etkileyen dışsal faktörler olarak tüketici fiyat endeksi, sanayi üretim endeksi ve kamu bütçesi dengesinin sanayi üretim endeksine olan oranını kullanmışlardır. Çalışmanın uygulama bölümünde mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının aylık verileri çok değişkenli regresyon modeli ile analiz edilmiştir.

Bu analizlerin sonuçlarına göre aktif karlılığının sermaye yeterliliğinden aynı yönde, bilanço dışı varlıklardan ise ters yönde etkilendiği ileri sürülmüştür. Makro değişkenlere bakıldığında banka karlılıklarının, sanayi üretim endeksi ile bütçe dengesinin iyileşmesinden olumlu yönde, enflasyon oranlarından ise olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır.

Bumin (2009) bankacılık sektörünün 2002-2008 yılları arasındaki performansında yaşanan gelişmeleri yıllık veriler kullanarak incelemiştir. Bağımlı değişken olarak özkaynak karlılığı seçilmiştir. Çalışmada bankalar fonksiyonlarına

ve sahiplik yapılarına göre sınıflandırarak gruplar bazında incelemiş ve finansal oran analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de bankacılık sektöründe faaliyette bulunan toplam 49 adet mevduat, katılım ve fon bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının özkaynak karlılığı alt bileşenleri ile birlikte karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın verileri Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği kaynaklarından elde edilmiştir. Özkaynak karlılığını aktif karlılığı ve sermaye çarpanı (toplam aktif/özkaynaklar) olmak üzere iki alt bileşene ayrılmıştır. Ayrıca özkaynak karlılığının alt bileşenlerinden olan aktif karlılığı da kendi içinde varlık kullanımı (toplam gelirler/aktifler) ve net kar marjı olarak iki kısma ayrılmıştır.

Sonuçlara bakıldığında, 2002 yılında ortalama %15,32 olan özkaynak karlılığı 2008 yılında %15,56 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında özkaynak karlılığı en yüksek banka grubu kamu mevduat bankaları olmuştur. Bankaların aktif karlılıklarına bakıldığında 2008 yılında %1,83 olan aktif karlılığı 2002 yılına göre daha düşük oranlarda kalmıştır. Bankalar kendi içlerinde incelendiğinde kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının genel anlamda ortalamanın üzerinde kaldığı görülmektedir. Çalışma, Türk bankacılık sektörünün 2007 yılına kadar karlılığında yaşadığı artışlardan sonra 2008 yılında dünya ekonomilerinde yaşanan dalgalanmalardan Türk ekonomisinin de etkilendiği gerçeğine varılmıştır.

Demirhan (2010) Türk bankalarının finansal yapı kararlarının ve kendilerine özgü faktörlerin karlılıklar üzerindeki etkilerini saptamaya çalışmıştır. Türkiye’de faaliyette bulunan toplam 32 yerli ve yabancı bankayı iki ayrı grupta analiz etmiştir. Çalışmada bankaların 2003-2008 yılları arasındaki üçer aylık verileri kullanılmıştır. Banka karlılığını temsil etmek üzere aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, net faiz marjı ve faiz dışı gelirler alınmıştır. Bankaların finansal açıklayıcı değişkenleri olarak toplam mevduat/toplam pasifler, alınan krediler/toplam pasifler, özkaynaklar/toplam pasifler kullanılmıştır. Bankaya özgü faktörler de, toplam aktif/ sektörün toplam aktifleri, net faiz gelirleri/toplam aktifler, faiz dışı gelirler/toplam aktifler ve faiz dışı giderler/toplam aktifler olarak gruplandırılmıştır. Bu değişkenler doğrultusunda dört farklı regresyon modeli panel veri analizi ile test edilmiştir.

Sonuçlar incelendiğinde finansal yapı değişkenlerinin bankaların karlılıkları üzerindeki etkilerinin yerli ve yabancı bankalar için farklı olduğu görülmüştür. Yerli bankaların karlılık oranlarını en çok etkileyen krediler oranı olurken yabancı bankalar için özsermaye oranı olmuştur. Ayrıca, tüm finansal yapı değişkenleri yerli bankaların net faiz gelirlerini etkilerken yabancı bankaların net faiz geliri bu

değişkenlerin hiçbirisinden etkilenmemiştir. Bankaya özgü faktörlere bakıldığında hem yerli hem de yabancı bankalarda büyüklüğün karlılık oranları ile aynı yönde, faiz dışı giderlerin ise karlılık oranları ile ters yönde ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. Faiz dışı giderlerin büyük kısmını personel giderleri oluşturduğu için bu oranın yüksekliği bankanın şubeleşmeye dolayısıyla da daha fazla mevduat toplama isteğine sahip olmasına yol açmıştır. Fazla mevduata sahip olan bankalarda mevduatın krediye dönme oranı düşük ise, mevduata faiz ödenmesine rağmen kredilerden yüksek faiz geliri elde etme olanağı mümkün olamayabilir. Böyle bir durum bankaların net faiz marjlarının azalmasına sebep olacaktır.

Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010) yapmış oldukları çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının 2002-2009 yılları arasındaki karlılıklarına etki eden içsel belirleyicileri araştırmışlardır. Çalışmanın verileri, yıllık olarak Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayımlanan, “Bankalarımız” kitabından alınmıştır. Çalışmada bankaların karlılığı araştırılırken bağımlı değişken olarak aktif karlılığı alınmıştır. Açıklayıcı değişkenler olarak ise, banka büyüklüğü, kredilerin toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı, faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranı ve özsermayenin toplam aktiflere oranı kullanılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında bankaların aktif büyüklüğünün ve sermaye oranlarının banka karlılıklarını arttırdığı, bankaların faaliyet giderlerinin ve nakit varlıklarının artmasının ise karlılığı azalttığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca kredilerin toplam varlıklara oranı ile banka karlılığı arasında ise anlamlı istatistiksel bir ilişki bulunamamıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmaların özet bilgileri Tablo 4.2.’de verilmektedir.

Tablo 4.2. Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

YAZARLAR	ARAŞTIRILAN ÜLKELER VE YILLAR	BAĞIMLI DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Eken (1997)	Türkiye, 1988-2000	Aktif karlılığı, Özkaynak Karlılığı ve Net Faiz Marjı	En Küçük Kareler Yöntemi	Likidite riskinin net faiz marjı ve aktif karlılığı üzerinde; kur riskinin ise net faiz marjı ile özsermaye karlılığı üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Faaliyet riskinin üç karlılık oranı üzerinde de etkisi yoktur.
Özkul (2001)	Türkiye, 1990-1999	Aktif Karlılığı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, En Küçük Kareler Yöntemi	Takipteki krediler/toplam aktifler oranı ve faiz dışı giderler/toplam aktifler karlılığı olumsuz yönde; Özsermaye/toplam aktifler ve yoğunlaşma oranı olumlu yönde etkilemektedir.
Kaya (2002)	Türkiye, 1997-2000	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, Panel Veri Analizi	Enflasyonun, dönemsel bütçe açığının ve likidite oranının artışı her üç karlılık oranını da artırmakta; mevduat oranı ise azaltmaktadır.
Dinç (2006)	Türkiye, 2002-2004	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, En Küçük Kareler Yöntemi	Karlılık, enflasyon sanayi üretim endeksi, iç borç ve faiz oranlarından olumlu yönde; dış borç döviz kuru ve GSMH artışından olumsuz yönde etkilenmektedir.
Tunay ve Silpagar (2006)	Türkiye, 1988-2004	Aktif karlılığı, Özkaynak Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi, En Küçük Kareler Yöntemi	Krediler oranı, büyüklük, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı, hisse senedi kapitalizasyon değerinin milli gelire oranı ve toplam aktiflerin milli gelire oranı her üç karlılık ölçütünü de etkilemektedir.
Tunay ve Silpagar II (2006)	Türkiye, 1988-2004	Aktif karlılığı, Özkaynak Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, Panel Veri Analizi	Reel milli gelir artışı tüm karlılık oranlarını olumsuz, büyüklük tüm karlılık oranlarını olumlu etkilemektedir.

Tablo 4.2. Karlılığı Etkileyen Faktörlerle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar “(Devamı)”

YAZARLAR	ARAŞTIRILAN ÜLKELER VE YILLAR	BAĞIMLI DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Atasoy (2007)	Türkiye, 1990-2005	Aktif Karlılığı, Net Faiz Marjı	Genelleş. En Küçük Kareler Yöntemi	Özsermaye/toplam aktifler oranı karlılık ile aynı yönde; duran aktifler/toplam aktifler oranı ise ters yönde ilişkiye sahiptir.
Şerbetli (2008)	Türkiye, 2000-2006	Net Kar, Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı	Yapay Sınır Ağları	Gecelik faiz oranları, kamu harcamaları ve ihracat oranları yükseldikçe karlılık artmaktadır.
Yıldırım (2008)	Türkiye, 2002-2007	Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, En Küçük Kareler Yöntemi	Bütçe dengesi, sanayi üretim endeksi ve özsermaye/toplam aktifler oranı karlılığı olumlu yönde etkilerken bilanço dışı işlemler/toplam aktifler oranı ve tüketici enflasyon oranı ise olumsuz yönde etkilemektedir.
Sayılgan ve Yıldırım (2009)	Türkiye, 2002-2007	Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, En Küçük Kareler Yöntemi	Sermaye yeterliliği aktif karlılığı olumlu yönde, bilanço dışı varlıklar ise olumsuz yönde etkilemektedir. Sanayi üretim endeksi ve bütçe dengesinin iyileşmesi ise her iki karlılık oranını artırmaktadır. Enflasyon oranı ise karlılıkları azaltıcı etkiye sahiptir.
Demirhan (2010)	Türkiye, 2003-2008	Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı, Net Faiz Marjı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi, Panel Veri Analizi	Aktif büyüklüğü karlılık oranları ile aynı yönde, faiz dışı giderler ise ters yönde ilişkiye sahiptir.
Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010)	Türkiye, 2002-2009	Aktif Karlılığı	Çoklu Doğ. Reg. Analizi	Bankaların aktif karlılığı; aktif büyüklüğü ve sermaye oranı ile doğru yönde; faaliyet giderleri ve nakit aktifleri ile ters yönde ilişkilidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, Türkiye’de banka karlılıkları üzerinde etkili olan faktörler, teorik ve ampirik literatüre bağlı kalınarak ve ekonometrik teknikler kullanılarak incelenmektedir. Çalışma, Türk bankacılık sektörünün 1998-2011 yılları arasında karlılığını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bankaların karlılık göstergeleri olarak aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı oranları kullanılmıştır. Bu oranlar aynı zamanda çalışmanın bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır. Bağımlı değişkenleri etkileyen faktörler 2 gruba ayrılmıştır. Birinci grupta bankaya özgü (içsel) değişkenler yer almaktadır. İkinci grupta ise makroekonomik (dışsal) bağımsız değişkenler bulunmaktadır. Türkiye’de ve uluslararası alanda bankaların karlılığına ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Bu yüzden konuyla ilgili oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Araştırmanın uygulama kısmında kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar bir arada analiz edilmiştir. Farklı sermaye yapılarına sahip bankaların aynı çalışmada analiz edilmesi hem sermaye yapısı ile karlılık arasındaki etkileşimin ortaya konulması hem de analiz sonuçlarının Türk bankacılık sektörünün geneline ışık tutması açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın bir diğer özelliği de bankaların karlılığına ilişkin açıklayıcı değişkenlerin, daha önceki çalışmalarda hiç bir arada kullanılmamış olmasıdır. Bu özelliklerinden dolayı yapılan çalışmanın güncel literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.2. Model ve Veri Seti

Bu araştırmada, 3 ayrı model kullanılarak ekonometrik yöntemler aracılığıyla, Türk mevduat bankalarının karlılığını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Modellerdeki değişkenler, Türkiye’de 1998-2011 yılları arasında faaliyette bulunan ve en büyük aktif büyüklüğe sahip kamu, yerli ve yabancı 3 bankanın finansal tablolarında yer alan verilerden elde edilmiştir. Verilerin elde edilmesinde TBB, İMKB, TCMB, OECD, IFS ve KAP kurumlarının resmi sitesinde yer alan bilanço, gelir tabloları ve makroekonomik bilgilerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada kullanılan bankalar, Türk bankacılık sektöründeki aktif büyüklüklerine göre seçilmiştir. En büyük aktif büyüklüğüne sahip kamu, özel ve yabancı sermayeli 3 banka araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada bankaların gerçek isimlerinin kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Bu yüzden kamu sermayeli banka için “Banka 1”, özel sermayeli banka için “Banka 2” ve yabancı sermayeli banka için “Banka 3” isimleri kullanılmıştır.

Kullanılan 3 ayrı banka için hazırlanan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin simgeleri, açıklamaları, kaynağı ve kapsadığı döneme ilişkin açıklamalar Tablo 5.1’de sunulmaktadır.

Tablo 5.1: Ekonometrik Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanımları ve Veri Kaynakları

Simgesi	Değişkenin Açıklaması	Kaynağı
Roa	Net Kar/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Roe	Net Kar/Özsermaye	İMKB, KAP, TBB
Nfm	Net Faiz Geliri/Toplam Getirili Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Krd	Toplam Krediler/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Mev	Toplam Mevduat/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Lik	Likit Aktifler/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Ucrtg	Ücret ve Komisyon Gelirleri/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Ucrt	Ücret ve Komisyon Gideri/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Ota	Özsermaye/Toplam Aktifler	İMKB, KAP, TBB
Alog	Aktif Büyüklüğün Logaritması	İMKB, KAP, TBB
Gsyh	Reel Gsyih (2005=100)	TCMB, OECD, IFS
Rer	Reel Döviz Kuru (2005=100)	TCMB, OECD, IFS
P	Enflasyon Oranı (Tüfe)	TCMB, OECD, IFS
R	Reel Faiz Oranı	TCMB, OECD, IFS

Net Kar/Toplam Aktifler (Roa), bankanın aktif varlıkların her birimi üzerinden ne kadar kâr sağladığını ifade etmektedir.

Net Kar/Özsermaye (Roe), banka ortaklarının koymuş oldukları özsermayenin bir birimine düşen karlılığı ifade etmektedir. Bu oran banka özsermayesinin ne kadar verimli kullanıldığını göstermektedir.

Net Faiz Geliri/Toplam Getirili Aktifler (Nfm), bankanın sahip olduğu getiri sağlayan varlıklardan elde ettiği faiz gelirini ifade etmektedir.

Toplam Krediler/Toplam Aktifler (Krd), bankanın mevduatlarının krediye dönüştürülmesini ifade etmektedir.

Toplam Mevduat/Toplam Aktifler (Mev), bankanın topladığı mevduatların toplam aktifler içerisindeki oranını ifade eder. Bu oran aynı zamanda bankanın mevduat toplamadaki başarısını da göstermektedir.

Likit Aktifler/Toplam Aktifler (Lik), bankanın paraya dönüşüm hızı yüksek olan varlıklarının toplam aktif içerisindeki payını ifade etmektedir.

Ücret ve Komisyon Gelirleri/Toplam Aktifler (Ucrtg), toplam aktifler içerisindeki faiz dışı gelirleri ifade etmektedir.

Ücret ve Komisyon Giderleri/Toplam Aktifler (Ucrt), toplam aktifler içerisindeki faiz dışı giderleri ifade etmektedir.

Özsermaye/Toplam Aktifler (Ota) oranı, sermaye yeterliliğinin bir ölçüsü olarak kullanılmıştır.

Aktif Büyüklüğün Logaritması (Alog), bankanın piyasa büyüklüğünü göstermektedir.

Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Gsyh), Türkiye'nin 2005 baz yılı reel gayri safi yurtiçi hasıla rakamları kullanılmıştır.

Reel Döviz Kuru (Rer), araştırmanın kapsadığı yıllara ait ABD Doları ve Euro kurları enflasyondan arındırılarak reel hale getirilmiştir. Daha sonra iki para birimiyle ($\frac{1}{2}$ ABD Doları + $\frac{1}{2}$ Euro) sepet kur yapılmıştır. 2005 yılı temel yıl alınmıştır.

Enflasyon Oranı (P), fiyatlar genel düzeyindeki artışı ifade eden enflasyon oranını temsilen tüketici fiyat endeksi (Tüfe) kullanılmıştır.

Reel Faiz Oranı (R), faiz oranlarından enflasyon etkisi çıkarılarak reel faiz oranları hesaplanmıştır.

5.3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada yöntem olarak zaman serileri analizi kullanılmıştır. Zaman serileri analizini tam olarak tanımlayan iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi, verilerde yaşanan geçmiş dönemlerdeki değişmelerin gelecek dönemlerde de tekrarlanarak aynı eğilimleri taşıyacağı ve verilerin olasılık kurallarına göre toplandığıdır. İkincisi ise zaman serileri analizi, gözlemlenmiş verilerden yola çıkarak stokastik sürecin yapısı ve özellikleri hakkında çıkarımlar yaptığıdır. Geçmiş dönemlerde serinin izlediği yolun gelecek dönemlerde de tekrarlanarak devam edeceği varsayımı ile geçmiş açıklanmaya ve gelecekte ortaya çıkabilecek durumlar tahmin edilmeye çalışılmaktadır (Işığışok, 1994: 44-45).

Araştırmanın uygulama kısmında ekonometrik paket program olarak Eviews 5.1 kullanılmıştır. Ekonometrik analizde ilk olarak serilerdeki mevsimsel etkiler, Census X-12 yöntemiyle ortadan kaldırılmıştır.

Mevsimsellik, zaman serilerinin ölçüldükleri birime bağlı olarak benzer biçimde tekrar eden seriye sahip olabilmelerine denilmektedir. Eğer değişkenlerde mevsimsellik etkisi söz konusu ise, değişkenlerin açıklayıcılığı azalmaktadır (Vogelvang, 2003: 161).

İkinci aşamada serilerin durağanlık seviyesi araştırılmıştır. Değişkenler arasında var olan ilişkilerin tespit edilebilmesi için serilerin birim kök ve durağanlıklarına bakılması gerekmektedir (Altıntaş, Çetintaş ve Taban, 2008: 197).

Bütünleşme derecesi 1 olan (1. sıra farkı durağan) değişkenlerin, birlikte uzun dönemli bir ilişkiye sahip olup olmadığını araştırmak için yaygın olarak kullanılan Johansen Eşbütünleşme Testi analizi kullanılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre, değişkenler arasındaki uzun dönemli katsayılar tahmin edilecektir.

5.3.1. Durağanlık Analizi

Durağan olmayan serilerin kullanıldığı analizlerde sahte regresyon problemi ortaya çıkabilmekte, seriler arasındaki gerçek ilişkiyi yansıtmayan anlamlı t ve F istatistik değerleri ile yüksek R^2 değeri elde edilebilmekte ve bu tip serilerde geçici şokların etkileri sürekli hale gelebilmektedir. Durağan olmayan seriler, d sayıda farkları alındıktan sonra durağan hale getirilebilirler. Böyle bir seriye, d derecesinden bütünleşik seri denir ve $I(d)$ şeklinde ifade edilir. Örneğin, durağan olmayan bir seri bir kez farkı alındıktan sonra durağanlaşıyorsa, bu seri birinci dereceden bütünleşiktir ve $I(1)$ ile gösterilir (Engle ve Granger, 1987: 251).

Bir serinin durağan olup olmadığının belirlenmesinde izlenen yöntemler arasında grafik, otokorelasyon veya kısmi otokorelasyon fonksiyonları ve birim kök testleri yer almaktadır. Seride birim kök bulunması o serinin durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Birim kökün varlığını tespit etmek için ampirik çalışmalarda yaygın olarak kullanılan yöntemler Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen “Genişletilmiş Dickey-Fuller” (ADF) ve Phillips ile Peron (1988) tarafından geliştirilen “Phillips-Perron” (PP) birim kök testleridir.

Bu testler için sıfır hipotezi serinin birim kök içerdiğini yani durağan olmadığını, alternatif hipotez ise serinin birim kök içermediğini yani durağan olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada kullanılacak değişkenler için (ADF) birim kök testi c; sadece sabiti içerir, c+t; trend ve sabiti içerir ve c+t yok; trend ve sabiti içermez durumları için uygulanmıştır.

5.3.2. Johansen Eşbütünleşme Analizi

Johansen Eşbütünleşme yönteminde modelde yer alan değişkenler bağımlı ve bağımsız değişken ayrımı yapılmadan incelemeye konu olmakta ve VAR analizine dayanmaktadır. Ayrıca Johansen Eşbütünleşme yöntemi, VAR analizinde seçilen gecikme uzunluğuna oldukça duyarlıdır. Dolayısıyla Johansen Eşbütünleşme yöntemine geçmeden her bir modelin gecikme uzunluğunun belirlenerek, VAR tahminlerinin yapılması gerekmektedir (Ağır, 2009: 247-276).

Engle ve Granger (1987), yapmış oldukları çalışmalarında iki veya ikiden fazla durağan olmayan serilerin doğrusal kombinasyonlarının durağan olabileceğini belirtmişlerdir. Eğer durağan olmayan zaman serileri arasında durağan doğrusal bir kombinasyon mevcut ise seriler eşbütünleşik olarak adlandırılır. Elde edilen durağan doğrusal kombinasyon eşbütünleşik denklem olarak belirtilir ve değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi açıklamakta kullanılabilir. Bu çalışmada, Johansen tarafından geliştirilen Vektör Otoregresif (VAR) Model'e dayanan yöntem kullanılmıştır (Engle ve Granger, 1987: 270).

p. dereceden VAR modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + B x_t + \varepsilon_t$$

Denklemden, y_t , durağan olmayan değişkenler vektörünü; x_t , deterministik değişkenler vektörünü ve ε_t ise hata terimlerini ifade etmektedir. VAR modeli matris formu şu şekilde yazılabilir:

$$\Delta y_t = \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} r_i \Delta y_{t-1} + B x_t + \varepsilon_t$$

Denklemden $\Pi = \sum_{i=1}^p A_i - I$ ve $r_i = -\sum_{j=i+1}^p A_j$ şeklinde tanımlanır.

Granger, Π katsayı matrisinin indirgenmiş rankı (r), içsel değişken sayısından (k) küçük ($r < k$) ise $\Pi = \alpha \beta'$ ve β' 'nin düzeyde durağan olduğu $[[I(0)]]$ ve her biri r ranklı $k \times r$ sayısı kadar α ve β matrislerinin mevcut olacağını ortaya koymuştur.

Burada r eşbütünleşme ilişkisinin sayısını (rank) belirtmekte ve β 'nın her bir kolonu eşbütünleşik vektörü belirtmektedir. R sayıda eşbütünleşme ilişkisinin varlığını araştırmak amacı ile iki test istatistiği kullanılmaktadır. Test istatistiklerinden ilki, iz (trace) istatistiği olarak tanımlanmaktadır.

Testte sıfır hipotezi r sayısı kadar, alternatif hipotez ise k (içsel değişken) sayısı kadar eşbütünleşme ilişkisini test etmektedir. Test istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Johansen ve Juselius, 1990: 170):

$$LR_{tr}\left(\frac{r}{k}\right) = -T \sum_{i=r+1}^k \log(1 - \lambda_i)$$

Denklemden λ_i , Π matrisinin i. en büyük özdeğerini belirtmektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test eden 2. test ise özdeğer (eigen value) istatistiği olarak adlandırılmakta ve r kadar eşbütünleşme ilişkisine karşılık r+1 kadar eşbütünleşme ilişkisinin varlığı test edilmektedir. Test istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$LR_{max}\left(\frac{r}{r+1}\right) = -T \log(1 - \lambda_{r+1})$$

5.4. Araştırmanın Bulguları

Araştırma bulguları, birimi kök test sonuçları ve Johansen Eşbütünleşme test sonuçları olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

5.4.1. Birim Kök Test Sonuçları

Tablo 5.2'de çalışmada kullanılacak değişkenlerin durağanlık ve bütünleşme derecelerinin tespitine yönelik birim kök testi sonuçları yer almaktadır. Birim kök testinde % 95 olasılık sınırı dikkate alınmıştır. ADF testi sonuçları, ondalık basamak sayısı 4 alınmak üzere yuvarlanmıştır. ADF değerinin %5 kritik değerden küçük olması değişkenlerin düzeyde durağan olduğunu göstermektedir. ADF değerinin %5 kritik değerden yüksek olduğu durumda ise değişken düzeyde durağan olmayıp farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Tablonun "Model" sütununda ise değişkenlerin gecikme katsayıları ve trendleri verilmektedir. Tablonun son sütunları, her bir serinin bütünleşme derecesini göstermektedir. I(0) ve I(1), sırasıyla ilgili serinin düzeyde durağan ve 1. farkı alındığında durağan olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 5.2: ADF Birim Kök Testleri (Banka 1-Üç Aylık Seriler)

Değişken	DÜZEY			1. FARK			SONUÇ
	ADF	% 5	Model	ADF	% 5	Model	
LIK	(-3.0669)	[-3.4937]	[0, c+t yok]	(-4.7798)	[-1.9474]	[3, c+t yok]	I (1)
MEV	(-0.6331)	[-1.9470]	[1, c+t yok]	(-4.4825)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
KRD	(-5.8676)	[-3.4953]	[1, c+t]				I (0)
UCRT	(-2.2914)	[-2.9199]	[4, c]	(-6.7843)	[-1.9474]	[3, c+t yok]	I (1)
UCRTG	(-0.6392)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	(-8.4448)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
OTA	(-2.2856)	[-2.9212]	[5, c]	(-2.7531)	[-1.9475]	[4, c+t yok]	I (1)
ALOG	(-5.8896)	[-2.9155]	[0, c]				I (0)
GSYH	(-2.4424)	[-3.4953]	[1, c+t]	(-5.7301)	[-2.9166]	[0, c]	I (1)
P	(-10.7952)	[-2.9155]	[0, c]				I (0)
R	(-9.8728)	[-3.5131]	[10, c+t]				I (0)
RER	(-3.0402)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-8.0903)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
ROA	(-2.6811)	[-2.9155]	[0, c]	(-9.7726)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
ROE	(-3.4518)	[-2.9166]	[1, c]				I (0)
NFM	(-1.2219)	[-1.9470]	[1, c+t yok]	(-11.9874)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)

Not: c+t, trend ve sabiti içerir, c, sadece sabiti içerir ve c+t yok, trend ve sabiti içermez.

Tablo 5.2’de ADF birim kök test sonuçlarına bakıldığında; krediler/toplam aktifler oranı, toplam aktiflerin logaritması, enflasyon oranı, reel faiz oranı ve özsermaye karlılığı düzeyde durağan I(0)’dır. Diğer taraftan likidite/toplam aktifler, mevduat/toplam aktifler, ücret ve komisyon giderleri/toplam aktifler, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler, özsermaye/toplam aktifler oranı, reel gayri safi yurt içi hâsıla, reel döviz kuru, aktif karlılığı ve net faiz marjı değişkenleri ise düzeyde durağan olmayıp, birinci sıra farkları alındığında durağan hale gelmektedirler. “Banka 1” için kurulacak olan modelde düzeyde durağan olmayan değişkenler kullanılacaktır. ROA değişkeni düzeyde durağan olmamasına rağmen modele dâhil edildiğinde elde edilen test sonuçları anlamlı bulunmadığı için modelden çıkarılmıştır. Modeldeki tek bağımlı değişken net faiz marjı (NFM)’dir. Ayrıca analizde, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerini ortadan kaldırmak için kukla değişken (D2001) kullanılmıştır. Analizde kullanılacak olan model aşağıda gösterilmektedir;

Model 1: NFM f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, GSYH, RER, D2001)

Tablo 5.3: ADF Birim Kök Testleri (Banka 2-Üç Aylık Seriler)

Değişken	DÜZEY			1. FARK			SONUÇ
	ADF	% 5	Model	ADF	% 5	Model	
LİK	(-3.4386)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-10.4436)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
MEV	(-2.4952)	[-2.9155]	[0, c]	(-6.7947)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
KRD	(-1.8443)	[-3.4953]	[1, c+t]	(-5.8663)	[-3.4953]	[0, c+t]	I (1)
UCRT	(-3.0677)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-7.7099)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
UCRTG	(-2.6571)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-8.4336)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
OTA	(-2.9214)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-5.7054)	[-1.9474]	[3, c+t yok]	I (1)
ALOG	(-2.9601)	[-2.9281]	[10, c]				I (0)
GSYH	(-2.4424)	[-3.4953]	[1, c+t]	(-5.7301)	[-2.9166]	[0, c]	I (1)
P	(-10.7952)	[-2.9155]	[0, c]				I (0)
R	(-9.8728)	[-3.5131]	[10, c+t]				I (0)
RER	(-3.0402)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-8.0903)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
ROA	(-3.3753)	[-2.9155]	[0, c]				I (0)
ROE	(-2.1199)	[-1.9470]	[1, c+t yok]				I (0)
NFM	(-2.9865)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-7.2641)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)

Not: c+t, trend ve sabiti içerir, c, sadece sabiti içerir ve c+t yok, trend ve sabiti içermez.

Tablo 5.3’de ADF birim kök test sonuçlarına bakıldığında; toplam aktiflerin logaritması, enflasyon oranı, reel faiz oranı, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı değişkenlerinin düzeyde durağan I(0) olduğu görülmektedir. Likidite/toplam aktifler, mevduat/toplam aktifler, krediler/toplam aktifler, ücret ve komisyon giderleri/toplam aktifler, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler ve özsermaye/toplam aktifler oranı ile reel gayri safi yurt içi hâsıla, reel döviz kuru ve net faiz marjı değişkenleri düzeyde durağan olmayıp, birinci sıra farkları alındığında durağan hale gelmektedirler. “Banka 2” için kurulan modelde düzeyde durağan olmayan değişkenler kullanılmıştır. Modeldeki tek bağımlı değişken net faiz marjı (NFM)’dir. Ayrıca 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerini analizde ortadan kaldırmak için kukla değişken (D2001) kullanılmıştır. Analizde kullanılacak olan model aşağıda gösterilmektedir;

Model 2: NFM f (LIK, MEV, KR, UCRT, UCRTG, OTA, GSYH, RER, D2001)

Tablo 5.4: ADF Birim Kök Testleri (Banka 3-Üç Aylık Seriler)

Değişken	DÜZEY			1. FARK			SONUÇ
	ADF	% 5	Model	ADF	% 5	Model	
LIK	(-3.2984)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-7.0757)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
MEV	(-2.1573)	[-2.9155]	[0, c]	(-9.4292)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
KRD	(+1.0717)	[-1.9469]	[0, c+t yok]	(-6.3557)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
UCRT	(-0.8411)	[-1.9469]	[0, c+t yok]	(-7.9218)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
UCRTG	(-2.2910)	[-3.5550]	[0, c]	(-6.4402)	[-1.9474]	[3, c+t yok]	I (1)
OTA	(-2.4494)	[-2.9166]	[1, c]	(-12.6665)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
ALOG	(-4.9176)	[-3.5085]	[8, c+t]				I (0)
GSYH	(-2.4424)	[-3.4953]	[1, c+t]	(-5.7301)	[-2.9166]	[0, c]	I (1)
P	(-10.7952)	[-2.9155]	[0, c]				I (0)
R	(-9.8728)	[-3.5131]	[10, c+t]				I (0)
RER	(-3.0402)	[-3.4937]	[0, c+t]	(-8.0903)	[-1.9470]	[0, c+t yok]	I (1)
ROA	(-6.0169)	[-2.9155]	[0, c]				I (0)
ROE	(-6.4714)	[-3.4937]	[0, c+t]				I (0)
NFM	(-2.7233)	[-2.9166]	[1, c]	(-8.9449)	[-1.9471]	[1, c+t yok]	I (1)

Not: c+t, trend ve sabitin olduğu model, c, sadece sabitin olduğu model ve c+t yok, trend ve sabitin olmadığı model.

Tablo 5.4’de ADF birim kök test sonuçlarına bakıldığında; toplam aktiflerin logaritması, enflasyon oranı, reel faiz oranı, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı değişkenlerinin düzeyde durağan I(0) olduğu görülmektedir. Likidite/toplam aktifler, mevduat/toplam aktifler, krediler/toplam aktifler, ücret ve komisyon giderleri/toplam aktifler, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler, özsermaye/toplam aktifler oranı, reel gayri safi yurtiçi hâsıla, reel döviz kuru ve net faiz marjı değişkenleri ise düzeyde durağan olmayıp, birinci sıra farkları alındığında durağan hale gelmektedirler. “Banka 3” için kurulan model düzeyde durağan olmayan değişkenlerden oluşmaktadır. Kurulan modelde net faiz marjı (NFM) tek bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Ayrıca 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerini analizde ortadan kaldırmak için kukla değişken (D2001) oluşturulmuştur. Analizde kullanılacak olan model aşağıda gösterilmektedir;

Model 3: NFM f (LIK, MEV, KR, UCRT, UCRTG, OTA, GSYH, RER, D2001)

5.4.2. Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

Birim kök test sonuçlarına göre değişkenleri temsil eden serilerin bazıları $I(0)$ ve bazıları ise $I(1)$ 'dir. Johansen eşbütünleşme analizinin önkoşulu, değişkenlerin aynı dereceden durağan olmasıdır. Bu nedenle, durağanlık derecesi $I(1)$ değişkenlerden oluşan 3 bankaya ait 3 model, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri araştırmak üzere kullanılmıştır (Tablo 5.5).

Tablo 5.5. Eşbütünleşme Test Modelleri

Model No	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler
Model 1	NFM	f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, GSYH, RER, D2001)
Model 2	NFM	f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, KRD, GSYH, RER, D2001)
Model 3	NFM	f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, KRD, GSYH, RER, D2001)

Durağan olmayan değişkenlerden oluşan modeller için, uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmaya yönelik olarak yapılan eşbütünleşme testinden elde edilen sonuçlar, Tablo 5.6, Tablo 5.7 ve Tablo 5.8'de yer almaktadır. Bu tablolarda H_0 hipotezi, eşbütünleşme ilişkisinin belli sayıda (r) veya daha az eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. İz ve maksimum özdeğer test istatistikleri ile bunların %5 kritik değerleri ve bu değerlere ait p-değerleri de verilmiştir.

Tablo 5.6. Banka 1 için Eşbütünleşme Test Sonuçları

MODEL 1: NFM= f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, GSYH, RER, D2001)								
Trend Varsayımı: Deterministik Linear Trend					Gecikme Sayısı: 1			
H ₀	H ₁	Öz değerler	İz İstatistiği	%5	p-değeri	Maks. Özdeğer İstatistiği	%5	p-değeri
r=0	r=1	0.598264	159.9325	159.5297	0.0475	49.24578	52.36261	0.1009
r≤1	r=2	0.575083	110.6867	125.6154	0.2814	46.21646	46.23142	0.0502
r≤2	r=3	0.384562	64.47021	95.75366	0.8765	26.21277	40.07757	0.6879
r≤3	r=4	0.290936	38.25745	69.81889	0.9693	18.56570	33.87687	0.8475
r≤4	r=5	0.133099	19.69175	47.85613	0.9925	7.712861	27.58434	0.9991
r≤5	r=6	0.100755	11.97889	29.79707	0.9326	5.734808	21.13162	0.9876
r≤6	r=7	0.067568	6.244084	15.49471	0.6667	3.777768	14.26460	0.8820
r≤7	r=8	0.044645	2.466316	3.841466	0.1163	2.466316	3.841466	0.1163
Eşbütünleşme ilişkisine göre elde edilen uzun dönemli katsayılar								
NFM =	LIK	MEV	UCRT	UCRTG	OTA	GSYH	RER	
	-3.589	1.920	99.544	-23.588	1.433	73.867	102.281	
	(1.079)	(0.670)	(104.010)	(11.471)	(0.710)	(25.919)	(18.589)	
	[-3.327]	[2.865]	[0.957]	[-2.056]	[2.020]	[2.850]	[5.502]	
AC= 84.234 (0.046)			HET=747.194 (0.047)					
Açıklamalar: Katsayıların altındaki, parantez içerisindeki değerler standart hatalar ve köşeli parantez içindeki değerler t istatistikleridir. AC ve HET , sırasıyla otokorelasyon LM testi ve White değişen varyans testi sonuçlarıdır. Bu testler için p-değerler ise, test değerlerinden sonra parantez içerisinde verilmiştir.								

“Model 1” için ilk yokluk hipotezi (H₀: r=0), %5 anlamlılık düzeyinde iz istatistiğine göre reddedilmiştir. İkinci yokluk hipotezi olan (H₁: r≤1) ise reddedilememiştir. Bu sonuca göre modelde bir tane eşbütünleşme ilişkisi vardır. Kısa dönemde birbirlerinden farklı hareket ediyor gibi görünen değişkenler, aslında aynı stokastik trendi paylaşmakta ve uzun dönemli bir ilişkiye sahip olmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisine göre elde edilen uzun dönemli katsayılar hesaplanarak Tablo 5.6’da alt kısımda gösterilmiştir. Bağımsız değişkenlerin katsayılarının önünde bulunan eksi (-) işareti, bağımlı değişkenle ters yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Köşeli parantez içindeki değerler ise anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. İkincinin üzerindeki değerler bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki etkileşimin anlamlı olduğunu göstermekteyken, ikincinin altındaki değerler etkileşimin anlamsız olduğunu göstermektedir. Buna göre net faiz marjı ile likit aktifler/toplam aktifler oranı, mevduat/toplam aktifler oranı, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler oranı, özsermaye/toplam aktifler oranı, reel gayri safi yurtiçi hâsıla ve reel döviz kuru arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Anlamlı bulunan değişkenlerden

mevduatlar/toplam aktifler oranı, özsermaye/toplam aktifler oranı, reel gayri safi yurtiçi hâsıla ve reel döviz kuru ile net faiz marjı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler oranı ile likit aktifler/toplam aktifler oranı ile net faiz marjı arasında ise ters yönlü ilişki bulunmaktadır.

Tablo 5.7. Banka 2 için Eşbütünleşme Test Sonuçları

MODEL 2: NFM= f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, KR D, GSYH, RER, D2001)								
Trend Varsayımı: Deterministik Lineer Trend					Gecikme Sayısı: 1			
H ₀	H ₁	Öz değerler	İz İstatistiği	%5	p-değeri	Maks. Özdeğer İstatistiği	%5	p-değeri
r=0	r=1	0.653144	205.4449	197.3709	0.0187	57.17767	58.43354	0.0662
r≤1	r=2	0.548405	148.2672	159.5297	0.1735	42.92831	52.36261	0.3281
r≤2	r=3	0.455333	105.3389	125.6154	0.4331	32.80936	46.23142	0.6040
r≤3	r=4	0.378885	72.52951	95.75366	0.6344	25.71693	40.07757	0.7214
r≤4	r=5	0.337596	46.81259	69.81889	0.7679	22.24154	33.87687	0.5889
r≤5	r=6	0.175594	24.57105	47.85613	0.9296	10.42695	27.58434	0.9780
r≤6	r=7	0.174628	14.14410	29.79707	0.8324	10.36374	21.13162	0.7099
r≤7	r=8	0.054979	3.780358	15.49471	0.9204	3.053586	14.26460	0.9431
r≤8	r=9	0.013369	0.726772	3.841466	0.3939	0.726772	3.841466	0.3939
Eşbütünleşme ilişkisine göre elde edilen uzun dönemli katsayılar								
NFM =	LIK	MEV	UCRT	UCRTG	OTA	KRD	GSYH	RER
	3.240	0.036	-33.622	-12.588	2.206	-0.500	-60.507	18.134
	(0.483)	(0.410)	(18.781)	7.240	(0.441)	(0.147)	(15.797)	(10.085)
	[6.704]	[0.087]	[-1.790]	[-1.739]	[5.001]	[-3.409]	[-3.830]	[1.798]
AC= 83.427 (0.405)			HET= 963.980 (0.327)					
Açıklamalar: Katsayıların altındaki, parantez içerisindeki değerler standart hatalar ve köşeli parantez içindeki değerler t istatistikleridir. AC ve HET , sırasıyla otokorelasyon LM testi ve White değişen varyans testi sonuçlarıdır. Bu testler için p-değerler ise, test değerlerinden sonra parantez içerisinde verilmiştir.								

“Model 2” için ilk yokluk hipotezi (H₀: r=0), %5 anlamlılık düzeyinde iz istatistiğine göre reddedilmiştir. İkinci yokluk hipotezi olan (H₁: r≤1) ise reddedilememiştir. Bu sonuca göre modelde bir tane eşbütünleşme ilişkisi vardır. Kısa dönemde birbirlerinden farklı hareket ediyor gibi görünen değişkenler, aslında aynı stokastik trendi paylaşmakta ve uzun dönemli bir ilişkiye sahip olmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisine göre elde edilen uzun dönemli katsayılar hesaplanarak Tablo 5.7’de alt kısımda gösterilmektedir. Bağımsız değişkenlerin katsayılarının önünde bulunan eksi (-) işareti, bağımlı değişkenle ters yönlü ilişki olduğunu göstermektedir.

Köşeli parantez içindeki değerler ise anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. İkincinin üzerindeki değerler bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki etkileşimin anlamlı olduğunu göstermekteyken, ikincinin altındaki değerler etkileşimin anlamsız olduğunu göstermektedir. Buna göre, net faiz marjı ile likit aktifler/toplam aktifler oranı, özsermaye/toplam aktifler oranı, krediler/toplam aktifler oranı ve reel gayri safi yurtiçi hâsıla değişkeni arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Anlamlı bulunan değişkenlerden likit aktifler/toplam aktifler oranı ve özsermaye/toplam aktifler oranı net faiz marjını pozitif yönde etkilemektedir. Krediler/toplam aktifler oranı ile reel gayri safi yurtiçi hâsıla ise net faiz marjını negatif yönde etkilemektedir.

Tablo 5.8. Banka 3 için Eşbütünleşme Test Sonuçları

MODEL 3: NFM= f (LIK, MEV, UCRT, UCRTG, OTA, KRD, GSYH, RER, D2001)								
Trend Varsayımı: Deterministik Linear Trend					Gecikme Sayısı: 1			
H₀	H₁	Öz değerler	İz İstatistiği	%5	p-değeri	Maks. Özdeğer İstatistiği	%5	p-değeri
r=0	r=1	0.713593	226.6506	197.3709	0.0007	67.51852	58.43354	0.0051
r≤1	r=2	0.595982	159.1321	159.5297	0.0525	48.94002	52.36261	0.1077
r≤2	r=3	0.513862	110.1921	125.6154	0.2941	38.94815	46.23142	0.2431
r≤3	r=4	0.386729	71.24396	95.75366	0.6801	26.40321	40.07757	0.6748
r≤4	r=5	0.300717	44.84075	69.81889	0.8359	19.31581	33.87687	0.8022
r≤5	r=6	0.232438	25.52493	47.85613	0.9039	14.28495	27.58434	0.8025
r≤6	r=7	0.112403	11.23999	29.79707	0.9551	6.438809	21.13162	0.9726
r≤7	r=8	0.071122	4.801178	15.49471	0.8296	3.984003	14.26460	0.8610
r≤8	r=9	0.015019	0.817176	3.841466	0.3660	0.817176	3.841466	0.3660
Eşbütünleşme ilişkisine göre elde edilen uzun dönemli katsayılar								
NFM =	LIK	MEV	UCRT	UCRTG	OTA	KRD	GSYH	RER
	0.674	0.977	9.086	-5.281	-0.742	0.225	-26.132	10.323
	(0.258)	(0.066)	(8.188)	(1.503)	(0.221)	(0.107)	(12.188)	(5.162)
	[2.615]	[1.490]	[1.110]	[-3.514]	[-3.353]	[2.108]	[-2.144]	[2.000]
AC= 74.198 (0.691)			HET= 997.033 (0.170)					
Açıklamalar: Katsayıların altındaki, parantez içerisindeki değerler standart hatalar ve köşeli parantez içindeki değerler t istatistikleridir. AC ve HET , sırasıyla otokorelasyon LM testi ve White değişen varyans testi sonuçlarıdır. Bu testler için p-değerler ise, test değerlerinden sonra parantez içerisinde verilmiştir.								

“Model 3” için ilk yokluk hipotezi ($H_0: r=0$), %5 anlamlılık düzeyinde iz ve özdeğer istatistiğine göre reddedilmiştir. İkinci yokluk hipotezi olan ($H_1: r≤1$) ise reddedilememiştir. Bu sonuca göre modelde bir tane eşbütünleşme ilişkisi vardır. Kısa dönemde birbirlerinden farklı hareket ediyor gibi görünen değişkenler, aslında

aynı stokastik trendi paylaşmakta ve uzun dönemli bir ilişkiye sahip olmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisine göre elde edilen uzun dönemli katsayılar hesaplanarak Tablo 5.8’de alt kısımda gösterilmiştir. Bağımsız değişkenlerin katsayılarının önünde bulunan eksi (-) işareti, bağımlı değişkenle ters yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Köşeli parantez içindeki değerler ise anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. İkinin üzerindeki değerler bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki etkileşimin anlamlı olduğunu göstermekteyken, ikinin altındaki değerler etkileşimin anlamsız olduğunu göstermektedir. Buna göre, net faiz marjı ile likit aktifler/toplam aktifler oranı, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler, özsermaye/toplam aktifler oranı, krediler/toplam aktifler oranı, reel gayri safi yurtiçi hâsıla ve reel döviz kuru arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Anlamlı bulunan değişkenlerden likit aktifler/toplam aktifler oranı, krediler/toplam aktifler oranı ve reel döviz kuru ile net faiz marjı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler oranı, özsermaye/toplam aktifler oranı ve reel gayri safi yurtiçi hâsıla ile net faiz marjı arasında ise ters yönlü ilişki bulunmaktadır.

5.5. Ekonometrik Sonuçların Değerlendirilmesi

Kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar için yapılan ekonometrik analiz sonuçları Tablo 5.9’da gösterilmektedir.

Tablo 5.9. Eşbütünleşme Test Sonuçlarının Karşılaştırılması

AÇIKLAYICI DEĞİŞKENLER	BEKLENEN ETKİLEŞİM	BANKA 1 (MODEL 1)	BANKA 2 (MODEL 2)	BANKA 3 (MODEL 3)
LIK	+, -	-	+	+
MEV	+	+	**	**
UCRTG	+	-	**	-
UCRT	-	**	**	**
KRD	+, -		-	+
OTA	+, -	+	+	-
GSYH	+, -	+	-	-
RER	+	+	**	+

Açıklamalar: Boş kutu, o değişkenin modelde yer almadığını göstermektedir.
+, - = Ortak bir görüş bulunmamaktadır.
+ = Pozitif (aynı yönde) ilişki bulunmaktadır.
- = Negatif (ters yönde) ilişki bulunmaktadır.
** = NFM ile bağımsız değişken arasındaki ilişki modelde anlamlı bulunmamıştır.

Likit Aktifler/Toplam Aktifler (LIK): Brock ve Suarez (2000), Kaya (2002) yapmış oldukları çalışmalarda bankaların likidite oranlarının net faiz marjı ile pozitif ilişkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Afanasieff, Lhacer ve Nakane (2001) tarafından yapılan çalışmada ise likidite ile net faiz marjı arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Analiz sonuçlarına bakıldığında, likit aktifler/toplam aktifler oranı ile kamu sermayeli bankanın net faiz marjı arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların net faiz marjları ile likit aktifler/toplam aktifler oranı arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Kamu bankasında ortaya çıkan negatif yönlü ilişkinin sebebi, bankanın likidite riskini düşürmek için yüksek likidite tutulmasından kaynaklanabilir. Ancak düşürülen likidite riski diğer taraftan bankanın açmış olduğu krediler üzerindeki faiz marjlarını aşağıya çekmektedir. Özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalarda ise durum kamu bankalarının tam tersidir. Düşük likidite tutularak yüksek risk alınmaktadır. Böylece daha fazla kredi verilerek elde edilen faiz geliri dolayısıyla da net faiz marjı artmaktadır.

Toplam Mevduat/Toplam Aktifler (MEV): Gul, Irshad ve Zaman (2011) ve Alkassim (2005) toplam mevduat/toplam aktifler oranı ile banka karlılığı arasında pozitif ilişki bulmuşlardır. Mevduatlar, bankaların en önemli fon kaynaklarıdır. Mevduatlar, yatırımcılar tarafından bankaya getiri elde etmek amacıyla yatırılırlar. Bankalar da aynı şekilde toplamış oldukları mevduatları getiri sağlayan yatırım alanlarında kullanarak net faiz gelirlerini arttırmaya çalışırlar. Mevduatların değerlendirilmesinden elde edilen faiz gelirleri, mevduatlar için ödenen faiz giderlerinden fazla olduğu sürece, mevduatlardaki her artışın banka karlılığını olumlu yönde etkilemesi beklenebilir. Dolayısıyla, toplam mevduat/toplam aktifler oranı ile banka karlılığı arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Buna karşın, Kaya (2002) ve Demirhan (2010) yapmış oldukları çalışmalarda bankaların mevduat oranlarının net faiz marjı ile ters yönlü ilişkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Ters yönlü ilişkinin sebebi, bankaların mevduata ödedikleri faiz giderinin, kredilerden elde ettikleri faiz gelirinden daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda bankaların mevduat oranları yükselse de bankaların net faiz marjları azalmaktadır.

Analiz sonuçlarına bakıldığında, sadece kamu sermayeli bankada değişkenler arasındaki ilişki anlamlı bulunurken, özel ve yabancı sermayeli bankaların analiz

sonuçları anlamlı bulunmamıştır. Kamu sermayeli bankanın net faiz marjı ile toplam mevduat/toplam aktifler oranı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla kamu bankasında tutulan mevduat miktarı arttıkça, net faiz marjı da artmaktadır. Bu durum, teorik beklenti ile uyumlu olup, kamu bankasının topladığı mevduatları etkin olarak değerlendirdiği anlamına gelebilir.

Ücret ve Komisyon Gelirleri/Toplam Aktifler (UCRTG): Ücret ve komisyon gelirleri artarken banka karlılığının artması beklenmektedir. Ancak, Tunay ve Silpagar (2006) tarafından yapılan çalışmada faiz dışı gelirlerin (ücret ve komisyon gelirleri vs.) net faiz marjı ile negatif ilişkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Analiz sonuçlarına bakıldığında, ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktifler oranı kamu ve yabancı sermayeli bankalar için anlamlı bulunurken özel sermayeli bankalar için anlamlı bulunmamıştır. Kamu ve yabancı sermayeli bankaların net faiz marjları ile ücret ve komisyon gelirleri/toplam aktif oranı ters yönde ilişkilidir. Bu ters yönlü ilişki, yoğun rekabetin yaşandığı sektörde bankaların çok düşük faiz marjlarıyla çalışmasından kaynaklanmaktadır. Düşük faiz marjları yüzünden bankalar, büyük bir kısmını ücret ve komisyon gelirlerinin oluşturduğu faiz dışı gelirleri artırarak karlılığı telafi etmeye çalışmaktadırlar. Sektörde faiz marjları yükseldiğinde ise ücret ve komisyon tutarları düşürülmektedir. Dolayısıyla net faiz marjı arttıkça ücret ve komisyon gelirleri azalmakta, net faiz marjı düştükçe ücret ve komisyon gelirleri artmaktadır.

Ücret ve Komisyon Giderleri/Toplam Aktifler (UCRT): Ücret ve komisyon giderleri arttıkça banka karlılığında azalış beklenmektedir. Aynı yönde, Sufian ve Habibullah (2009), Demirhan (2010) ve Doğru (2011) yaptıkları çalışmalarda faiz dışı giderlerin (ücret ve komisyon giderleri vs.) net faiz marjı ile ters yönlü ilişkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Analiz sonuçları incelendiğinde, ücret ve komisyon giderleri/toplam aktifler oranı ile net faiz marjı arasındaki ilişki hiçbir banka için anlamlı bulunmamıştır. Analize dâhil edilen üç bankanın da vermiş olduğu ücret ve komisyon giderleri, alınan ücret ve komisyon gelirlerinden azdır. Dolayısıyla gelirden giderin çıkarılmasıyla elde edilen net oran her zaman pozitif (+) durumdadır. Bu yüzden bankaların ücret ve komisyon giderleri net faiz marjlarına çok fazla etki etmemektedir.

Toplam Krediler/Toplam Aktifler (KRD): Naceur (2003), Sufian ve Habibullah (2009), Kaya (2002) çalışmalarında krediler oranı ile net faiz marjı arasında pozitif ilişki bulmuşlardır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Tunay ve Silpagar (2006) ise net faiz marjı ile krediler arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Analiz sonuçlarına bakıldığında, özel sermayeli bankanın krediler/toplam aktif oranı ile net faiz marjı arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu ters yönlü ilişki bankanın kredi verirken almış olduğu riskten kaynaklanmaktadır. Faiz geliriyle birlikte tekrar dönmeyen kredilerden dolayı net faiz marjı düşmektedir. Yabancı sermayeli bankanın krediler/toplam aktifler oranı ile net faiz marjı arasında ise pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Banka mevduatlarını krediye dönüştürürken daha düşük risk almaktadır. Böylece krediler faiz gelirleri ile birlikte tekrar bankaya dönerken bankanın net faiz marjı ve karlılığı yükselmektedir.

Özsermaye/Toplam Aktifler (OTA): Bu oran, bir bankanın sermaye yeterliliğinin ve güvenilirliğinin bir göstergesidir. Özsermaye arttıkça banka karlılığının da artması beklenmektedir. Kaya (2002) yaptığı çalışmada net faiz marjı ile banka özsermaye/toplam aktifler oranı arasında pozitif ilişki bulmuştur. Diğer taraftan, bankanın özsermayesinin toplam kaynaklar içerisindeki payının artması, borç düzeyinin azalması her ne kadar banka riskinin azalmasına neden olsa da borcun vergi tasarrufunun düşmesine de neden olabilir. Bu nedenle bu oranın çok fazla artması ile banka karlılığı arasında negatif yönde bir ilişki beklenebilir. Ayrıca, banka riskinin azalması, yatırımcıların özsermaye üzerinden bekledikleri getirinin de azalmasına neden olabilir. Dolayısı ile bu oran banka karlılığı üzerinde hem pozitif hem de negatif yönde etkili olabilmektedir.

Analiz sonuçlarına bakıldığında, kamu sermayeli ve özel sermayeli bankaların özsermaye/toplam aktifler oranı ile net faiz marjları arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Pozitif yönlü bu ilişki, her iki bankanın da yüksek özsermaye yapısına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Özkaynakların toplam aktiflere oranı yükseldikçe bankanın finansman maliyeti azalmakta ve net faiz marjı artmaktadır. Yabancı sermayeli bankanın özsermaye/toplam aktifler oranı ile net faiz marjı arasında ise negatif yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu durum ise yabancı sermayeli bankanın düşük özsermaye rakamları ile çalışması ve bu yüzden dış finansmana ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır.

Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) : Brock ve Suarez (2000), Sufian ve Habibullah (2009), reel gayri safi yurtiçi hâsıla değişkeni ile net faiz marjı arasında hiçbir ilişki bulamamıştır. Afanasieff, Lhacer ve Nakane (2001), Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), reel gayri safi yurtiçi hâsıla ile net faiz marjları arasında pozitif ilişki bulmuşlardır. Tunay ve Silpagar (2006) ise reel gayri safi yurtiçi hâsıla ile net faiz marjı arasında ters yönlü ilişki bulmuştur.

Analiz sonuçlarına bakıldığında kamu sermayeli bankanın net faiz marjı ile makroekonomik değişken olan reel gayri safi yurtiçi hâsıla arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Pozitif yönlü bu ilişkinin sebebi ise, ekonomideki büyümeyle birlikte satın alma gücü artan hane halkının kredi taleplerinin artması ve bankanın net faiz marjlarının bu durumundan olumlu etkilemesi şeklinde yorumlanabilir. Özel ve yabancı sermayeli bankaların net faiz marjları ile reel gayri safi yurtiçi hâsıla arasında ise negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Bu durum, kamu bankaları ile özel ve yabancı sermayeli bankalar arasındaki aracılık maliyetlerinin farklılığından kaynaklanabilir.

Reel Döviz Kuru (RER) : Eken (2005) ve Erol (2007) yapmış oldukları çalışmalarda kur düzeyindeki artışların bankaların net faiz marjlarını artırdığını dolayısıyla kurlar ile net faiz marjı arasında pozitif yönlü bir etkileşim olduğunu bulmuşlardır.

Analiz sonuçlarına bakıldığında, kamu sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların net faiz marjı ile reel döviz kuru arasında pozitif yönde bir etkileşim görülmektedir. Özel sermayeli bankada ise net faiz marjı ile reel döviz kuru arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk bankacılık sektörünün sağlam bir yapıya sahip olması ülkemiz açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, Türk bankaların karlılıklarının incelenmesi ve karlılıkların hangi faktörlerden ne yönde etkilendiğinin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, finans ve bankacılık sektörünün en önemli parçası olan Türk mevduat bankalarının, 1998-2011 döneminde karlılıklarını etkileyen faktörleri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan ekonometrik analizde, bankaların karlılığına ilişkin üç temel ölçüt kullanılmıştır. Bu ölçütlerden ilki; bankaların aktif karlılığı, ikincisi özsermaye karlılığı ve üçüncüsü de net faiz marjı'dır. Bu üç temel karlılık ölçütünü etkileyen değişkenler olarak; toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı, ücret ve komisyon giderlerinin toplam aktiflere oranı, ücret ve komisyon gelirlerinin toplam aktiflere oranı, özsermayenin toplam aktiflere oranı, aktif büyüklüğün logaritması, reel gayri safi yurtiçi hasıla, reel döviz kuru, reel faiz oranı ve enflasyon oranı belirlenmiştir. Araştırmanın verileri, üç aylık olarak bilanço ve gelir tablolarından derlenmiştir. Yukarıda sayılan açıklayıcı değişkenlerin, banka karlılığı üzerindeki etkisi, zaman serileri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizde kullanılacak olan değişkenlerle bir model oluşturulmadan önce değişkenlere birim kök testi uygulanarak durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Test sonuçlarına göre üç banka için sadece durağan olmayan değişkenler kullanılarak üç ayrı model oluşturulmuştur. Üç banka için de özsermaye karlılığının durağan olduğu tespit edilmiş bu yüzden modele alınmamıştır. Aktif karlılığı ise sadece bir banka için modele dahil edilmiş ancak anlamlı sonuçlar elde edilemediği için bu değişken de analizden tamamen çıkarılmıştır. Dolayısıyla oluşturulan modellerde bankaların karlılık ölçütü olarak sadece net faiz marjı kullanılmıştır. Oluşturulan modellerdeki değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını tespit edebilmek için üç model için de Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır.

Bankaların net faiz marjını etkileyen değişkenlere bakıldığında, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı ile net faiz marjı arasında farklı bankalar için hem pozitif hem de negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Aynı şekilde toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ile reel gayri safi yurtiçi hâsıla da bankaların net faiz marjını sermaye yapılarına göre farklı şekilde etkilemektedir. Ücret ve komisyon gelirlerinin toplam aktiflere oranı ile net faiz marjı arasında tüm bankalar için ters yönlü etkileşim

bulunmuştur. Yine tüm bankalar için ücret ve komisyon giderleri ile net faiz marjı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Analizden elde edilen sonuçlar topluca incelendiğinde; kamu, özel ve yabancı sermayeli üç bankanın da güçlü bir mali yapıya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle kamu ve özel sermayeli bankalar yüksek özsermaye oranlarıyla dikkat çekmektedirler. Yüksek özsermaye oranı beklenmeyen olumsuz bir durum karşısında bankaların dayanıklılığını arttırmaktadır. Üç bankanın da almış olduğu ücret ve komisyonlar, bankaların sağladıkları karlılığa paralel şekilde azalıp artmaktadır. Faiz dışı gelir kalemlerinin önemli kısmını oluşturan ücret ve komisyon gelirleri bankanın karlılık beklentilerine göre şekillenmektedir. Son olarak, kamu sermayeli banka, yüksek likidite oranı ve düşük riskli kredi politikası izlerken özel ve yabancı sermayeli bankalar, düşük likidite oranı ve yüksek riskli kredi politikasını benimsemektedir.

Sonuç olarak, Türk bankacılık sektörüne, bankaların en büyük gelir kalemlerinin verilen kredilerden elde edilen faiz gelirleri olduğu söylenebilir. Bankaların net faiz marjlarını arttırmak uğruna riskli krediler vermekten çekinmedikleri görülmektedir. Ancak bu durum, hem bankacılık sistemi hem de bankalar için sürdürülebilir bir politika değildir. Bu durum, ülke ekonomisinin kötüye gittiği dönemlerde bankaları beklenmeyen nakit çekilişlerine karşı dirençsiz hale getirecektir. Benzer şekilde, bankaların likidite yönetimindeki başarıları karlılık göstergeleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda bankalar, bir taraftan kredilerin toplam aktifler içerisindeki payını arttırırken diğer taraftan da likit aktifleri arttırmaya yönelik politikalar geliştirmeye başladıklarında, hem daha sağlam bir yapıya kavuşacak hem de karlılıklarını arttırabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Aburime, U. Toni (2008). “Determinants of Bank Profitability: Company-Level Evidence From Nigeria”. *Deakin University Working Paper*, No: G21, 1-30.
- Afanasieff, S. Tarsila and Lhacer, M. Priscilla (2001). “The Determinants of Bank Interest Spread in Brazil”. *XXIX Encontro Nacional de Economia*, Salvador.
- Afşar, Muharrem (2006). *Finansal Sistemin İşleyişi*. Eskişehir: Gülen Yayınevi.
- Ağır, Hakan (2009) *Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aydın.
- Akçan, Ahmet (1997). *Özel Finans Kurumlarının Türk Finans Sektöründeki Konumu ve Geleceği*. Doktora Tezi, Malatya.
- Akgüç, Öztin (1975). *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Akgüç, Öztin (1989). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Öztin (1991). *Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Bazı Öneriler*. İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.
- Akgüç, Öztin (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Öztin (2007). *Banka Yönetimi ve Performans Analizi*. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akın, Cihangir (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Aksoy, Tamer (1998). “Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslarüstü Bankacılık (Sistematik ve Analitik Bir Yaklaşım)”. *Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları*, No: 109.
- Akyüz, Meltem (1996). *Mali Başarısızlık Riskinin Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir Deneme*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Alkassim, Faisal A. (2005). “The profitability of Islamic and Conventional Banking in the GCC Countries: A comparative study”, Online available at: http://www.failaka.com/downloads/Profitability_Islamic_Banking.pdf
- Altıntaş, Halil, Çetintaş, Hakan ve Taban, Sami (2008). “Türkiye’de Bütçe Açığı, Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1992–2006”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 8(2), 185-208.

- Altıntaş, M. Ayhan (2006). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Alp, Ali, Ban, Ünsal, Demirgüneş, Kartal ve Kılıç, Saim (2010). “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın İçsel Belirleyicileri”. *İMKB Dergisi*, Yıl:12, Sayı:46.
- Apak, Sudi (1993). *Uluslararası Bankacılık ve Finansal Sistemler*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Arslan, İbrahim ve Yapraklı, Sevda (2008), “Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:7, 88-103.
- Artun, Tuncay (1979). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Artun, Tuncay (1983). *Uluslararası Bankacılık Bunalımı ve Türkiye’de Serbest Faiz Politikası*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Asomedy, (2001), “Türk Bankacılığının Yapısı”. *Ankara Sanayi ve Ticaret Odası Yayını*, Ocak Sayısı.
- Atasoy, Hakan (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C.M.B., Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Atasoy, Veysel (1993). *Türkiye’de KİT’leri ve Özelleştirme Sorunu*. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Athanasopoulos, P. Panagiotis, Brissimis, N. Sophocles and Delis, D. Manthos (2008), “Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability”. *Journal of International Financial Markets Institutions and Money*, No: 18, 121-136.
- Aydın, Aydan (2000). “Bilanço Dışı İşlemler”. *Bankacılar Dergisi*, TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Sayı:34.
- Aydın, M. Erol (1993). “Aktif – Pasif Yönetiminde Likidite ve Faiz Oranı Riski”. *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*, 65-68.
- Babuşçu, Şenol (2005). *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: 4C. Basım Hizmetleri.
- Bacak, Alptuğ (2007). *Türkiye’de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı ve Finansal Performansların Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.

- Battal, Ahmet (1999). *Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- BDDK (2005). “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”. *ARD Çalışma Raporları*, Eylül Sayısı.
- BDDK (2005). “10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı”. *Araştırma Dairesi*, Ocak Sayısı.
- BDDK (2011). *Finansal Piyasalar Raporu*, Sayı 22.
- BDDK (2011). *Finansal Piyasalar Raporu*, Sayı 23.
- Bodla, B. Singh and Verma, Richa (2006). “Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis”. *Journal of Services Research*, No:6(2), 76-89.
- Brock, L. Philip and Suarez, L. Rojas (2000). “Understanding the Behaviour of Bank Spreads in Latin America”. *Journal of Development Economics*, Vol. 63, 113-134.
- Buch, M. Claudia and Golder, M. Steven (2001). “Foreign Versus Domestic Banks in Germany and the US: A Tale of Two Markets?”. *Journal of Multinational Financial Management*, No:11, 341-361.
- Bumin, M. (2009), “Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008”. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, No:84, 39-60.
- Bursalıoğlu, A. Serdar (1998). *Türk Sektör Bankacılığında T.C. Ziraat, T. Halk, T. Emlak Bankalarının Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Canbaş, Serpil ve Doğukanlı, Hatice (2007). *Finansal Pazarlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Cangöz, M. Coşkun ve Erdener, D. Gonca (1993). “Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir İnceleme”. *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:16, 31-49.
- Chambers, Nilgün (2004). *Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi*. Mersin: Avcı Ofset Matbaacılık.
- Chantapong, Saovanee (2005). “Comperative Study of Domestic and Foreign Bank Performance in Thailand: The Regression Analysis”. *Economic Change and Restructuring*, No: 38, 63-83.
- Chirwa, E. Wadonda (2003), “Determinanats of Commercial Banks, Profitability in Malawi: A Cointegration Approach”, *Appiled Financial Economics*, No:13, 565-571.

- Coşkun, Alper (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Çelebican, Gürkan (1984). *Bankalarda Sermaye Yeterliliği Sorunu*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Sayı:129.
- Çilli, Hüseyin (1994). *Enflasyon, Bankalar ve Risk*. Ankara: TBB Yayınları, Sayı:188.
- Çivi, Halil (1985). *Türkiye’de Bankacılık*. Ankara: Yardımcı Ders Kitabı Yayınları.
- Çolak, Ö. Faruk (2001). “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı 2, 15-30.
- Çolak, Ö. Faruk ve Öçal, Tezer (1988). *Para-Banka*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çolak, Ö. Faruk ve Öçal, Tezer (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çolak, Ö. Faruk, Yiğidim, Aslan (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çonkar, Kemalettin (1988). *Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye’deki Uygulama*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Değirmenci, Nihal (2003). *Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi*. TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Demirgüç-Kunt, Asli ve Huizinga, Harry (1999). “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence”. *The World Bank Economic Review*, No:13(2), 379-408.
- Demirhan, Dilek (2010). “Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:45, 157-168.
- Denizer, Cevdet (1997). “The Effect of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition, in Turkey”. *World Bank Working Papers*, No: 1839, 10.
- Denizer, Cevdet (2000). “Foreign Entry, in Turkey’s Banking Sector, 1980-1987”. *World Bank Working Papers*, No: 2462, 8.

- DeYoung, Robert and Tara, Rice (2004). "Noninterest Income and Financial Performance at U.S. Commercial Banks". *Federal Reserve Bank of Chicago*, No:2.
- Dinç, Abdulkadir (2006). *Makroekonomik Faktörlerin Banka Karlılığı Üzerine Etkileri: 2000-2004 Dönemi Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Dinçer, Ahmet (2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Sayı: 2697.
- Doğan, Saruhan ve Şarsel Yıldız (1994). "Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi ve Türk Bankacılığına Bir Bakış". *TBB Yayını*, No: 189, 7-12.
- Durer, Salih (1988). "Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı ve Yeterliliği Üzerine Bir İnceleme". *Yapı ve Kredi Bankası Bankacılık Araştırma Dizisi*, No:8.
- Dündar, S. Ahmet (1994). *Türkiye'de KİT'ler Özelleştirme Yöntem ve Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Eken, H. Mehmet (1992). "Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi". *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 7, 48-52.
- Economist Intelligence Unit (2010). "Republic of Turkey Prime Ministry Investment". *Support and Promotion Agency*, No:3.
- Eken, H. Mehmet (1994). *Enflasyonun Bankalar Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: TBB Yayınları.
- Eken, H. Mehmet (2005). "Banka Performansı Ölçümüne Risk ve Karlılık Yaklaşımı: Türkiye'de Faal Ticari Bankalar Örneği". *İMKB Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29, 19.
- Ekren, Nazım (1986). *Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 282.
- Elitaş, Cemal ve Özdemir, Yaşar (2006). "Bankalarda İç Kontrol Sistemi". *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 143-154.
- Engle, Robert and Granger, Clive (1987). "Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing". *Econometrica*, Vol. 55, No:2, 251-276.
- Erb, Claude, Harvey, R. Campbell and Viskanta, E. Tadas (1995). "Inflation and World Equity Selection". *Financial Analysts Journal*, 37.

- Erol, Hasan (2007). *Bankalarda Net Faiz Marjının Belirleyicileri, Risk Duyarlılığı ve Politika Önerileri*. Ankara: TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Ertuğrul, Ahmet ve Zaim, Osman (1996). *Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz*. Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları, Sayı:3.
- Evans, Owen, Leone, M. Alfredo, Gill, Mahinder and Hilbers, Paul (2000). “Macroprudential Indicators of Financial System Soundness”. *Occasional Paper, International Monetary Fund, Washington D.C*, No:192.
- Freixas, Xavier and Rochet, Jean Charles (1997). *Microeconomics of Banking*. London: Cambridge MA.
- Frost, M. Stephen (2004). *The Bank Analyst’s Handbook: Money, Risk and Conjuring Tricks*. England: John Wiley and Sons.
- Geylan, Ramazan (1985). *Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Yönetim Sorunları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Göçmen, Gamze (2004). “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Bilanço Dışı Faaliyetlerindeki Gelişmeler”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 17, 297-314.
- Gul, Sehrish, Irshad, Faiza and Zaman, Khalid (2011). “Factors Affecting Bank Profitability in Pakistan”, *The Romanian Economic Journal*, 39, 61-87.
- Günel, Mehmet (2001). *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*. Ankara: ATO Yayınları.
- Güney, Alptekin (2009). *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- IOSCO (1998). “Risk Management and Control Guidance for Securities Firms and Their Supervisors”. *IOSCO Public Document*, No: 78.
- Işığışok, Erkan (1994). *Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, Sayı94.
- İpçi, Mustafa ve Karan, M. Baha (2001). *21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Yapısı, Verimliliği ve Sanayi Sektörüne Katkıları*. Ankara: Asomedyay Yayınları.
- Jeon, Yongil, Miller, M. Stephen (2004). “The Effect of the Asian Financial Crises on the Performance of Korean Nationwide Banks”. *Applied Financial Economic*, No:14(5), 351-360.

- Jiang, Guorong, Tang, Nancy, Law, Eve ve Sze, Angela (2003). "The Profitability of Banking Sector in Hong Kong". *Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin*, September: 5-14.
- Johansen, Soren and Juselius, Katerina (1990). "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Application to the Demand for Money", *Oxf. Bull. Econ. Stat.*, 52(2), 169-210.
- Kalluru, S. Reddy, K. Sham Bhat (2008), "An Empirical Analysis of Profitability Determinants in Indian Commercial Banks During Post Reform Period". *The Icfai University Journal of Industrial Economics*, 38-56.
- Kaval, Hasan (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Kaya, T. Yasemin ve Doğan, Ela (2005). *Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi*. Ankara: BDDK Çalışma Raporları, 2005/10.
- Kaya, T. Yasemin (2001). "Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi". *Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, Sayı:4.
- Kaya, T. Yasemin (2002). "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000". *Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, Sayı: 2002/1, 1-16.
- Kaynarcalı, Ayşe (1992). *Gelişmeleri, Özellikleri ve Katkılarıyla Yabancı Bankacılık ve Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Yabancı Bankalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Kepenek, Yakup (1990). *100 Soruda Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirmeleriyle Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Keskin, Ekrem (1994). "Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi 1993". *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı:6.
- Kılınç, Gonca (1996). "Planlama, Uygulama, Kontrol, Aktif-Pasif Yönetimi". *Bankacılar Dergisi*, TBB. Yayınları.
- Kısa, Türkay (1997). *Bankaların Mali Başarısızlığını Tahminine Yönelik Çok Boyutlu Model*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Kıvılcım, Metin (1995). *The Analysis of Inflation: The Case of Turkey*. Ankara: Capital Market Board, No: 20.
- Kocaman, Ç. Berna (2004). *Finansal Piyasalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kolb, W. Robert and Rodriguez, J. Ricardo (1996). *Financial Institutions*. Cambridge-Massachusetts: Blackwell Publishers.

- Korukçu, Ünal (1998). *Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Madura, Jeff (2010). *Financial Markets and Institutions*. New York: South Western Cengage.
- Mamtzakis, C. Emmanouel and Remoundos, P. Chris (2003). “Determinants of Greek Commercial Banks Profitability, 1989-2000”. *University of Piraeus, Spoudai*, No: 53(1), 85-94.
- Martha, A. Star and Yılmaz, Rasim (2006). “Bank Runs In Emerging Market Economies: Evidence From Turkey’s Special Finance Houses”. *Washington DC Department Of Economics, American University*.
- Meek, Paul (1982). *US Monetary Policy and Financial Markets*. Newyork: Federal Reserve Bank of New York.
- Meriç, İlhan (1980). *Banka İşletmelerinde İşletme Riski ve Ekonomik Karlılık*. Ankara: ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayını, Sayı: 36.
- Miller, L. Roger and Van Hoose, David (2004). “Money Banking and Financial Markets”. *Second Edition*, Thomson South Western.
- Miller, M. Stephen and Noulas, G. Athanasios (1997). “Portfolio Mix and Large-Bank Profitability in the USA”. *Applied Economics*, No. 29(4), 505-512.
- Naceur, B. Samy (2003). “The Determinants of Tunisian Banking Industry Profitability: Panel Evidence”. *Department of Finance, Universite Libre de Tunis*.
- Oksay, Suna (2000). “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, Marmara Üniversitesi*.
- Özcan, M. Emin ve Hazıroğlu, Temel (2000). “Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı”. *Bereket Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9.
- Özdicle, Leyla (1999). *Türk Bankacılık Sisteminde Piyasa Yapısı ve Optimal Banka Ölçeği: Özel Mevduat Bankaları İçin Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özelmas, Ekrem (1963). *Devletçilik ve Türkiye’deki Tatbikatından*. İstanbul: Yeni Desen Basımevi.
- Özkul, F. Metin (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Özulucan Abitter ve Deran Ali (2009). “Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”. *MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11.
- Pamuk, Şevket (2003). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Sayı:73.
- Parasız, İlker (1994). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. İstanbul: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Parasız, İlker (2000). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Petersen, M. Adam and Schoeman Ivan (2008). “Modeling of Banking Profit via Return-on-Assets and Return-on-Equity”. *Proceedings of the World Congress on Engineering*, Vol II, London U.K.: WCE, July: 2-4.
- Pürsünlerli, E. Sibel (1997). *Kamu Bankaları ve Özel Bankalar (Performans Karşılaştırması)*. Ankara: Meg Tanıtım Yayınevi.
- Rasihah, Devinaga (2010). “Theoretical Framework of Profitability as Applied to Commercial Banks in Malaysia”. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, No: 19, 74-95.
- Saker, Selvin (1998). *Türk Bankacılık Sisteminde Ticari Bankalarda Fon Yönetimi Kararları*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Saraç, Güler (2002). *Bankacılık Krizlerinin Belirleyici Faktörleri, Uluslararası Deneyimler ve Türkiye Değerlendirmesi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sayılğan, Şevket (2003). “Uluslararası Finansal Entegrasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri”. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Yıl:18, Sayı:210, 63-76.
- Sayılğan, Güven ve Yıldırım, Onur (2009). “Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector: 2002-2007”. *International Research Journal of Finance and Economics*, No:28, 207-214.
- Sevilengül, Orhan (1999). *Banka Muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sevüktekin, Mustafa ve Nargeleçekenler, Mehmet (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Seyidoğlu, Halil (2001). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Yayınları.

- Sezal, Levent (2006). *Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ticari Bir Bankanın Uygulamaları Üzerine İncelemeler*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Smirlock, Michael (1985). "Evidence on the (Non) Relationship Between Concentration and Profitability in Banking". *Journal of Money Credit and Banking*, Vol: 17, No:1, 69-83.
- Saunders, A. ve Schumacher, L. (2000). "The Determinants of Bank Interest Margins: An International Study". *Journal of International Money and Finance*, 19(6), 813-832.
- Sufian, Fadzlan (2009). "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from the China Banking Sector". *Journal of Asia Pacific Business*, No:10(4), 281-307.
- Sufian, Fadzlan (2009). "Factors Influencing Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from Malaysia". *Global Business Review*, No:10(2), 225-241.
- Sufian, Fadzlan and Chong, R. Razali (2008). "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from the Philippines". *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, No: 4(2), 91-112.
- Sufian, Fadzlan and Habibullah, M. Syed (2009). "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from Bangladesh". *Journal of Business Economics and Management*, No:10(3), 207-217.
- Şahin, Hüseyin (2009). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*. Bursa: Ezgi Yayınevi.
- Şahözkan, B. Cem (2003). *Banka Birleşmeleri*. Ankara: TBB Yayınları, No: 233, 32.
- Şakar, Hakan (2000). *Genel Bankacılık Bilgileri*. İstanbul: Strata Yayıncılık.
- Şerbetli, Ali (2008). *Makroekonomik Göstergelerin Banka Karlılığı ve Sermaye/Aktif Getirisi Üzerindeki Etkisinin Yapay Sinir Ağları ile Test Edilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Takan, Mehmet. (2001). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim*. İstanbul: Nobel Yayınları.

- Targan, Ünal (1996). *Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi*. İstanbul: Ticaret Odası Yayını, No:31, 10.
- Taşkın, F. Dilvin (2011). “Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2.
- TBB (2002). “Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirmesi”.
- <http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/bis.doc>
- TBB (2002). “Türk Bankacılık Sistemi 2001”. *TBB Yayınları*, Sayı: Eylül.
- TBB (2004). “Türk Bankacılık Sektörü, Türkiye Bankalar Birliği’nin 2004 Türkiye İktisat Kongresi Raporu”. *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 49, 71.
- TBB (2008). “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007”. *TBB Yayınları*, 262.
- TBB (2011). “Banka ve Sektör Bilgileri”. *Bankalar Dergisi*, Sayı: Aralık.
- TBB (2012). “Banka ve Sektör Bilgileri”. *Bankalar Dergisi*, Sayı: Mart.
- TCMB (1998). *Yıllık Rapor*. Ankara: TCMB Yayınları.
- Tecer, Meral (1995). “Bankacılık Sektöründe Ticaret Bankaları ve Fon Yönetimi”. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:28, Sayı:1.
- Teker, Suat (1998). *Banka Yönetiminde Aktif Pasif Problemi*. İstanbul: İTÜ İşletme Fakültesi Yayınları.
- Teker, Suat, Bolgün, K. Evren ve Akçay, M. Barış (2005). “Banka Sermaye Yeterliliği; Basel II Standartlarının Bir Türk Bankasına Uygulanması”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, <http://www.e.sosder.com> Cilt 3, Sayı:12.
- Tekinalp, Ünal (1998). *Banka Hukukunun Esasları*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tevfik, T. Arman ve Tevfik, Gürman (1997). *Bankalarda Finansal Yönetime Giriş*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yayın No: 203.
- Timberlake R. Henry (1965). “Banking and Central Banking”. *Harper Row Publishers*, NewYork.
- TKBB (2012) “Banka, Şube ve Personel Sayıları”. <http://www.tkbb.com/istatistikler>
- Tregenna, Fiona (2009). “The Fat Years: The Structure and Profitability of the Us Banking Sector in the Pre-Crisis Period”. *Cambridge Journal of Economics*, No: 33, 609-632.
- Tulgar, Koray (1993). *Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi*. İstanbul: T.B.B. Yayınları, No: 177.

- Tunay, K. Batu (2005). *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Tunay, K.Batu ve Silpagar, A.Murat (2006a). “Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I”. *TBB Araştırma Tebliğleri Serisi*, Sayı: 20.
- Tunay, K.Batu ve Silpagar, A.Murat (2006b). “Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi II”. *TBB Araştırma Tebliğleri Serisi*, Sayı: 20.
- Uçar, Mustafa (1993). *Türkiye’de ve Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Sistemleri*. İstanbul: Faysal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları.
- Uludağ, İlhan ve Arıcan, Erişah (1999). *Finansal Hizmetler Ekonomisi; Piyasalar, Kurumlar, Araçlar*. İstanbul: Beta Basım.
- Ulutan, Burhan (1957). *Bankacılığın Tekamülü*. Ankara: Doğuş Yayınevi.
- Uzkesici, Nuray (1994). *Modern Banka Yönetimi ve Organizasyonu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:784.
- Uludağ, İlhan ve Arıcan, Erişah (1999). *Finansal Hizmetler Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayım.
- Vogelvang, Bas (2003). “Econometrics Theory and Applicatioans”. *E-Views*, Pearson Addison Wesley.
- Vong, Leah and Chan, H. Shenzhen (2009). “Determinants of Bank Profitability in Macao”. *Monetary Authority of Macao*, Macao Monetary Research Bulletin Quarterly Publication, No:12, 94-113.
- Yalım, A. Doğan (1974). *50. Yılda Yatırım ve Kalkınma Bankacılığımız*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Yardımcı, Nilüfer (2006). *Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Yazgan, Teoman (1973). *Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Reklam Yayınları.
- Yıldırım, Onur (2004). “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”. *Dış Ticaret Dergisi*, Cilt No:30.
- Yıldırım, Onur (2008). *Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.